

Op naar Kerst in Pakistan

Christenen in Islamabad wonen in de sloppenwijken

pagina 18

NL

GERARD BEVERDAM EN AUKE VAN EIJSDEN nd.nl/politiek

Van vliegtaks van 7 euro ligt geen reiziger wakker

Een verhoging met 70 euro zou eerlijker zijn, zeggen critici.

► DEN HAAG

Een vliegtaks van 7 euro, en dan maakt het niet uit waar je naartoe vliegt. Doet zo'n bedrag ook maar iets met het consumentengedrag? Ja, denkt premier Mark Rutte. 'Het maakt duidelijk dat de keuzes die we maken, niet gratis zijn.' Vrijdag stuurde het kabinet een wetsvoorstel naar de Raad van State, om vanaf 2021 in Nederland een vliegbelasting in te voeren. Tenminste: als het niet lukt om in Europa afspraken te maken over invoering van een gezamenlijke vliegtaks. 'Dat heeft de voorkeur', zegt Rutte. Maar terwijl staatssecretaris Menno Snel (Financiën) aangeeft dat de vliegtaks omhoog zou kunnen als die geen effect heeft, haast Rutte zich te zeggen dat hierover in het kabinet geen afspraken zijn gemaakt. Duidelijk is dat hij geen vliegtaks wil die al te veel pijn doet. 'Het moet niet op een manier waardoor mensen niet meer op vakantie kunnen, maar je moet wel zichtbaar maken wat de milieu-impact is van die keuze.'

eerlijke prijs

Het kabinet richtte zich aanvankelijk op een vliegtaks van 3,80 euro voor Europese vluchten en 22 euro voor langafstandsvluchten. Vrijdag werd duidelijk dat voor één vast bedrag wordt gekozen. Een doorslaggevend

argument voor de lage vliegtaks: de 'hub-functie' van Schiphol mag geen schade ondervinden, staat in de toelichting.

Maar gaat de invoering van zo'n lage vliegtaks ook daadwerkelijk enig verschil maken? Op sociale media noemen veel mensen het 'een lachertje'. Ook milieuorganisaties zijn niet onder de indruk. '7 euro is veel te weinig om effect te sorteren', zegt Casper Schrijver van Natuur & Milieu. 'Als je vliegen op een eerlijke manier belast, dus door btw te heffen op een ticket en accijns op de kerosine, kom je 35 procent hoger uit. Bij een ticket van 200 euro betekent dat een verhoging van 70 euro, niet 7 euro.' Ook Greenpeace is ontevreden. 'Het komt niet in de buurt van een eerlijke prijs', vindt Cas van Kleef. 'Het bedrag dat het kabinet voorstelt, is evenveel als twee cappuccino op het vliegveld, een druppel op de gloeiende plaat.' De enige manier om de milieuvervuiling in de luchtvaart tegen te gaan, is minder vliegen, vinden milieuorganisaties. Dat een verhoging van 7 euro dat niet voor elkaar krijgt, onderschrijft Jasper Faber van onderzoeksbureau CE Delft. 'We hebben onderzocht wat het effect zou zijn bij een taks van 7,50 euro, iets meer dan deze verhoging. Daaruit blijkt dat 98 procent van de mensen gewoon zou

blijven vliegen.' Volgens Faber heeft de maatregel wel een positief economisch effect, omdat naast Nederlanders ook buitenlandse toeristen vliegtaks gaan betalen. Die opbrengst vloeit regelrecht naar de schatkist, liet staatssecretaris Snel vrijdag weten. Volgens het regeerakkoord is geld dat binnenkomt door dergelijke 'groene' belastingen bestemd voor lastenverlichting voor burgers en bedrijven.

ander land

Het bijgestelde vliegtaksplan lijkt een overwinning voor luchtvaartmaatschappijen die op lange afstanden vliegen. De KLM bijvoorbeeld, vreest dat passagiers vanwege een vliegtaks kiezen voor vertrek uit het buitenland. Dat gebeurde bij de vorige vliegtaks, tien jaar geleden. Die werd al vrij snel weer afgeschaft. Passagiers op verre vluchten betaalden toen 45 euro. Luchtvaartmaatschappijen op Schiphol hadden er last van dat mensen de auto naar Düsseldorf en Brussel namen. Nu ook op langeafstandsvluchten slechts 7 euro wordt geheven, is dit uitwijk-effect waarschijnlijk verwaarloosbaar. De beste optie, vindt het kabinet, is invoering van een Europese vliegtaks. In dat geval vervalt het Nederlandse plan. <

7 Door het dal
Elbert Smelt,
stem van Trinity

pagina 4

advertentie

Pact van Marrakesh
Wat er wel en niet in staat

pagina 8

WILLEKE

nd.nl/cartoons

PRIJS € 2,25 ZATERDAG € 3,50

TWEEDE ADVENT

REMCO VAN MULLIGEN nd.nl/geloof BEELD CHAD AMBO

'Gelukkig kerkelijk nieuwjaar!'

Christelijke feesten vier je niet alleen. Dus kijkt het *Nederlands Dagblad* over de grens. Hoe beleven christenen uit andere delen van de wereld de voor Nederlanders bekende en misschien wel onbekendere feestdagen?

Mervin, Jasme en Makari Larocque, met twee meisjes die ook graag op de foto wilden.

WIE: PASTOOR WILLIAM JOHN-LEWIS EN MERVIN, JASME EN MAKARI LAROCQUE
WAAR: ROSEAU, DOMINICA (CARIBEN)

'Prepare to die.' Met die onheilspellende woorden – gedenk te sterven – begint pastoor William John-Lewis op deze zondag van advent zijn preek. Dat is heel iets anders dan het hoopvol verwachten van de geboorte van Jezus, het wonder van God die als kwetsbare baby in de wereld komt.

Hij is pastoor van de rooms-katholieke Our Lady of Fatima op het Caribische eiland Dominica. Kwetsbaarheid staat in zijn verhaal centraal: een mensenleven dat begint, is mooi. Maar het kan ook zomaar voorbij zijn. Met grote gebaren verbindt hij de geboorte van Jezus als historisch gegeven aan het heden, waar zijn parochie advent viert en brood breekt, met een vooruitblik op het einde der tijden: wees voorbereid. Die apocalyps leek ruim een jaar geleden uit te barsten boven Dominica. Orkaan Maria vernietigde het eiland en men is nog steeds bezig met de wederopbouw. Het plafond van deze katholieke kerk getuigt daarvan: op een balk, hoog in de nok van het gebouw, staat een eenzaam potje verf. Het schilderen is over de helft. Natuurlijk is advent ook hier op dit eiland een tijd van verwachting. De eerste adventskaars

wordt aangestoken, wordt in het open kerkgebouw uitgeblazen door de wind en nogmaals aangestoken – en dat herhaalt zich nog een keer. Enthousiast zingen de aanwezigen 'Come Immanuel', begeleid met gitaarmuziek. De volle kerk deint mee op de melodie. Later wenst John-Lewis de mensen vrolijk een 'gelukkig nieuwjaar' – waarmee hij bedoelt: een gelukkig kerkelijk nieuwjaar.

vooral in de kerk

De advent is voor Dominicanen niet iets om thuis veel speciale aandacht aan te geven. Ze steken in hun huizen geen kaarsen aan en hebben geen adventskalender waarvan elke dag een luikje opengemaakt mag worden. Het is meer een kerkelijk gebeuren. Tijdens de zondagse vieringen zet de pastoor de mensen stil bij de betekenis van deze tijd. 'Deze tijd is zeker wel betekenisvol voor ons', vertelt Mervin Larocque. De jonge vader staat met zijn zoon Makari in zijn armen achter in de kerk. 'Er zitten met advent meer mensen in de kerk, die komen om te vieren dat Jezus geboren gaat worden.' Larocque is opgegroeid als katholiek en werkt in Roseau, de hoofdstad van Dominica, als leiding-

gevende in een callcenter. Hij wil Makari eind deze maand laten dopen. 'We gaan om en om naar deze kerk en naar de kerk van mijn vrouw Jasme, die methodist is', vertelt hij. 'Ook bij de methodisten is advent vooral iets dat in de kerk wordt gevierd.'

spirituele focus

'Advent is voor mij de belangrijkste, meest cruciale periode van het jaar', vertelt Colin Baptiste. Hij is universitair docent sociologie. 'Het is een periode van transformatie. Je probeert meer vergevingsgezind te zijn en om te zien naar de armen. Naar voorbeeld van Christus: wat jullie voor jullie broeders hebben gedaan, dat hebben jullie voor mij gedaan.' Hij vertelt dat katholieken op het eiland advent op dezelfde manier vieren als anglicanen, methodisten en zevendedagsadventisten. 'Vroeger gingen de mensen in deze tijd de straat op. Ze liepen van huis naar huis om kerstliederen te zingen. En mijn oma, een vrome katholiek, stak altijd een kaars aan. Die hielp ons om onze spirituele focus scherp te houden, om een licht in de wereld te zijn.'

►► ZIE VOOR EEN UITGEBREIDERE TOELICHTING OP DEZE SERIE ND.NL/CHRISTELIJKEFEESTEN

NL

AUKE VAN EIJSDEN nd.nl/nederland

Nederlandse 'gele hesjes' niet snel een massaprotest

... Waar in Frankrijk betogers met duizenden in gele hesjes de straat op gaan, trok een soortgelijk Nederlands protest vorige week slechts enkele tientallen deelnemers.

... Socioloog Jacquelin van Stekelenburg ziet in Nederland niet snel een volksbeweging ontstaan.

► DEN HAAG

Vandaag gaan de Nederlandse gele hesjes weer de straat op. Het moet fluoriserend geel kleuren in onder meer Amsterdam, Leeuwarden, Den Haag, Rotterdam en Zaltbommel. Tegen het kabinet-Rutte III, tegen hoge zorgkosten, tegen armoede, tegen het pact van Marrakesh en tegen de politieke 'baantjescarousel'. Naar Frans voorbeeld, waar al weken massaal wordt gedemonstreerd. Eerst tegen belastingen en hoge brandstofprijzen, later tegen alles waar de regering-Macron voor staat. Op Parijse aantallen hoeven de Nederlandse gele hesjes echter niet te rekenen, denkt Jacquelin van Stekelenburg, hoogleraar sociologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. 'Daar zijn we het land niet voor. Nederlanders tekenen makkelijker een online petitie, dan dat ze offline de straat op gaan.' Volgens Van Stekelenburg moet een goede demonstratie voldoen aan vier voorwaarden: mensen moeten sympathie hebben voor de demonstranten, weten dat er een protestactie is, de wil hebben om daaraan deel te nemen en dat, heel praktisch, ook kunnen.

demonstratieland

'De sympathie is er wel', denkt Van Stekelenburg. 'Het protest richt zich tegen Rutte III, dat is erg breed. Vind je ook dat Rutte slecht beleid voert, dan kun je al meedoen.' Over de bekendheid hoeven de gele hesjes zich ook geen zorgen te maken. Dat Van Stekelenburg toch een hard hoofd heeft in een goede opkomst, heeft met 'willen' en 'kunnen' te maken. 'Jaarlijks gaat nog geen 10 procent van de bevolking de straat op. Vergelijk dat met Frankrijk, waar jaarlijks bijna de helft van de bevolking wel een keer naar een protestactie gaat, en je begrijpt het verschil in opkomst.' Volgens Van Stekelenburg is Nederland nooit een demonstratieland geweest. 'Af en toe merk je een piek: in de roerige jaren zestig en rond 2010. Maar ook toen bleven verreweg de meeste mensen thuis.' De gele hesjes zouden er goed aan doen, vindt Van Stekelenburg, om meer eenheid uit te stralen. 'De regering is altijd de boosdoener, maar hoe los je de problemen op? Daarover zijn de gele hesjes het niet eens. Ik denk daarom dat het effect in Nederland niet erg groot zal zijn.' <

nieuwsvandaag

12.00

Mars voor het Leven

Met als sprekers onder anderen Carla Dik-Faber (CU) en Kees van der Staaij (SGP).

19.20

Grootste kerstboom

De 120 lampen van de grootste kerstboom van Nederland gaan aan. Met Glennis Grace.

RUTH VAN DER KOLK nd.nl/buitenland BEELD AFP / NARINDER NANU

Al vanaf het prilleste begin uitgebuit

...Draagmoederschap is wereldwijd in handen van een dominante en commerciële markt.

...Geen wonder dat het belang van het kind ondersneeuwt.

► DEN HAAG

'Lachende kindergezichten en twee blije ouders. Op de foto lijkt het gezellig, maar dat is het in veel gevallen niet.' Dat vertelt de Australische rechter John Pascoe in Den Haag tijdens een symposium van de International Social Service over draagmoederschap en kinderrechten.

Pascoe doelt op koppels van wie de kinderen geboren zijn na draagmoederschap. De wereld van draagmoederschap is internationaal *booming business* en leidt tot veel problemen. Dat komt vooral doordat ieder land eigen wet- en regelgeving heeft. Stel, een koppel kan geen biologische kinderen krijgen en mag in eigen land geen gebruik maken van draagmoeders of eicel-/zaaddonatie. Het stel kan dan afreizen naar landen waar dat wel kan, zoals Spanje en India. 'Ik noem dat de nieuwe vorm van imperialisme en kinderhandel', zegt Pascoe.

complexe situatie

Die kinderen worden in sommige landen verwekt door anonieme eicel- en zaaddonatie, ook al is het de bedoeling dat het kind in elk geval van een van de wensouders de genen krijgt. De biologische vader en moeder van het kind kunnen dus uit verschillende landen komen, maar die kunnen niet meer achterhaald worden. Het kind wordt vervolgens gedragen en geboren uit een andere vrouw (draagmoeder), en groeit op bij weer een ander stel. 'Omdat dit vaak ook nog eens interlandelijk gebeurt, ontstaat er een complexe situatie. Er is veel verwarring in het juridische proces', aldus kinderrechtenadvocaat Claire Achmad. Problemen zijn onder meer ontdekt in Zwitserland, Spanje, Frankrijk, Ierland, Israël en de Verenigde Staten. 'Kinderen kunnen stelloos worden, doordat het land van de wensouders het kind niet erkent.' De advocaat pleit er daarom voor het belang van kinderen in dit proces voorop te zetten. 'Zij moeten geïnformeerd worden over het gehele traject. Het kind heeft er recht op te weten van wie zijn of haar genen zijn, wie zijn of haar draagmoeder was. Daarnaast heeft ieder kind recht op een nationaliteit en op ouders die juridische de zijne zijn.'

samen met anderen

Niet alleen de rechten van kinderen zijn ondergeschikt, ook die van

In India worden jonge vrouwen onder druk gezet om draagmoeder te worden.

draagmoeders, stelt Patricia Fronck, ze deed onderzoek naar commercieel draagmoederschap. In ontwikkelingslanden, waar meestal weinig regels zijn over draagmoederschap, worden met name jonge vrouwen met een laag inkomen uitgebuit. 'In India worden negentienjarige onder druk gezet door hun familie om draagmoeder te worden. Hun wordt een financiële compensatie beloofd.' Of die wordt uitgekeerd, is niet altijd zeker. 'Tijdens de zwangerschap zitten ze in een huis met andere vrouwen die hetzelfde traject ondergaan, en na de geboorte mogen ze het kind – dat bijvoorbeeld na enkele dagen of zelfs weken door buitenlandse ou-

ders wordt opgehaald – meestal niet zien.' Medische complicaties van de draagmoeder zijn vaak voor eigen rekening.

Mannen die zaad hebben gedoneerd komen soms ook in problemen. Hun is niet altijd bekend hoeveel kinderen ze hebben verwekt. Rechter Pascoe: 'Velen van hen krijgen daardoor later relatieproblemen.'

Het gaat nu niet om de vraag of draagmoederschap goed of fout is, zegt kinderrechtenkundige Nigel Cantwell. 'Het gaat erom dat er internationale regelgeving komt, die onder andere de rechten van kinderen – zoals weten waar je vandaan komt – waarborgt.' <

VERTROUWEN KWIJT

Stéphanie Raeymaeckers (39) uit België kwam er op haar 25e achter dat haar ouders sperma van een donor hadden gebruikt. 'Mijn moeder wilde koste wat kost kinderen krijgen', vertelt ze tijdens het symposium. 'De mensen die ik het meest vertrouwde, hadden mij bedrogen.' Ze kan niet achterhalen van wie de andere helft van haar genen is. 'Er

wordt veel geld verdiend aan zulke praktijken, maar met de gevolgen moeten kinderen zelf dealen.' Sinds 2012 is ze voorzitter van stichting Donorkinderen die pleit voor de opheffing van donoranoniemiteit. Ook is ze bestuurslid van Donor Detectives, die mensen die zijn geboren vanuit (anonieme) zaad- en/of eiceldonatie ondersteunt.

ONBEDRUKTE GELE HESJES

ZULLEN DE GELE HESJES OVERWAAIEN, van Parijs via Brussel naar Den Haag en andere Nederlandse steden? Dit weekend is de tweede proef. Via sociale media zijn oproepen gedaan om op elf plaatsen te demonstreren, zaterdag rond het middaguur. Vorige week kwam de beweging schoorvoetend op gang. Nabij het Binnenhof waren twee groepjes te onderscheiden, van enkele tientallen hesjesdragers. Hun programma was nogal divers. Maar op punt één stond: Rutte III moet weg. Willen 'onze' gele hesjes serieus aansluiten bij het Franse origineel, dan zal het hun vooral moeten gaan om de kosten van basisbehoeften – zoals brandstof – en de belastingen daarop. Verder: om de kloven in de samenleving, zoals die tussen basis en establishment.

EEN FUNDAMENTEEL VERSCHIL met Frankrijk is ons politieke systeem. Mark Rutte is geen gekozen president en zijn macht verbleekt bij die van Emmanuel Macron. Ruttés kabinet berust op een verstands-verbond van partijen die elk een eigen kiezersgroep vertegenwoordigen, de één wat meer mondain en elitair, de ander provinciaal en burgerlijk. Het verwijt dat dit kabinet ondemocratisch, zelfs dictatoriaal regeert, is een grove leugen en minachting van de miljoenen burgers die op deze coalitiepartijen stemden. Nederland heeft een politiek systeem waar groepen die zich ongezien en ongehoord voelen, nagenoeg drempelloos kunnen toetreden. Zoals DENK (216.147 stemmen) en Forum voor Democratie (187.162). Anderen halen zelfs die drempel niet – zoals Jan Dijkgraaf met z'n lijst GeenPeil (4.945 stemmen). Dat hij nu in een geel hesje voorop gaat, maakt de optocht niet geloofwaardiger. Om als brede protestbeweging aan te slaan, moet je politici op afstand houden, ook de gesjeesden onder hen.

INHOUELIJK IS ER GENOEG REDEN voor onvrede, ook in Nederland. Vanaf januari gaat de btw op elementaire behoeften (zoals water, voedsel, geneesmiddelen en lectuur) omhoog. Terwijl niet iedereen de belastingvoordelen soupeert die als compensatie zijn beloofd. Energie om je huis te verwarmen wordt duurder, een treinreis ook. Tegelijk is die nieuwe vliegtaks, 7 euro, een lachertje: over één tank benzine betaal je nog altijd meer accijns dan over drie vliegende stedentrips per jaar. Het schuldenstelsel voor studenten, langer doorwerken ongeacht de zwaarte van je beroep, onzekerheid over de hulp die je daarna als oudere nog zult krijgen: genoeg zorgen om een punt van te maken. De Nederlandse gele hesjes zijn nog onbedrukt. Linkse en rechtse extremisten kunnen het symbool kapen. Maar als nu eens alle deelnemers aan de Mars voor het Leven, zaterdag, een geel hesje aantrekken. Dan heb je een beweging met massa én met een duidelijk doel.

SJIRK KUIJPER

nederlandsdagblad

CHRISTELIJK BETROKKEN

Nog geen abonnee? Ga naar nd.nl/abonnementen

ZONDAG

Escapekerst

De protestantse kerk in Raalte vertelt het kerstverhaal met een escaperoom, vanaf 15.00 uur.

ZONDAG

Voetbal

Tweede finaleduel tussen Boca Juniors en River Plate, gespeeld in Madrid, vanaf 20.30 uur.

'Soms is het te gezellig bij Heel Holland Bakt.'

Robèrt van Beckhoven, Zeven, pagina 3

NL

PETRA NOORDHUIS nd.nl/nederland

Klimaatakkoord kan niet steunen op inzet biomassa

► UTRECHT

Energiecentrales bijstoken met biomassa, gebouwen erop verwarmen en de tank ermee volgooien is niet milieuvriendelijk en niet klimaatneutraal, waarschuwt Natuur & Milieu.

Biomassa is een verzamelterm voor al het materiaal dat afkomstig is van levende organismen, meestal planten, zoals hout, mest, maïs en afval. De onderhandelaars in het Klimaatakkoord willen de CO₂-uitstoot omlaag brengen door biomassa te gebruiken voor mobiliteit, elektriciteit en in de industrie. 'Mensen denken dat biomassa duurzaam en klimaatneutraal is, omdat planten het broeikasgas CO₂ opnemen', zegt Kristel Lageweg, woordvoester van Natuur & Milieu. Maar dat is lang niet altijd het geval, volgens de natuurbeschermings- en milieuorganisatie. Het gebruik van biomassa kan de CO₂-uitstoot juist verhogen en het kan elders op de wereld tot problemen leiden, zoals hongersnood en ontbossing.

In de nieuwe biomassa-visie van Natuur & Milieu is onderzocht voor welke toepassingen het gebruik van biomassa wel en niet verantwoord is. Er zijn milieu- en sociale risico's aan biomassa verbonden, omdat er op de wereld namelijk helemaal geen ruimte is om alle gewenste biomassa te telen. Het zou ten koste gaan van de ruimte voor akkers en natuur. Het kan daardoor leiden tot ontbossing, verlies van dier- en plantensoorten, landroof en tot concurrentie met voedselteelt. Ook is de inzet van biomassa vrijwel nooit klimaatneutraal, omdat er veel CO₂ vrijkomt bij de productie en verwerking.

overvraging

Experts van Natuur & Milieu hebben het beschikbare aanbod van biomassa en de vraag ernaar tot en met 2030 onderzocht. Daaruit blijkt dat er te weinig biomassa beschikbaar is voor alle gewenste toepassingen, hoewel onderhandelaars in het Klimaatakkoord daar wel op mikken. Nederland overvraagt biomassa twee tot vier keer, is de conclusie.

Biomassa staat nu in de plannen als manier om stroom op te wekken, huizen te verwarmen en auto's te laten rijden. Er zijn volgens Natuur & Milieu betere manieren om de CO₂-uitstoot terug te brengen. Zo kan stroom beter worden opgewekt via zon en wind. Huizen kunnen verwarmd worden met warmtepompen of met aardwarmte. 'In nieuwbouw moet je in elk geval geen pelletkachels toepassen, wat nog wel gebeurt. Nieuwe gebouwen moeten namelijk goed geïsoleerd zijn en in goed geïsoleerde gebouwen doen warmtepompen goed hun werk.'

Biomassa in de autotank stoppen, is wat Natuur & Milieu betreft ook uit den boze. Auto's kunnen op schoon opgewekte stroom rijden. Daarnaast kan het gebruik van het openbaar vervoer en de fiets worden gestimuleerd. Lageweg: 'Invester liever in de transitie naar elektrisch rijden.'

in de bouw

Biomassa moet vooral ingezet worden daar waar geen alternatieven zijn, zegt Lageweg. 'Het zal vooral nodig zijn in de grondstoffensector, als alternatief voor plastic en aardolie. Ook in de bouw is biomassa nodig, zo is hout belangrijk voor stevige constructies. Het is ook nodig daar waar het lastig is te stoppen met fossiele brandstoffen, zoals in de staalindustrie, waar hoge temperaturen bereikt moeten worden voor het smelten van staal en in de internationale lucht- en zeevaart.'

De lucht- en zeevaart zal wel kleiner moeten worden, volgens de organisatie, want voor al die vaar- en vliegbevingen kunnen nooit genoeg bio-brandstoffen worden geproduceerd.

Om problemen te voorkomen moet Nederland nu al duidelijke criteria en randvoorwaarden opstellen die de duurzaamheid van gebruikte biomassa garanderen en die sturen op de meest wenselijke inzet van de beschikbare biomassa, vindt Natuur & Milieu. De eerste stap is het afschaffen van subsidie voor biomassa. Dat geld zou beter besteed kunnen worden aan echt duurzame energie. <

NL

HANS-LUKAS ZUURMAN nd.nl/nederland BEELD ISTOCK

Zorg dat je thuis lijkt

...Een inbraak bij de burens is niet vaak een reden de beveiliging in eigen huis op te schroeven, terwijl dat wel aan te raden is.

...Het is nu extra opletten geblazen, want ook voor het inbrekersgilde breken de feestdagen straks aan.

► VLAARDINGEN

Geld, sieraden en computers. Daar is het inbrekers vaak om te doen, weet slotenmaker Gert-Jan Alderliesten uit de praktijk. Hij zit al ruim tien jaar in het slotenmakersvak en runt zijn eigen bedrijf Slotenservice Rijnmond vanuit Vlaardingen. 'Ik help altijd mensen uit de brand', vertelt hij. Hij geniet ervan. Te vaak bieden mensen inbrekers hun eigendommen op een presenteerblaadje aan, vindt hij. 'Elke dag zie ik zó veel huizen die slecht beveiligd zijn.' De beruchte 'flipper-techniek' die veel dieven hanteren, zorgt ervoor dat ze binnen twaalf seconden binnen staan. 'De deur was dan dicht, maar niet op slot gedraaid.' Door behendig met een pasje tussen de deur en deurpost te schuiven, is de deur in mum van tijd open. 'Ik schat dat zeventig procent van de mensen de deur niet op slot doet als ze even weg gaan. Denk aan een moeder die een kind naar school brengt en de deur achter zich dicht laat vallen. Al zijn het maar tien minuten, inbrekers houden in de gaten wanneer je vertrekt en slaan daarna hun slag.' Van alle inbrekers is negentig procent een gelegenheidsdief, weet hij. Een andere, veelgebruikte methode die inbrekers gebruiken, is het verwijderen van de cilinder uit het slot. 'Daarna heb je de deur zo open, ook al is het een driepuntssluiting.'

leed

Pas als het leed eenmaal geleden is, gaan mensen investeren in beveiliging, constateert Alderliesten. 'Dan kan ineens alles.' Hij adviseert altijd sloten te gebruiken die goedgekeurd zijn door het Politiekeurmerk Veilig Wonen. 'Liefst drie sterren', wijst hij op de kwaliteit die daarmee wordt aangegeven. 'En zorg dat je anti-kernbeslag op de deur hebt, dan zit er een kapje over de cilinder en trek je hem er niet zomaar uit.' Het goed beveiligen van een deur kost doorgaans tussen de 200 en 300 euro.

'Al zijn het maar tien minuten, inbrekers houden in de gaten wanneer je vertrekt en slaan daarna hun slag', zegt slotenmaker Gert-Jan Alderliesten.

'Voor de ramen is het belangrijk dat je die knippen ook kunt afsluiten. Maar laat dan niet het sleuteltje in het slot zitten. Berg het op.' Als je ramen en deuren op slot zitten kun je negentig procent van de inbraken voorkomen, meent Alderliesten. 'Natuurlijk kan uiteindelijk alles kapot, maar als je een koevoet nodig hebt om een afgesloten raam open te breken, is er vaak herrie. En dat wil een inbreker niet, dan gaat hij liever naar de minder goed beveiligde burens.'

Wie op vakantie gaat, doet er goed aan lampen aan te laten thuis. 'En deel niet op Facebook dat je weg bent, ook inbrekers zien dat. Ze kunnen zomaar in de buurt wonen. Denk niet dat alle inbrekers van ver komen.'

Wie een slotenmaker nodig heeft, moet volgens Alderliesten op internet niet kijken naar de eerste resultaten in Google. 'Die bedrijven zijn vaak het duurst.' Scheid het kaf van het koren, adviseert hij. 'Vraag vooraf

NL BLOGS EN BLADEN

RIMME MASTEBROEK nd.nl/nederland

■ ECHT GEEN VROUWEN AAN DE TOP?

Vrouwen komen in hun werkende leven wel degelijk vaker aan de top dan gedacht. Althans, wanneer je de Emancipatiemonitor als uitgangspunt neemt. Dat schrijft weekblad Elsevier. De Emancipatiemonitor wordt sinds 2000 elke twee jaar opgesteld in opdracht van het ministerie van Onderwijs. Tussen 2013 en 2015 steeg het aandeel vrouwen in de top van de 500 grootste bedrijven van Nederland volgens de monitor 'aanzienlijk' - van 15 naar 19,3 procent. Dat strookt niet met het beeld dat de Female Board Index (FBI) schetst, een jaarlijkse lijst die het aantal vrouwen in raden van bestuur en raden van commissarissen van Nederlandse, beursgenoteerde bedrijven bijhoudt. Deze zomer bleek uit die lijst dat 6 procent van de bestuurders vrouw is. Dat is veel minder dan het wettelijke streefcijfer van 30 procent. 'Beschamend', noemde onderwijsminister Van Engelshoven de cijfers. Elsevier legt uit waar de verschillen tussen de cijfers van de Emancipatiemonitor en de FBI

vandaan komen. De monitor kijkt namelijk veel breder dan alleen de negentig beursgenoteerde bedrijven in Nederland. Dan doen vrouwen het plots veel beter. Zeker in sectoren waar relatief veel vrouwen werken, zoals de zorg. Bovendien neemt de Emancipatiemonitor ook de laag net onder het raad-van-bestuurniveau mee in zijn resultaten. In die 'subtop-laag' is in de zorg 57 procent vrouw.

■ EIGEN REGELS

Sinds 2018 kunnen consumenten voor een be-

staande hypotheek Nationale Hypotheek Garantie (NHG) krijgen. In veel gevallen profiteren zij daardoor van een lagere rente. Maar veel banken werken niet mee en blijven vasthouden aan hun eigen regels. Dat blijkt uit onderzoek van de Consumentenbond, te lezen in hun eigen Geldgids. Om NHG te kunnen krijgen, moet je als consument aan specifieke voorwaarden voldoen en je woning laten taxeren. Ook betaal je eenmalig 1 procent (0,9 procent in 2019) over het totale hypotheekbedrag. Maar als de NHG eenmaal binnen is, verdienen consumenten deze kosten relatief snel terug. Banken staan echter niet te springen om hun klanten aan een lagere hypotheek te helpen, omdat zij zo rente-inkomsten mislopen. Sommige geldverstrekkers rekenen daarom boetes voor klanten die hun hypotheek willen overzetten. Dit werkt ontmoedigend, want het financiële voordeel wordt voor klanten zo verwaarloosbaar. Banken mogen dit doen, maar de klant staat duidelijk niet centraal, besluit Geldgids.

NL

REDACTIE RD

Vervuild zand in tien gemeenten

► BARNEVELD

In tien gemeenten ligt zand uit de mogelijk vervuilde partij grond van het Barneveldse bedrijf Vink. Dat meldt onderzoeksjournalist Roelof Bosma van het tv-programma Zembla. Bosma baseert zich op een mail van gedeputeerde Conny Bieze aan leden van Provinciale Staten van Gelderland. De gemeenten zijn geïnformeerd. De provincie maakt 18 december openbaar om welke gemeenten het gaat. In de tussentijd zijn ze, aldus Bieze, 'in de gelegenheid om de naar hun mening noodzakelijke acties te ondernemen'. Het zand is onder meer toegepast bij nieuwbouwprojecten. <

NL

RICK MOELIKER nd.nl/nederland

Na seksueel geweld zoekt student niet snel hulp

► LEEUWARDEN

Jongvolwassenen tussen de 14 en 24 jaar lopen een groter risico op een verkrachting of aanranding. Vooral studenten zijn kwetsbaar. Het Centrum van Seksueel Geweld (CSG) in Friesland start daarom komende maandag met een campagne gericht op deze groep.

De campagne vloeit voort uit een onderzoek dat de Friese afdeling van het CSG hield onder jongeren. Hieruit bleek niet alleen dat jongeren en met name studenten kwetsbaar zijn, maar dat de meesten van hen vooral hulp zoeken in eigen kring na een verkrachting of aanranding, terwijl er professionele hulp aanwezig is.

Dat is zorgelijk, laat projectleider Gerda de Groot weten. 'Omdat de gevolgen van een aanranding of verkrachting erg groot kunnen zijn als er niet tijdig professionele hulp wordt ingeschakeld. Iemand kan levenslang klachten houden, de kans op herhaling van seksueel geweld is bovendien groot wanneer er niets met de klachten is gedaan.' Ze snapt de reactie wel, zegt ze, aangezien je zoiets zo snel mogelijk wilt vergeten. Vaak zijn er ook schuld- en schaamtegevoelens. Het is belangrijk binnen zeven dagen na een aanranding of verkrachting hulp te zoeken, zegt De Groot. 'Binnen die tijd heb je namelijk de beste kans op psychisch herstel, op het voorkomen van zwangerschap en geslachtsziekten en op het veiligstellen van sporen – wat de kans om de dader te vinden groter maakt.' <

NL

ANP

Waarschuwing voor activisten Lelystad

► DEN HAAG

Minister Carola Schouten (Natuur) waarschuwt tegenstanders van het afschieten van edelherten in de Oostvaardersplassen bij Lelystad dat ze geweld niet zal toestaan. De rechter gaf donderdag groen licht voor het uitdunnen van de populatie. <

t te zijn met de feestdagen

STIJGING INBRAKEN IN 2016 LIJKT EENMALIG

Het Verbond van Verzekeraars brengt elk jaar de Risicomonitor Woninginbraken uit. Uit de laatst gepubliceerde cijfers tot en met 2016 blijkt dat het aantal inbraakclaims bij verzekeraars van 85.290 in 2013 zakte naar 60.898 in 2015. In 2016 steeg het aantal echter naar 63.922. Het gaat om schade van geslaagde en pogingen tot inbraken. Eind deze maand komt het Verbond met cijfers over 2017, bevestigt woordvoerder Oscar van Elferen van het Verbond van Verzekeraars. 'We weten nog niet of de stijging van 2016 een trendbreuk is, maar ik verwacht dat 2016 een eenmalige tegenvaller was. Als bepaalde risico's de spuigaten waren uitgelopen, had ik dat al wel via onze leden gehoord.' Kerst en oud & nieuw zijn

traditiegetrouw de lucratiefste dagen voor inbrekers, bevestigt hij. 'Het zijn donkere dagen. Inbrekers zien makkelijker dat je niet thuis bent en weten dat er minder sociale controle is.' Het aantal inbraken verdubbelt rond de feestdagen van gemiddeld 175 naar 350 per dag. Verzekeraars blijven zich bezinnen op nieuwe oplossingen om inbrekers te weren: 'Er is al geëxperimenteerd met slimme deurbellen. Zodra er iemand voor de deur staat, wordt er gefilmd.' Een inbreker die door aan te bellen controleert of iemand thuis is, kan zo makkelijker achterhaald worden als er later blijkt te zijn ingebroken. Verder tipt hij bij een WhatsAppgroep van de buurt te gaan of er een te beginnen. 'Het werkt goed als je met elkaar oplet.'

de aangiften en het Verbond registreert de claims waarin ook inbraakpogingen zijn meegenomen', verklaart Staal. 'Mensen zijn zich veel bewuster geworden van inbraken, merken we in onderzoeken. Vier jaar geleden was dat bewustzijn er nauwelijks, nu heeft 15 procent actie ondernomen en heeft 49 procent plannen er wat aan te gaan doen.' Elk jaar laat een panel van gemiddeld zo'n 800 leden weten hoe ze over inbraakpreventie denken. Dit jaar wees het onderzoek uit dat de helft van de deelnemers denkt geen extra maatregelen te hoeven treffen, als de buren doelwit zijn geweest van een inbraak. 'De rest denkt ook niets te hoeven doen omdat ze hun woning al goed beveiligd vinden', zegt Staal. 'Maar het tegendeel is waar. De kans is juist groot dat een inbreker naar de buurt terugkeert om nogmaals of in soortgelijke woningen toe te slaan. Soms wordt zelfs enkele maanden na de eerste inbraak in hetzelfde huis opnieuw ingebroken. De verzekering heeft dan veelal uitgekeerd en het gestolene is inmiddels vervangen.' Zijn advies: 'Wees juist extra alert.'

inbraken

Via Misdaad in Kaart op de website politie.nl kunnen bewoners zien of er recent pogingen tot of daadwerkelijke inbraken in hun postcodegebied zijn geweest. Het betreffen cijfers

van de laatste drie maanden. De andere helft van de ondervraagden neemt wel degelijk maatregelen na inbraak in de buurt. 'Het gaat om betere sloten, dievenklauwen en anti-inbraakstrips op ramen en/of deuren.' Ook al neem je geen maatregelen en denk je: hier valt niks te halen, een inbreker gaat toch eerst kijken, zegt Staal: 'Er is uiteindelijk altijd wel iets van hun gading: een portemonnee, tablet of een mobiele telefoon.' Verder blijkt uit het onderzoek dat er grote onduidelijkheid is over de inboedelverzekering. Een kwestie van je polis kennen, zegt de voorzitter: 'Dat is een taak voor de verzekeraars.'

prijsschieten

Ook Staal weet dat het met de komende feestdagen in het vooruitzicht weer prijsschieten is voor het dievengilde. 'Uit onderzoek dat we volgende week publiceren blijkt dat 32 procent van ons onderzoekspanel het huis geen bewoonde indruk geeft als ze weggaan. Ze laten geen lampen aan. Ruim de helft laat slechts een of twee lampjes branden.' Dat is niet slim: 'Dan weten ze ook dat je niet thuis bent.' Hij tipt kaarsen op batterijen aan te schaffen. 'Die flikkeren en wie laat nou kaarsen aan als hij er niet is? Dat zorgt voor een bewoonde indruk. Zorg wel dat de inbreker niet ziet dat ze nep zijn.' <

om realistische prijzen. Sommigen rekenen voor een nieuwe cilinder van vijftig euro gerust 175 euro. Er zijn veel oplichters in de slotenwereld. Lees eerst ervaringen op internet en zoek lokaal een bedrijf dat je probleem kan oplossen.'

campagne

Stichting Nationale Inbraakpreventie Weken (NIPW) voert sinds 2014 twee keer per jaar campagne om bewoners meer bewust te maken van in-

braakgevaaren. Binnen NIPW werken beveiligingsbedrijven, het ministerie van Veiligheid en Justitie en het Verbond van Verzekeraars samen. Volgens voorzitter Coen Staal werpen de campagnes hun vruchten af: 'Het aantal inbraken daalt. In 2012 ging het om 91.000, in 2017 nog om 49.500.' De cijfers verschillen van die van het Verbond van Verzekeraars (zie kader), hoewel ook daarin de daling goed zichtbaar is. 'Het verschil zit in wat je registreert. Wij rekenen

NL

GERARD BEVERDAM nd.nl/politiek

Harbers noemt situatie Hayarpi 'uitzichtloos'

► DEN HAAG

Staatssecretaris Mark Harbers (Asiel) zegt dat de toekomst van Hayarpi Tamrazyan en haar familie in Armenië ligt. Hij noemt haar huidige situatie uitzichtloos.

Harbers zei dat vrijdag. Voor de 21-jarige Hayarpi en haar familie is al zes weken een doorlopende kerkdienst gaande in het buurt-en-kerkhuis Bethel in Den Haag, om te voorkomen dat het gezin wordt uitgezet.

Maar Harbers zegt dat dit niets aan de situatie verandert.

De toekomst van de jonge vrouw, haar ouders en broer en zus ligt in Ar-

menië, benadrukt de bewindsman. 'Ze hebben al vele malen te horen gekregen dat ze Nederland moeten verlaten. Ze hadden opvang in een gezinslocatie, en zijn daar zelf vertrokken. Die keuze hebben ze zelf gemaakt. Het lijkt me tamelijk uitzichtloos.'

nieuwe informatie

De protestantse gemeente in Den Haag en degenen die zich inzetten voor het gezin Tamrazyan, reageren op de uitlatingen van Harbers met de mededeling dat de kerkdienst gewoon wordt voortgezet. 'Wij betreu-

ren deze uitspraak en denken dat er voldoende nieuwe informatie is om tot een ander besluit te komen. Op korte termijn zullen wij hierover contact zoeken met de staatssecretaris en met Kamerleden.'

Precies een maand geleden zei Harbers in een interview met *de Volkskrant* ook al dat er echt geen ruimer kinderpardon komt.

'Als we dan nu weer met de hand over het hart strijken, zal er opnieuw een groep zijn die niet aan alle criteria voldoet. Die mensen melden zich dan over een paar jaar weer. Ze krijgen een prikkel om het leven in Neder-

land nog een paar jaar te rekken in de hoop dat er dan weer een regeling komt. Dan is het einde zoek', aldus de staatssecretaris.

coalitie

Harbers is intussen dus niet van gedachten veranderd, hoewel de situatie met name coalitiepartij ChristenUnie zwaar op de maag ligt.

Op het partijcongres, eind november, spraken de leden uit dat de Tweede Kamerfractie er alles aan moet doen om te zorgen dat er voorlopig geen kinderen worden uitgezet die in Nederland zijn geworteld. Dat zou meo-

ten gelden totdat Harbers klaar is met zijn onderzoek naar de positie van kinderen in asielprocedures.

Het pleidooi om voorlopig geen kinderen uit te zetten geldt ook voor Hayarpi, die al negen jaar in Nederland woont, en lid is van de jongerenafdeling van de ChristenUnie.

honderden voorgangers

De nonstopkerkdienst trekt intussen ook internationaal de aandacht. Een bonte stoet van vele honderden voorgangers is inmiddels langsgeslagen in het buurt-en-kerkhuis Bethel, om een deel van de dienst te verzorgen. <

GERHARD WILTS nd.nl/geloof BEELD YOERI BONARIUS JAGER

'Zodra ik wegvaar, mis ik thuis'

...Op de grote vaart – voor dominee Thijs Oosterhuis een jongensdroom die uitkomt.

...De 57-jarige vlootpredikant stapt zondag weer officieel in het schuitje van de marine. 'Ik houd van militairen.'

► ZWOLLE

Natuurlijk gaat Oosterhuis' preek over de zee, als hij zondagmiddag in de vrijgemaakt-gereformeerde Plantagekerk in Zwolle bevestigd wordt als vlootpredikant bij de Koninklijke Marine. 'Over dat er geen zee meer zal zijn, een tekst uit Openbaring 21. De zee is meer dan een grote plas water, het is ook het domein van de machten van de chaos.'

De clou vertelt hij niet – 'ha, dan komt niemand meer luisteren' – maar zijn preek zal aansluiten bij de enorme, ontzagwekkende kracht van het water en het geloof in een almachtige God.

Het militaire bedrijf fascineert Oosterhuis. 'Ik houd van militairen', zegt hij. 'De uitdagingen en moeiten waarvoor ze staan, daar herken ik mij in. Als vlootpredikant leef je als marineman. Ik ga mee op oefening en soms zelfs op patrouille. Dat geeft de jongens en meiden aan boord het gevoel dat je weet waarover het gaat als ze zorgen of problemen hebben.' Oosterhuis wil als 'hemelpiloot' – de spotnaam voor geestelijk verzorgers bij de marine – die klik vinden. Begin volgend jaar vertrekt hij met de bemanning van het marineschip Zr.Ms. Evertsen voor zes maanden naar de Zwarte Zee en het Middellandse Zeegebied. 'Dan moet je de kleur van je omgeving kunnen aannemen.'

Maakt het uit dat de Plantagekerk als zedende kerk optreedt? U werkt al vijf jaar voor de Koninklijke Marine.

'Support van een kerkelijke gemeente is belangrijk, vooral in de privé-sfeer. Op zich maakt het niet veel uit, ik ben slechts enkele maanden uit militaire dienst geweest. Nu ik opnieuw teken, is dat een goede gelegenheid om de band met de achterban aan te halen. Ik kan mijn ervaringen kwijt aan de gemeente en mijn taak geeft gezicht aan de kerken. Die betrokkenheid werkt wederzijds.'

U wordt voor langere tijd uitgezonden. Hebt u geen last van heimwee? En hoe is dat voor uw vrouw?

'We gaan er verschillend mee om. Ik mis thuis, vanaf het moment dat ik wegvaar. Natuurlijk staat daar een avontuurlijke en boeiende reis tegenover. Inderdaad, mijn vrouw Janny blijft thuis, voor haar is het totaal anders: er ontbreekt iets in haar leven. Gelukkig kunnen we vrij regelmatig met elkaar bellen. Niet altijd, want soms mag ik niet laten weten waar ik zit. Op de Zwarte Zee is de kans dat je telefoon gehackt wordt groot, dus dan is er geen communicatie mogelijk. Bij bepaalde operaties is geheimhouding essentieel. Tijdens zo'n *black hole* mag er geen verbinding zijn met het thuisfront; die stilte kan soms dagen of zelfs enkele weken duren. Zulke situaties heb ik regelmatig meegemaakt tijdens operaties om drugstransporten in Caribische wateren te onderscheppen.'

Een uitzending is niet zonder risico. Wie zorgt er voor u als er wat gebeurt?

'Soms maak je spannende dingen mee', erkent Oosterhuis. Op zijn eerste missie in mei 2014 raakte hij met zes andere bemanningsleden lichtgewond bij een dodelijke aanslag op een restaurant in Djibouti. In zijn wang zat een granaatscherf. 'Wat ik de mannen voorhoud, doe ik ook:

Vlootpredikant Thijs Oosterhuis is veranderd door zijn werk. 'Ik heb meer oog gekregen voor de wereld buiten de kerk', zegt hij. 'Alle mensen zijn Gods kinderen, niet alleen gelovigen.'

claim tijd voor jezelf, geef aandacht aan je eigen emoties en gedachten. Op hun beurt helpen de marinemannen en -vrouwen met hun antwoorden mij, als we een gesprek hebben over het doel van ons leven, over waar we mee bezig zijn. Wat je investeert, krijg je terug.'

Het militaire wereldje is anders dan een kerkelijke gemeente. Hoe kijken marinemensen tegen u aan?

'Je hoort erbij. Op zich vaart een marineschip prima zonder dominee, een "hemelpiloot" is niet nodig als operationele functie. Ik zal nooit een volwaardig militair zijn, ook officieel niet. Op z'n best ben je lid van de bemanning: de "pater" hoort erbij, je

maakt het team en de sfeer compleet. Je moet tegen grappen kunnen. Of ik de computer wil zegenen of een rondje over water kan lopen – dat is goedkoop scoren. Vervelend vind ik het niet, ik kies juist voor de aanval als beste verdediging. Als zij reageren, ga ik er drie keer overheen.

Natuurlijk zijn er mensen die negatieve ervaringen hebben met de kerk of voor wie het geloof niks zegt. Ik zit nadrukkelijk niet aan boord om mijn geloof over te dragen. Ik ga naast ze staan, en dan is er heel weinig onderscheid tussen gelovigen en niet-gelovigen. Als je gaat evangeliseren, ben je voor heel veel militairen geen geloofwaardig geestelijk verzorger

meer. Ze zijn terecht allergisch: die man wil iets van mij. Terwijl je er moet zijn voor alle militairen.'

Bent u veranderd door dit werk? 'Jazeker. Het heeft mijn blik verruimd, ik heb meer oog gekregen voor de wereld buiten de kerk. Alle mensen zijn Gods kinderen, niet alleen gelovigen. Een baan als krijgsmachtspredikant wens ik veel collega's toe. Er zijn bijna jaarlijks vacatures, laat ze daar maar alert op zijn. Al hangt er wel een prijskaartje aan van lange uitzendingen, dat moet je ervoor over hebben. Maar het "goede nieuws" is de bron die mij inspireert en energie geeft om dit werk te doen.' <

GERARD TER HORST nd.nl/geloof

Toch geen vrouw in ambt in CGK Arnhem

► APeldoorn

De Kruiskerk in Arnhem, een samenwerkingsgemeente van Nederlands- en christelijk-gereformeerden, krijgt toch geen toestemming voor het aanstellen van vrouwelijke ouderlingen en diakenen.

Dat hebben de Christelijke Gereformeerde Kerken in de regio Apeldoorn

donderdag in een besloten vergadering uitgesproken. Daarmee kwamen ze terug op de toestemming die ze begin oktober juist hadden verleend. In oktober zag de classis Apeldoorn ruimte in landelijk vastgestelde modellen en besluiten over samenwerkingsgemeenten om ruimte te bieden aan de Kruiskerk. Daarbij is echter

een handreiking over de verkiezing van ouderlingen en diakenen in samenwerkingsgemeenten over het hoofd gezien.

In die handreiking uit 2013 staat dat 'vrouwelijke leden van de gemeente geen passief kiesrecht hebben wanneer één van de kerkverbanden van de samenwerkingsgemeente daarvoor niet de ruimte biedt'. De ruimte die de classis meende te zien, was er in werkelijkheid niet. Daarom kon het eerder genomen besluit geen stand houden, melde de classis vrijdag. Tegelijk pleiten de kerken in de regio Apeldoorn ervoor om op landelijk niveau binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken 'tot een hernieuwd

kerkelijk gesprek' te komen over vrouwelijke ambtsdragers. Dit 'gezien het toenemend verlangen dat er in de kerken leeft om ook vrouwen in de ambten te kunnen bevestigen'. Bij de Nederlands- en vrijgemaakt-gereformeerden is dat mogelijk, bij de christelijk-gereformeerden niet. In 1998 werd dit op landelijk niveau in ruime meerderheid afgewezen.

Het eerdere besluit uit oktober veroorzaakte in delen van de Christelijke Gereformeerde Kerken beroering. Tegenstanders vonden het tegen landelijk gemaakte afspraken ingaan en erger, tegen de Bijbel. Voorstanders putten hoop uit het signaal dat vanuit de regio Apeldoorn kwam. De Kruis-

kerk in Arnhem, die 22 jaar terug al instemde met vrouwelijke ambtsdragers, staat niet alleen. Meer samenwerkingsgemeenten bezinnen zich en vragen om meer ruimte binnen het kerkverband.

Het pleidooi van de classis Apeldoorn voor een 'vernieuwd gesprek' is gericht aan de komende synode, die in 2019 bijeenkomt. Voorwaarde is dat een tweede bestuurslaag, de particuliere synode van het oosten, het overneemt. Die bespreekt dan ook een tweede punt, namelijk dat er duidelijkheid voor samenwerkingsgemeenten nodig is hoe om te gaan met tegenstrijdige landelijke uitspraken over 'vrouw en ambt'. <

advertentie

GA DIRECT NAAR DE GEVANGENIS

Waarom? Dat kunt u lezen in onze gratis nieuwsbrief. Ga hiervoor naar www.gevangenezorg.nl

HENK-JAN GOSSELING nd.nl/geloof BEELD MARTIN WAALBOER

Geven en ontvangen in de Bijlmer

...De Amsterdamse Bijlmer telt veel migranten die bezig zijn hun plek in de samenleving te vinden.

...Diaconaal Centrum Stap Verder biedt informatie en advies.

► AMSTERDAM

Mensen uit allerlei culturen bevolken de straten van winkelcentrum Amsterdamse Poort. Kerstverlichting boven hun hoofd. Ook de winkels weerspiegelen de diversiteit in de wijk de Bijlmer, die dit jaar vijftig jaar bestaat.

Even verderop, in de flat Hoogoord, zit diaconaal centrum Stap Verder. De ruimte ter grootte van een flink appartement wordt efficiënt benut: computerruimte, spreekkamers, kantoor, lesruimte, keuken en badkamer. Terwijl ze op haar afspraak wacht, vertelt een vrouw dat ze hier elke woensdag kookt voor bezoekers. Haar dochters zijn verdiept in hun telefoon, haar man is in gesprek. Een andere bezoeker heeft net gedoucht en zijn vuile was gedaan. Weer een ander wacht op een gesprek met de coördinator.

slapen in de keuken

Voor de bewoners van de Bijlmer biedt Stap Verder advies bij financiële, juridische en medische vragen. Priester Augustin N'dah (45) is afkomstig uit Benin, en werkt bij het spreekuur van Stap Verder. Hij vertelt erover in het kantoortje, omringd door dozen die door kerken en particulieren zijn gebracht, vol met kleding, toiletartikelen en levensmiddelen om weg te geven.

N'dah: 'Mensen komen naar Stap Verder voor de dagelijkse levensbehoeften. We luisteren en kijken wat we samen kunnen doen: brieven vertalen of toeslagen aanvragen. Een keer kwam een vrouw met een baby langs, ze had geen onderdak. Tijdens het gesprek vroeg ze ineens of ze hier in de keuken kon slapen. Gelukkig vonden we een noodplek voor haar, maar ik kon er die nacht niet van slapen. Hoe erg is het als iemand hier in de keuken wil slapen!'

'Maar we nemen ook tijd om verder te kijken dan de dagelijkse nood. We praten met mensen over hun zorgen, gewoon onder het koken of na de taalles. De last van je af schudden leidt tot minder stress. En mensen zonder verblijfsvergunning moedigen we aan om cursussen te volgen waarmee ze in het land van herkomst een bedrijfje kunnen opzetten. Bijvoorbeeld in de naaiessen van ons vrouwenempowermentproject.'

hoe de zorg werkt

Al twintig jaar werkt Erika Feenstra (50) in de Bijlmer. Als coördinator van Stap Verder komt ze in al die jaren steeds dezelfde vragen tegen: 'Migrantten blijven komen, ze hebben een huis nodig en ook een luisterend oor. Wat wel anders is geworden, is onze rol: we zijn een expertisecentrum geworden voor migrantten. Wij nemen de tijd om uit te leggen hoe de zorg en het sociale stelsel werken in Nederland. Ziekenhuizen, dokters en maatschappelijk werkers weten ons ook te vinden.'

Over de werkwijze van Stap Verder zegt ze: 'Ik gebruik liever niet het woord helpen. Dat klinkt alsof wij het wel even voor hen regelen. We geven mensen zelf de hengel in de hand, laten zien hoe je die maakt. We

Overleg bij diaconaal centrum Stap Verder in de Bijlmer. 'Wij nemen de tijd om uit te leggen hoe de zorg en het sociale stelsel werken in Nederland.'

empoweren dus. Mensen moeten zelf beslissen waar hun leven heen gaat. We kunnen slechts informatie en advies bieden. Problemen oplossen kunnen we lang niet altijd, maar we kunnen wel aandacht geven. Zo heb ik al jaren contact met een man die

'Een keer kwam een vrouw met een baby vragen of ze in de keuken kon slapen.'

niet de juiste verblijfspapieren bezit. Overleven, dat is waar hij mee bezig is. Door vrijwilligerswerk draagt hij zijn steentje bij in de samenleving. Als er tijd is, praten we even, en zo heeft hij me langzamerhand zijn levensverhaal verteld, vol trieste ervaringen met de overheid en met vreemdelingenbewaring. Het mede-

leven doet hem goed en helpt hem de spanning te verminderen. Als ik ziek ben, stuurt hij me een appje: 'Beterschap, God met jou!' En als ik beter ben, neemt hij flinterdunne pannenkoekjes met honing voor me mee. Ontvangen en geven horen hier bij elkaar.'

kansen in Afrika

Karolien Busé werkt in de ggz en is daarnaast een van de twaalf vrijwillige spreekuurmedewerkers bij Stap Verder. 'Ik voel morele verantwoordelijkheid over de aanpak van de migrantenproblematiek', vertelt ze. 'Daarom wil ik iets doen. De overheid heeft weinig visie. Ze kan de kracht en energie van mensen beter benutten. Er zijn zo veel tekorten in de maatschappij. Deze mensen kunnen prima werk doen.' Ook Feenstra is kritisch over de overheid en over de dure migratiedeals met Libië en Turkije: 'Steek dat geld liever in de bouw van scholen en in werkgelegenheidsprojecten. Want daar ligt de oplossing: zorgen dat mensen toekomst hebben in Afrika zelf.'

Augustin N'dah: 'In Afrika liggen veel kansen, maar die worden niet altijd goed gebruikt. Mensen moeten hun verantwoordelijkheid nemen, zowel de leiders als de nieuwe generatie. Creativiteit en ondernemerschap moeten gestimuleerd worden voor

'Ze kijken met bewondering naar het Westen. Ze hebben een laag zelfbeeld.'

een duurzame opbouw van de samenleving.' Feenstra: 'Mensen kijken met bewondering naar het Westen, waar alles zo goed geregeld is. Ze hebben een laag zelfbeeld, totaal onterecht! Ook mensen daar hebben talenten. Als iemand maar de eerste stap zet is er genoeg werk te creëren. Dat mensen naar Europa komen toont hun kracht, ze willen werken aan hun toekomst. Migrantten zijn geen zielige doetjes, ze verdienen steun in hun zoektocht naar een menswaardig bestaan. Dat is waar Stap Verder voor staat.' Het geloof speelt een grote rol bij het diaconaal centrum, mede doordat veel migrantten in de Bijlmer christen

zijn. Busé: 'Als al je dromen zijn weggeslagen, is religie soms nog je enige houvast. Mensen vragen vaak of ik in God geloof, dat scheidt meteen een band. Je bent broeder en zuster in Christus. Het paradoxale is dat zij niks hebben, maar aan hun geloof twijfelen ze niet.'

koning

Twijfel? Het tegendeel is eerder waar. Voor veel migrantten is *God will provide* (God zal erin voorzien) bijna hun lijfspreuk. Soms pakt die goddelijke leiding wel wat wonderlijk uit, vertelt Busé. 'Een bezoeker had van God in een droom gehoord, dat hij koning van Afrika zou worden. Ik heb dat serieus genomen en ben dat met hem in stapjes gaan vertalen naar de realiteit: als koning ben je verantwoordelijk voor een land, jij bent verantwoordelijk voor je eigen leven, je bent koning van je leven. Hij is nu volop bezig te werken aan zijn toekomst hier.' Feenstra: '*God-will-provide* is een kracht. Maar als het wordt vertaald met "Ik houd mijn hand wel op bij Stap Verder", zeggen we: dat is te makkelijk. Bij geloof hoort ook actie: je vaardigheden vergroten, buiten gebaande paden denken, nieuwe dingen leren om een inkomen te kunnen verdienen. Dan ontstaat er ook toekomstperspectief. God zal voorzien? Ja, maar je moet zelf lopen.' <

TAALLES EN NOODHULP

Stap Verder is een initiatief van zes kerken in de Bijlmer. Migrantten kunnen daar terecht voor taallessen, voor informatie en advies over huisvesting, educatie, werk en financiën, en voor een maaltijd. Stap

Verder werkt samen met advocaten en artsen. In 2018 kwamen er tot nu toe 180 mensen met hulpvragen. Met hen werden 1300 gesprekken gevoerd. 70 mensen ontvingen een bedrag aan noodhulp.

EU

SANNE VAN GRAFHORST nd.nl/buitenland BEELD ARTSEN ZONDER GRENZEN

Reddingschip Aquarius stopt acties Middellandse Zee

► MARSEILLE

Het laatste grote reddingschip op de Middellandse Zee vaart niet langer uit. Door druk vanuit EU-landen voelen de hulporganisaties aan boord van de Aquarius zich genoodzaakt te stoppen.

Hun eigen keuze is het niet, benadrukt Nelke Manders, directeur van Artsen zonder Grenzen (AZG). 'We worden hiertoe gedwongen. We weten niet hoe we verder moeten nu Europese landen ons niet willen ondersteunen en we nergens mogen aanmeren.'

De Europese hulporganisatie SOS Méditerranée en Artsen zonder Grenzen werkten samen in de operaties van de Aquarius. Sinds februari 2016 hebben de organisaties met dit schip op de Middellandse Zee 30.000 mensen van de verdrinkingsdood gered, melden zij.

De afgelopen twee maanden ligt het reddingschip echter stil in de haven van Marseille. Geen enkel land wil zijn vlag meer aan het schip verbinden, wat betekent dat het schip nergens geregistreerd staat. En uitvaren zonder vlag is niet toegestaan.

'Recent hebben twee landen hun registratie voor het schip ingetrokken', vertelt Manders. In augustus trok Gibraltar de registratie in. Vrij snel daarna kon het schip alsnog uitvaren, onder Panamese vlag. Op 24 september trok dat land zich echter ook terug. Volgens Artsen zonder Grenzen en SOS Méditerranée heeft de Italiaanse overheid druk op de twee landen uitgevoerd. Manders: 'Italië voert een beleid om te voorkomen dat wij mensen op zee kunnen redden.'

afval

De Aquarius was het laatste grote reddingschip dat nog actief was op de Middellandse Zee. In juni dobberde het schip een week op zee met 629 migranten aan boord. Hoewel de reddingsacties plaatsvonden voor de kust van Libië, een gebied dat onder toezicht van Italië staat, mocht het schip niet aanmeren in een Italiaanse haven. Ook op Malta was de Aquarius niet welkom. Uiteindelijk mocht het

schip doorgaan naar Valencia in Spanje.

De weigering van het schip was een van de eerste acties van Matteo Salvini, de Italiaanse minister van Binnenlandse Zaken. Sindsdien heeft Salvini herhaaldelijk verkondigd dat de Aquarius illegaal te werk gaat en dat op zee opgepikte migranten niet welkom zijn. Eind juni sloot hij alle havens voor hulporganisaties.

Twee weken geleden spande een rechtbank in de Siciliaanse stad Catania bovendien een rechtszaak aan, waarin de Aquarius wordt beschuldigd van het illegaal dumpen van giftig afval in Italië. Volgens Manders is de claim onwaar en voldoen beide organisaties aan alle regels.

humane gezicht

Het besluit de Aquarius niet meer de zee op te sturen betekent niet dat SOS Méditerranée en Artsen zonder Grenzen zich gewonnen geven. De organisaties zoeken naar manieren om met een ander schip hun reddingsacties voort te zetten.

'In de tijd dat wij nu stilliggen, zijn er alweer driehonderd mensen verdrongen', vertelt Manders. 'Ook koopvaardij schepen durven geen drenkelingen meer op te pikken, omdat ze nergens toestemming krijgen de mensen aan wal te brengen.'

De maatregelen die Europa toepast om migranten buiten de deur te houden, zijn in strijd met internationale wetten, zegt de AZG-directeur. 'Onder het vluchtelingenrecht is het verboden mensen terug te sturen naar plekken waar het onveilig is. Europa weet hoe het eraan toegaat in Libische detentiecentra, waar mensen als slaaf moeten werken en worden gemarteld. Toch financiert de Europese Unie de Libische kustwacht, die de bootjes linea recta terugstuurt en de vluchtelingen gevangen zet.'

Dat vindt de organisatie 'niet te vertonen'. 'Het humane gezicht van de Europese Unie ligt op de bodem van de Middellandse Zee. We mogen onze ogen en oren niet sluiten voor mensen die uit verschrikkelijke omstandigheden gevlucht zijn.' <

RÜURD UBELS nd.nl/politiek BEELD AFP / FADEL SENNA

Wat er in het VN-mi

Komende week gaat de Nederlandse regering in Marokko akkoord met het Pact van Marrakesh. De kern ervan is dat migratie via internationale samenwerking in betere banen moet worden geleid. Volgens critici is het Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration niet zo onschuldig en worden migranten Europa door de straat geduwd. Veel komt aan op de interpretatie van de tekst, zo blijkt. Tijd om het 34 pagina's tellende VN-pact, terug te vinden op de site van de rijksoverheid, tegen het licht te houden.

► MARRAKESH

STELLING 1: DE SOEVEREINITEIT VAN STATEN WORDT AANGETAST.

'Dit pact presenteert een juridisch niet-bindende samenwerking die voortbouwt op wat de lidstaten zijn overeengekomen in de Verklaring van New York voor Vluchtelingen en Migrant', staat in artikel 7. Het pact 'verdedigt de soevereiniteit van staten (...) uit hoofde van het internationale recht'. Artikel 15 werkt dit uit: in-

ternationale samenwerking op het terrein van migratie is nodig, maar 'het pact bevestigt het soevereine recht van staten om hun nationale migratiebeleid zelf te bepalen en bevestigt hun recht om migratie binnen hun rechtsgebied te regelen, in overeenstemming met het internationale recht.'

STELLING 2: WIE TEGEN DIT PACT IS, SLUIT DE GRENZEN VOOR VLUCHTELINGEN.

Het Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration gaat niet over mensen die vluchten voor geloofsvervolg o.i.d. Het gaat over wie verhuizen voor werk, stu-

die of een buitenlandse huwelijkspartner. 'Dit pact verwijst naar migranten', onderstreept artikel 4. 'Migranten en vluchtelingen zijn aparte groepen.'

STELLING 3: MIGRATIE WORDT VERHEERLIJKT.

'Migratie is door de geschiedenis heen een onderdeel geweest van de mensheid', constateert artikel 8 van het pact. 'We erkennen dat migratie in onze geglobaliseerde wereld een bron van welvaart, innovatie en duurzame ontwikkeling is. Deze positieve effecten kunnen worden geoptimaliseerd door migratie te reguleren.' Daarom moeten migranten in staat worden gesteld 'onze samenlevingen te verrijken met hun menselijke, economische en sociale capaciteiten', aldus artikel 12.

STELLING 4: VAN MIGRATIE WORDT EEN MENSENRECHT GEMAAKT.

Het woord 'mensenrecht' komt veel voor in het VN-stuk. Maar niet om migratie te duiden, wel om migranten te beschermen. 'Migranten (ook illegale, red.) hebben universele mensenrechten en fundamentele vrijheden', bepaalt artikel 4. Tijdens hun migratie heb-

ben ze daarom recht op 'zorg en bijstand', vult artikel 12 aan. Verder 'bevestigen' de ondertekenaars migranten te willen vrijwaren van 'discriminatie, inclusief racisme, xenofobie en intolerantie' (artikel 15) en van 'uitbuiting, slavernij of kinderarbeid' (artikel 22).

De Aquarius was het laatste grote reddingschip dat nog actief was op de Middellandse Zee.

EU

REDACTIE ND nd.nl/buitenland BEELD AFP / ODD ANDERSEN

Merkel ziet haar favoriet winnen

► HAMBURG

Annegret Kramp-Karrenbauer is op het partijcongres van de Duitse christendemocraten verkozen tot nieuwe partijvoorzitter. Daarmee volgt ze bondskanselier Angela Merkel op, die de positie sinds 2000 bekleedde.

Kramp-Karrenbauer nam het op tegen Friedrich Merz, zakenman en voormalig fractievoorzitter van de CDU. Op het partijcongres kreeg ze in de tweede ronde 517 van de 1001 stemmen, tegenover 482 stemmen voor Merz. Eerder viel Jens Spahn af, de CDU-minister van Volksgezondheid. Kramp-Karrenbauer is een vertrouweling van

Merkel, die haar ook graag als opvolger zag. Daardoor werd ze gekozen tot 'mini-Merkel' genoemd. Tot vrijdag was Kramp-Karrenbauer, kortweg 'AKK', secretaris-generaal van de CDU. Daarvoor was ze premier van de deelstaat Saarland. Als partijleider maakt zij grote kans in de toekomst bondskanselier te worden. Voorlopig blijft Angela Merkel als bondskanselier de Duitse regeringsleider.

Op het partijcongres nam Merkel wel afscheid als voorzitter. 'Het was me een groot genoegen, het was een eer', sprak ze. Na haar toespraak kreeg Merkel een staande ovatie van bijna tien minuten van haar partijgenoten. <

Annegret Kramp-Karrenbauer

ANP nd.nl/buitenland

Zeker twaalf doden bij bankoverval

► MILAGRES

Bij een poging twee banken in het Braziliaanse Milagres te beroven, zijn vrijdag zeker twaalf doden gevallen, onder wie een heel gezin dat drie kinderen telde.

Plaatselijke media meldde dat in een vuurgevecht tussen de overvallers die zes mensen in gijzeling hadden genomen, alle gijzelaars en daders zijn gedood.

Media in de deelstaat Ceará berichten dat een zwaar bewapende bende in de nacht van donderdag op vrijdag met een buitgemaakte truck een weg bij Milagres blokkeerde. Ze namen vervolgens wat mensen uit passerende auto's in gijzeling. De bende trok toen met zes gijzelaars naar twee banken in Milagres, maar stuitte in de plaats daar op de politie. Er volgde een vuurgevecht van 20 minuten dat paniek veroorzaakte in de plaats. Geen enkele gijzelaar of dader heeft het volgens de media overleefd.

Milagres ligt in het noordoosten, ongeveer 450 kilometer ten zuiden van Fortaleza, de hoofdstad van Ceará. De deelstaat is een van de meest geweldadige gebieden van Brazilië. <

EU

ANP

Belgische student sterft bij ontgroening

► LEUVEN

Een Belgische student die tijdens een ontgroening bij een studentenvereniging in Leuven in coma raakte, is vrijdag overleden. De 20-jarige jongeman dronk bij de vereniging Reuzegom tijdens een uit de hand gelopen ontgroening volgens Belgische media een enorme hoeveelheid visaus. Die zou het zoutgehalte in zijn lichaam zo hebben ontregeld dat die hem fataal werd. Officieel is de doodsoorzaak nog onbekend. Er loopt een onderzoek. De jongen uit Edegem moest met twee andere nieuwe leden van Reuzegom dinsdag en woensdag opdrachten uitvoeren. Ook de andere twee werden woensdagavond onwel, onder meer door onderkoeling. <

gratiepact staat

STELLING 7: MIGRANTEN MOGEN NIET MEER WORDEN VASTGEZET.

In artikel 29 'verbinden' de ondertekenaars zich aan de belofte dat 'detentie in het kader van internationale migratie op gepaste wijze plaatsvindt'. Vastzetten mag als daaraan nationale wetgeving ten grondslag ligt en als deze is

gebaseerd op 'noodzaak, proportionaliteit en individuele beoordelingen'. Wel roept het Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration op, detentie pas in te zetten 'als laatste redmiddel'.

STELLING 8: TERUGSTUREN VAN ILLEGALE MIGRANTEN WORDT LASTIGER.

Herkomstlanden erkennen in artikel 37 dat ze 'actie' moeten ondernemen om 'hun onderdanen terug te nemen, hen te identificeren en hun reisdocumenten te geven'.

STELLING 9: HET PACT VERBODT KRITIEK OP MIGRATIE.

In artikel 12 wordt erkend dat samenlevingen door migratie 'demografisch, economisch en sociaal' veranderen. Zorgen daarover zijn 'legitiem'.

STELLING 10: DE VN SNOEREN KRITISCHE JOURNALISTEN DE MOND.

Het pact wil 'onafhankelijke, objectieve en kwaliteitsvolle rapportage' over migratie via de media 'bevorderen', leert artikel 33. Daartoe moeten 'mediaprofessionals' worden voorgelicht om zo een 'open en op feiten gebaseerd publiek debat te bevorderen'. Publieke financie-

ring of materiële steun aan media die specifiek 'systematisch intolerantie, xenofobie, racisme en andere vormen van discriminatie ten opzichte van migranten verkondigen, moet worden gestopt, met volledige eerbiediging van de vrijheid van de media'.

STELLING 5: ILLEGALE EN LEGALE MIGRATIE WORDEN OP ÉÉN HOOP GEGOOID.

'Binnen hun soevereine jurisdictie kunnen staten onderscheid maken tussen reguliere en niet-reguliere migratie', meldt artikel 15. In artikel 10 beloven de deelnemende staten migranten te informeren over hun rechten en plichten, op-

dat zij zich 'bewust' zijn 'van de risico's van niet-reguliere migratie'. In artikel 27 staat dat nationale grenzen dusdanig 'beheerd' moeten worden, dat reguliere migranten doorgang hebben en 'niet-reguliere migratie wordt voorkomen'.

STELLING 6: HET PACT VERPLICHT ALLEEN RIJKE LANDEN.

'Wij verbinden ons ertoe gunstige politieke, economische, sociale en ecologische voorwaarden te creëren voor mensen om een vreedzaam, productief en duurzaam leven in hun eigen land te leiden', aldus artikel 18. Zo niet, dan dwingen de omstandigheden burgers om 'elders een bestaan te zoeken door middel

van niet-reguliere migratie'. In paragraaf 19 erkennen de deelnemers (in de praktijk vooral armere staten) hun bevolking goed te moeten voorlichten 'om veilige, ordelijke en reguliere migratie te bevorderen en de risico's te benadrukken die gepaard gaan met niet-reguliere en onveilige migratie'.

EU

JAN VAN BENTHEM nd.nl/buitenland

Ministers proberen brexitdeal te redden

► LONDEN

Een aantal loyale ministers begon vrijdag aan een laatste poging om de brexitdeal van May te redden.

De ministers 'proberen in bezoeken door het land de deal aan het publiek te verkopen', aldus de BBC. In de debatten die deze week over de deal in het Lagerhuis zijn gehouden, bleek dat enkele tientallen leden van premier Theresa Mays eigen Conservatieve partij tegen de deal willen stemmen. Volgens de *Daily Express* zou het zelfs om 'tegen de honderd' leden gaan. Een poging om een compromis te vinden, is volgens de BBC door

voorstanders van een harde brexit en de Noord-Ierse DUP (Democratische Unionistische Partij) afgewezen. Verschillende ministers en ook een grote groep zogenaamde 'backbenchers' van de Conservatieve partij probeerden May te overreden, de stemming uit te stellen. De vertegenwoordiger van de backbenchers, Sir Graham Brady, vroeg volgens *The Times* aan premier May de stemming over de deal uit te stellen en nog eens met Brussel te onderhandelen. Maar May houdt vol aan een stemming in het parlement komende dinsdag. De Liberaal Democraten – kortweg de

LibDems genoemd – zijn vrijdag met een actie begonnen om via het parlement een tweede referendum af te dwingen. Volgens de partij is dat nodig om te voorkomen dat 'het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie crasht of een slechte deal accepteert'. De roep om een tweede referendum wordt volgens de *Daily Express* – een krant die sterk actie heeft gevoerd voor de brexit – gesteund door een grote landelijke peiling door YouGov, dat geldt als het meest betrouwbare peilbureau. Tussen 27 november en 4 december legde het de drie opties die May noemt – mijn deal, geen deal

of geen brexit – voor aan 20.910 Britten in 'een van de grootste onderzoeken over de brexit tot nu toe', zoals YouGov in een toelichting stelt. In maar twee van de 632 kiesdistricten koos de meerderheid voor de deal, dertig districten kozen voor geen deal en dus een harde brexit en in maar liefst zeshonderd districten koos de meerderheid voor 'geen brexit'.

noodvoorraad

De gevolgen van een eventuele harde brexit worden ook steeds duidelijker. Het graafschap Kent, met de havenstad Dover, heeft de regering om hulp

gevraagd bij de verwachte chaos die dan in de haven wordt verwacht. Het graafschap houdt rekening met een 'opstopping van zes maanden', zo citeert de BBC de voorzitter van de raad van het graafschap, Paul Carter. De minister van Volksgezondheid, Hancock, heeft gezondheidsinstellingen per brief aangeraden, hun reservevoorraad medicijnen en de toelevering ervan te controleren. De nationale gezondheidsdienst NHS moet volgens Hancock werken aan 'alternatieve routes', inclusief het invliegen van medicijnen met chartertoestellen in een speciale luchtbrug. <

Kom jij werken bij Broekhuis?

Voor ons hoofdkantoor in Harderwijk zijn we op zoek naar:

DATA ANALIST

📍 Harderwijk ⌚ 40 uur 🎓 HBO

WAT GA JE DOEN?

- ▶ Je genereert, onderhoudt, beheert en analyseert bestaande management informatie rapportages en levert die periodiek op (dagelijks, wekelijks en maandelijks);
- ▶ de informatie uit de door jou gegenereerde rapportages beoordeel je proactief op afwijkingen en checkt jouw bevindingen met de business;
- ▶ je beantwoordt vragen met betrekking tot verstrekte rapportages;
- ▶ op verzoek en in overleg met de interne klant stel je nieuwe (eenmalige of permanente) rapportages op die nieuwe operationele inzichten geven;
- ▶ omdat je weet hoe belangrijk de juiste informatie in onze dynamische organisatie is, optimaliseer en ontwikkel je ook uit eigen beweging rapportages, dashboards en overzichten die een bijdrage leveren aan het succes van onze vestigingen en lease divisie;
- ▶ je beoordeelt broninformatie uit het data warehouse en stuurt op de accuraatheid hiervan.

Heb je nog vragen of wil je eerst meer informatie ontvangen, neem dan contact op met Marcel Kuijt, Groepscontroller, telefoonnummer 0341 - 751 158.

MEDEWERKER INKOOPADMINISTRATIE & CONTRACTBEHEER

📍 Harderwijk ⌚ 40 uur 🎓 MBO

WAT GA JE DOEN?

- ▶ Je bewaakt en controleert op basis van de gemaakte inkoopafspraken de bestellingen van nieuwe en gebruikte auto's bij onze leveranciers en bewaakt de levertijden;
- ▶ je controleert en verwerkt de autofactuur en start de facturatie van de leaseovereenkomst. Daarbij ga je zorgvuldig om met prijswijzigingen en andere verschillen tussen de bestelling en de levering;
- ▶ je wijzigt leaseovereenkomsten, controleert additionele investeringen en voert deze door;
- ▶ wanneer een auto weer is ingeleverd aan het eind van de leaseperiode, beëindig je de leaseovereenkomst zorgvuldig en stel je de eindafrekening op;
- ▶ je ondersteunt de collega's op de afdeling inkoop & contractbeheer met diverse overige taken;
- ▶ je hebt bij al je werkzaamheden dagelijks contact met klanten en leveranciers. Klanttevredenheid en kwaliteit spelen daarbij een belangrijke rol.

Heb je nog vragen of wil je eerst meer informatie ontvangen, neem dan contact op met Kees Trimp, Operationeel manager, telefoonnummer 0341 - 751 103.

MEDEWERKER COMMERCIËLE BINNENDIENST

📍 Harderwijk ⌚ 40 uur 🎓 MBO

WAT GA JE DOEN?

- ▶ Je informeert en adviseert wagenparkbeheerders, inkopers en berijders bij het maken van de beste keuzes ten aanzien van de in- of aankoop van een auto en de eventueel bijbehorende opties;
- ▶ je stelt offertes op en accordeert prijsaanvragen;
- ▶ je stemt bestellingen van auto's af met de berijder;
- ▶ je controleert orders, controleert specificaties van de bestelde auto's en draagt het dossier vervolgens over aan de vestiging die verantwoordelijk is voor het afleveren van de auto aan de klant;
- ▶ je verwerkt en verstrekt informatie ten aanzien van levertijden van auto's.

Heb je nog vragen of wil je eerst meer informatie ontvangen, neem dan contact op met Marijn van Dijk, Manager Dealer Support & Business Development, telefoonnummer 06 - 13135212

ONLINE MARKETEER

📍 Harderwijk ⌚ 40 uur 🎓 HBO

WAT GA JE DOEN?

- ▶ Je vertaalt commerciële acties naar online campagnes;
- ▶ je analyseert en optimaliseert de website en zorgt continu voor een optimale conversie van de website;
- ▶ je zorgt voor een logische distributie van online marketingacties over onze online kanalen, waaronder verschillende Automotive portalen;
- ▶ op basis van je ervaringen stel je verbeteringen voor die je beargumenteert en zelfverzekerd presenteert;
- ▶ je schakelt net zo snel als wij en neemt daarom vlotte beslissingen en voert je plannen met daadkracht uit.

Heb je nog vragen of wil je eerst meer informatie ontvangen, neem dan contact op met Nico Visser, Directeur Marketing en Communicatie, telefoonnummer 0341 - 751 167.

MEDEWERKER SALES SUPPORT

📍 Harderwijk ⌚ 24 uur 🎓 MBO

WAT GA JE DOEN?

- ▶ Je zorgt voor de correcte afwikkeling van nieuwe contracten; als medewerker Sales Support ben je de belangrijke schakel tussen de commerciële en de operationele afdeling van Broekhuis Lease;
- ▶ je stelt leasecontracten op, je bewaakt de retourontvangst, controleert de documenten op juistheid en legt de gemaakte afspraken vast in de systemen;
- ▶ met jouw enthousiasme ontzorg je de commerciële collega's met diverse ondersteunende werkzaamheden;
- ▶ je hebt bij al je werkzaamheden dagelijks contact met klanten, leveranciers en collega's. Klanttevredenheid en kwaliteit spelen daarbij een belangrijke rol.

Heb je nog vragen of wil je eerst meer informatie ontvangen, neem dan contact op met Sanne Heij, Management assistente, telefoonnummer 0341 - 751 103.

OVER BROEKHUIS

Broekhuis is een dealerholding die sinds 1932 in Midden-, Oost-, en Noord-Nederland actief is als partner in mobiliteit.

13 AUTOMERKEN

48 VESTIGINGEN

11 SCHADEHERSTEL-BEDRIJVEN

We hebben ook een uitgebreid dienstverleningspakket met onder andere;

- ▶ Broekhuis Lease
- ▶ autoverhuur
- ▶ wagenparkbeheer
- ▶ bedrijfswageninrichting
- ▶ financieringen en verzekeren

Broekhuis biedt met haar uiteenlopende activiteiten al ruim 85 jaar een totaaloplossing op mobiliteitsgebied.

De dagelijkse drijfveer is niet alleen de auto, maar veel meer de mens! Daarom staat achter de naam Broekhuis: Beweegt mensen! Onze ambitie is alles voor een enthousiaste klant. Met deze belofte halen wij het beste uit onszelf zodat u onbezorgd mobiel blijft.

Broekhuis biedt werkgelegenheid aan ruim 1400 medewerkers.

ACHTERGROND

JAN VAN BENTHEM nd.nl/buitenland BEELD ND

Klimaat? Taiwan doet het zelf wel

Steeds vaker wordt Taiwan geteisterd door tyfoons en hevige stortregens. Dat is het gevolg van de klimaatverandering. Maar het land mag niet meedoen aan de klimaatoppen.

► TAIPEI – TAICHUNG

De scooters gaan er samen met de bussen als eerste aan. Het in de Taiwanese steden alomtegenwoordige vervoermiddel (fietsen zie je er nauwelijks) is een van de eerste doelwitten van de regering. Ze moeten allemaal weg, om plaats te maken voor elektrische exemplaren. Het is een van de voorbeelden hoe het klimaatbeleid van Taiwan de burgers direct en onvermijdelijk zal raken.

Want ook Taiwan kent inmiddels zijn klimaat-slachtoffers. Net als buurland Filipijnen wordt het steeds vaker getroffen door zware tyfoons en enorme stortbuien. In de bergachtige eilandstaat zorgt die combinatie voor hevige vloedstromen, die zelfs grote rotsen van hun plek rukken en mensen de dood in sleuren. Zo kwam er in augustus in verschillende districten in een 'extreem zeldzame' stormregen een meter water naar beneden – meer dan er in Nederland in een heel jaar tijd aan neerslag valt. Taiwan staat op de 'Global Climate Risk Index 2018' op de zevende plek van meest bedreigde landen, vooral door maar liefst zes zware tyfoons en een koude winter die het land in 2016 troffen. Maar op de Klimaatop die deze en volgende week in het Poolse Katowice wordt gehouden, mag Taiwan niet aan tafel zitten. Verboden door China. Zelfs het vermelden van gegevens over het land in VN-onderzoeken mag van Peking niet onder de naam 'Taiwan', maar alleen met de naam die China het geeft: 'Chinees Taipei'.

grotere stappen

Taiwan is daarmee bij uitstek het land dat het helemaal op eigen houtje moet uitzoeken. Als belangrijk industrieland wil het aan het milieu-akkoord van Parijs voldoen. Taiwan heeft een groter bruto nationaal product dan Nederland en staat internationaal op de 22e plek. Het betekent dat het land grotere stappen zal moeten zetten dan veel andere landen om voor 2050 de uitstoot van broeikasgassen met de helft terug te brengen.

In het kantoor van de premier is daarvoor een speciaal 'bureau voor energie en koolstofreductie' in het leven geroepen. Daarnaast heeft Taiwan de klimaatdoelstellingen dwingend vastgelegd in een speciale wet.

Maar ook bij wet is de werkelijkheid niet zomaar te veranderen, blijkt uit de grafieken en cijfers die directeur Tsai Chien-jay en zijn team laten zien tijdens een bezoek aan zijn bureau. Taiwan heeft nu een aandeel aan duurzame energie van ongeveer vier procent en net als in Nederland komt dat vooral uit het verstoffen van biomassa. In 2025, over zeven jaar, wil Taiwan twintig procent van de energie uit duurzame bronnen halen – een toename van vijf-honderd procent.

Het land stuit daarbij op harde grenzen. Zo is maar een betrekkelijk klein deel van de kust te gebruiken voor het plaatsen van windturbines – die tot een diepte van vijftig meter kunnen worden gebouwd. Aan de oostkust, die grenst aan de Stille Oceaan, is het zelfs zo goed als onmogelijk.

Het antwoord moet daarom vooral komen van zonnepanelen, bevestigt het team van Chien-jay. Speciale zonnepanelen, want ze moeten wel tyfoonbestendig zijn. Vooral bij grotere oppervlakken is de kracht die de wind bij snelheden van 150 kilometer of meer op de panelen loslaat, ongelooflijk groot. Een groot deel van het land bestaat bovendien uit steil, ruig bergachtig landschap, waar zonnepanelen lastig zijn te gebruiken. De vlakke kustdelen herbergen het grootste deel van de 23 miljoen inwoners en zijn nog dichter bevolkt dan Nederland. Bovendien moet Taiwan de panelen, als het zijn beleid onafhankelijk van China wil bepalen, zelf maken.

Boven aan de lijst om te verdwijnen: straks mogen alleen nog elektrische scooters en motoren in Taiwan rijden.

Hoe Taiwan dat wil doen, zien we bij de stad Taichung. Pal naast een grote kolencentrale is daar de zonne-energiecentrale Longjing PV met 12,5 hectare aan zonnepanelen aangelegd, tot nu toe de grootste in Taiwan. Het contrast van de zonnecentrale met de kolencentrale en zijn enorme pijpen is enorm. Die kolencentrale is dan ook de grootste ter wereld en verslindt ruim veertien miljoen ton kolen per jaar.

Vergeleken met deze broeikasgigant levert de ruim twaalf hectare zonnepanelen weinig

'We hadden nooit kachels nodig in Taiwan, maar veel mensen installeren nu juist verwarming.'

energie op: 6,5 megawatt versus een slordige 5500 megawatt aan fossiele energie. Om deze ene grote kolencentrale te vervangen zou een oppervlakte van ruim tienduizend hectare aan zonnepanelen nodig zijn.

Het geeft aan hoe groot – letterlijk – de opgave is waarvoor Taiwan zich geplaatst ziet. Want het land wil in 2025 voor 20.000 megawatt aan zonne-energie opwekken. En daarvoor heb je dus ongeveer veertigduizend hectare aan zonnepanelen nodig.

Daarom worden de burgers zo veel mogelijk bij de omwenteling betrokken.

Vanaf begin dit jaar loopt er een project, waarbij burgers zich kunnen inschrijven om van hun dak een 'zonnedak' te maken en zo bij te dragen aan de duurzame energie. Ongeveer alles wat een dak heeft in het land moet worden omgebouwd, tot kippenschuren toe. Te beginnen met regeringsgebouwen.

De twintig procent aan duurzame energie vraagt zo al letterlijk om de ombouw van het land; voor de verdere reductie tot vijftig procent moet er nog erg diep worden nagedacht, blijkt ook uit een later gesprek op het ministerie van Milieu. Lee Ying-yuan, tot afgelopen dinsdag minister van Milieu, noemt nog een reden waarom Taiwan af wil van fossiele brandstof: voor 98 procent daarvan is het afhankelijk van het buitenland.

Het andere alternatief, kernenergie, ligt niet voor de hand. Taiwan heeft enkele kerncentrales, die goed zijn voor acht procent van de elektriciteitsproductie. De centrales zouden voor 2025 worden gesloten, was het plan. Taiwan kent geregeld aardbevingen en ziet kerncentrales inmiddels als een gevaar. 'We hebben geen keus: de kernenergie moet weg', aldus plaatsvervangend directeur van het Bureau voor energie, Tze-Luen Alan Lin.

koudeslachtoffers

Maar inmiddels werkt de klimaatverandering zelf de plannen tegen, vertelt Alan Lin. 'De effecten voor Taiwan zijn niet alleen zwaardere

stormen, langere droogte en grotere hitte in de steden, maar ook wordt het 's winters juist kouder. We hadden nooit kachels nodig in Taiwan, maar veel mensen installeren nu juist verwarming.'

In 2016 viel voor het eerst in bijna honderd jaar weer sneeuw in Taiwan en stierven tientallen mensen door de kou.

De klimaatverandering is voor Taiwan zo een erg tastbaar gegeven geworden. En ook dat doorkruist het beleid. De burgers vinden het prima om het aandeel van kolen (nu 46 pro-

Taiwan laat zien hoe lastig het is op eigen houtje een klimaatbeleid uit te stippelen.

cent van de energieproductie) terug te dringen door meer gas te gebruiken, maar het afkoppelen van de kerncentrales hoeft van hen niet meer zo snel. In het referendum dat twee weken geleden werd gehouden, stemde een meerderheid van bijna zestig procent voor het langer openhouden van de kerncentrales. Taiwan laat zo vooral zien hoe lastig het is op eigen houtje een klimaatbeleid uit te stippelen. Zelfs wanneer vrijwel alle partijen het eens zijn dat er geen andere keuze meer is. <

REDACTIE ND nd.nl/sport
BEELD ANP / RONALD SPEIJER

Potje golfen is prijzig

► NIJMEGEN

Een uur op de golfbaan staan kost gemiddeld 6 euro. Daarmee is het een stuk duurder dan hardlopen en wandelen, dat kost beoefenaars gemiddeld een euro per uur.

Dat blijkt uit een onderzoek van het Mulier Instituut en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. De onderzoekers keken bij zeven sporten hoeveel het de gebruikers per uur kost en hoeveel tijd hier gemiddeld per maand aan wordt besteed. Wandelen blijkt niet alleen het goedkoopst te zijn, het wordt ook het vaakst gedaan per maand: 22 uur. Golfen scoort 18 uur per week, gevolgd door wielrennen en toerfietsen (eveneens 18 uur), fitness (14 uur), tennis (13 uur), hardlopen (11 uur) en zwemsporten (8 uur). <

Golfbaan in Vlaardingen. De sport kost beoefenaars naar verhouding veel geld.

NL

GERARD BEVERDAM nd.nl/politiek

Diversiteit nadrukkelijk aan bod op mbo-scholen

► DEN HAAG

Mbo's moeten nadrukkelijk aandacht gaan besteden aan etnische, religieuze, seksuele en genderdiversiteit. Dat heeft het kabinet vrijdag besloten.

In het burgerschapsonderwijs op het mbo moet al jaren aandacht worden besteed aan de acceptatie van diversiteit in het algemeen. Maar waarover het precies moest gaan, was volgens het kabinet onduidelijk. Door de wet nu te wijzigen, moet dit helderder worden. Met genderdiversiteit wordt bedoeld op bijvoorbeeld transgenders; dat zijn mensen die van geslacht (willen) veranderen.

Volgens minister Ingrid van Engelshoven (Onderwijs) wordt met de aanstaande wetswijziging de positie van homoseksuelen, transgenders en

mensen met een interseksuele conditie (met kenmerken van beide geslachten) in het onderwijs verbeterd. 'Dit is een belangrijke stap in de acceptatie van diversiteit. Voor een student betekent dit dat de persoonlijke waarden natuurlijk mogen verschillen. Tegelijkertijd moet iedere student leren accepteren dat er verschillen zijn.' De bewindsvrouw wijst erop dat de lerarenopleidingen eerder al hebben besloten om gender- en seksuele diversiteit expliciet in hun programma op te nemen. In de opleiding van nieuwe docenten wordt dus ook stilgestaan bij diversiteit. 'Nu is duidelijk dat ook alle vormen van diversiteit op het mbo besproken moeten worden', meldt het ministerie van Onderwijs. Dat gold al langer voor het basis- en voortgezet onderwijs. <

FAMILIEBERICHTEN tarief € 1,24 per mm, per kolom (incl. 21% btw); via site € 1,13 per mm, per kolom (incl. 21% btw); over telefonisch opgegeven advertenties kunt u niet reclameren

Soli Deo Gloria

"Als God voor ons is, wie zal tegen ons zijn?"
Rom. 8: 31

13.12.1968

13.12.2018

Dit was onze trouwtekst, 13 december 1968.

Nu, 50 jaar later, gedenken we deze dag met vreugde.
Wij zijn God dankbaar voor de vele mooie jaren die wij van Hem mochten ontvangen.

Jan en Anneke Riepema- de Boer

Samen met onze kinderen en kleinkinderen hopen wij dit feest te gedenken.

Parkstraat 17, 9401 LH ASSEN

Thuisgekomen bij haar Vader

Hettie Ophoff-Jongsma

Wij bidden Jaap, Ruard met Hilde, en Jedinja de troost en de kracht van de Heere toe in dit grote gemis.

Willem Jongsma
Hiltsje Jongsma-Postma
en kinderen

Drachten, 5 december 2018

Het heeft ons goed gedaan zoveel blijken van medeleven te hebben ontvangen na het overlijden van onze lieve moeder, groot- en overgrootmoeder

Geertje Jongsma - Horinga

Hiervoor zeggen wij u hartelijk dank.

Kinderen, klein- en achterkleinkinderen

Hoogkerk, december 2018

Ps. 77 Troost door herdenken

We wensen Jan, Henri & Eline en hun kinderen veel sterkte met het overlijden van hun vader en opa

Fré Bakker

Vanuit 't Zeeuwse naar Welsum trouwde hij met mijn tweelingzus Marrigjen, onze lieve gezellige zwager en oom.

Dalfsen, Derk Jan Aalvanger
Hetty & Frederikus

Ik zal in het huis des HEREN verblijven tot in lengte van dagen.

Hartelijk dank voor uw betrokkenheid tijdens het leven en na het overlijden van onze lieve moeder, oma en beppe

Betske de Boer - Westra

Uw meelevens en ook uw aanwezigheid bij haar begrafenis, heeft ons erg goed gedaan.

Kinderen,
klein- en achterkleinkinderen

Kampen, december 2018

Wij danken u hartelijk voor uw medeleven na het overlijden van onze lieve heit en pake

Jan van Dijk

Het heeft ons goed gedaan dat er zoveel mensen aanwezig waren bij de samenkomst voorafgaand aan de begrafenis.

Ook de kaarten, brieven en mails die we kregen waren bemoedigend en troostvol.

In deze moeilijke tijd hebben we God daardoor dichtbij gevoeld en we weten dat Hij ons ook nu nog elke dag met zijn zorg omringt.

Kinderen en (achter)kleinkinderen

December 2018

Wij danken iedereen voor de overweldigende belangstelling, de vele mooie brieven en kaarten die wij mochten ontvangen na het overlijden van mijn allerliefste vrouw, onze prachtige moeder en geweldige oma

Tanneke de Pooter-den Hamer

Haar naam is in onze harten geborgen en zal daar voor altijd goed worden bewaard.

Het is nog onwerkelijk dat zij er niet meer is, maar we weten dat zij bij haar Vader in de hemel mag zijn, wat voor ons een enorme troost is. Deze zekerheid geeft ons kracht om verder te gaan.

Jas de Pooter
Wim en Gerda Jan en Sonja
Conny en Ad Anja en Cor
Kleinkinderen en achterkleinkinderen

Axel, december 2018

Spreuken 16:9

30-10-1968

30.10.2018

Met blijdschap en dank aan God mogen wij vieren dat onze ouders:

Pieter Bijsterveld
en

Afien Bijsterveld-Kuiper

50 jaar getrouwd zijn.

Samen willen we dit vieren op 28-12-2018 in
Unai -Brazilië.

Hun adres is: CP 224 Unai (M.G.)
CEP 38610-000 Brasil

Wilt u dat we uw kaart meenemen?
stuur dan naar: Reigerlaan 1
3362 PE Sliedrecht

RICK MOELIKER nd.nl/sport BEELD AFP / JOSE ROMERO EN ALEJANDRO PAGNI

Argentijnse gladiatoren in Spanje

De spelersbus van Boca Juniors verlaat het hotel, op weg naar het stadion van River Plate voor de tweede finalewedstrijd om de Copa Libertadores. Zover komt het echter niet.

... Na een aanval op de spelersbus van Boca Juniors ging het tweede finaleduel om de Copa Libertadores met River Plate eind november niet door.

... De Zuid-Amerikaanse voetbalbond is klaar met het geweld tussen de supporters van beide Argentijnse clubs en heeft daarom besloten de wedstrijd komende zondag in Madrid te laten spelen.

► MADRID

De wedstrijd van de eeuw, zo wordt de voetbalfinale tussen Boca Juniors en River Plate genoemd. Voetballiefhebbers vielen elkaar daarom bijkans huilend in de armen toen Boca Juniors het Braziliaanse Palmeiras op 1 november versloeg in de halve finale van de Copa Libertadores, de Zuid-Amerikaanse versie van de Champions League. Deze uitslag leverde een gedroomde finale op omdat River Plate een dag eerder het Braziliaanse Gremio had verslagen. Voor het eerst in de geschiedenis zouden de twee populairste Argentijnse voetbalclubs uitmaken wie er met de beker van door gaat. De data werden gepland, 10 november de eerste finalewedstrijd in het stadion van Boca Juniors, 24 november de beslissende wedstrijd bij River Plate. De voorpret kon beginnen.

Voetballiefhebbers op de hele wereld deden er alles aan om bij een van de twee wedstrijden aanwezig te zijn en telden duizenden dollars neer voor een kaartje op de zwarte markt. De Argentijnse autoriteiten hielden ondertussen hun hart vast. Ontmoetingen tussen beide teams, *Superclásicos* genoemd, staan als bijzonder vijandig te boek. Het geweld liep in het verleden zelfs zo hoog op, dat er do-

den vielen. De voetbalbond besloot daarom in 2015 geen uitsupporters meer toe te laten. Het leek mee te vallen deze keer. Voorafgaand aan het eerste finaleduel had het dagenlang geregend, waardoor het veld onbespeelbaar was. Het stadion was op 10 november weliswaar tot de nok toe gevuld, de wedstrijd ging niet door. Dat was te overzien, de volgende dag was het veld wel bespeelbaar en na een intens voetbalgevecht stond een 2-2-eindstand op het bord. Nog lang

geen beslissing dus, wat de voorpret voor het tweede finaleduel nog eens extra verhoogde. De autoriteiten waren opgelucht: het eerste deel van risicobijeenkomst nummer één in Argentinië was zonder grote gewelddadigheden verlopen. Nog één keer schrap zetten, al was de spanning voor het tweede duel wel wat groter: nu zou er een beslissing vallen, en het was maar de vraag of elke supporter met de uitslag zou kunnen leven. Dat de rivaliteit tussen beide teams zo groot is,

heeft vooral te maken met een lang vervlogen verleden. Aan het begin van de twintigste eeuw werden beide clubs kort na elkaar opgericht in een arbeiderswijk in Buenos Aires. River Plate besloot al snel te verkassen naar een veel rijkere wijk, waardoor de club prompt bijna zwom in het geld. Dat zette kwaad bloed bij de supporters van Boca Juniors, die zichzelf nog steeds zien als de club van de arbeiders. Die klassentegenstelling is weliswaar verdwenen, maar vormt wel de bron van de strijd.

traangas

De beslissende dag brak aan, 24 november. Supporters van River Plate stonden al uren van tevoren bij het stadion om de spelersbus van Boca Juniors op te wachten. Dat de ploeg een heet ritje te wachten stond, was bekend. Maar deze keer ging het er nog wat heftiger aan toe. De bus werd bekogeld met alles wat los en vast zat en verschillende spelers raakten gewond door brekend glas en traangas. Groot was de consternatie, want kon de wedstrijd nu nog wel doorgaan? Nee, luidde het antwoord van beide clubs en de voetbalbond. De wedstrijd werd daarom ook deze keer een dag uitgesteld. Boca Juniors weigerde echter om een dag later alweer aan te treden en de Zuid-Amerikaanse voetbalbond zag zich voor een impasse gesteld. Want er moest zo snel mogelijk een oplossing komen: de winnaar wordt geacht op 18 december zijn opwachting te maken bij het WK voor clubteams in Abu Dhabi. Dus begonnen de speculaties. De wedstrijd zonder publiek spelen. Uitwijken naar een ander land, omdat de Argentijnse autoriteiten vreesden dat ze de veiligheid in de stad niet konden garande-

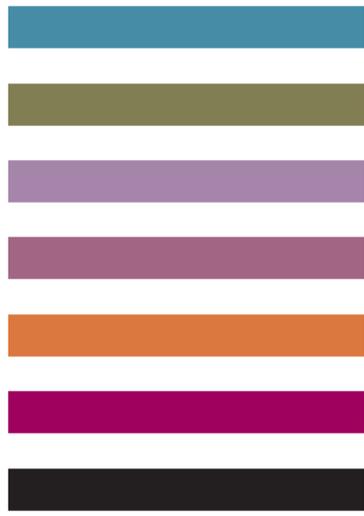
ren. Zodoende ontstond de enigszins bijzondere situatie dat het land wel een wereldtop (de G20) in goede banen wist te leiden maar zich niet in staat achtte dit kunstje te herhalen bij een voetbalwedstrijd. Abu Dhabi bood zich direct aan, met daarbij het argument dat de winnaar er dan vast was voor het WK voor clubteams. Genua deed hetzelfde, omdat beide clubs zijn opgericht door Italiaanse immigranten. De wedstrijd helemaal afblazen stond ook nog even op de rol. In dat geval zou Boca Juniors de Copa Libertadores winnen, omdat de supporters van River Plate zich hadden misdragen.

Geen van deze scenario's redde het, want op 29 november liet de Zuid-Amerikaanse voetbalbond weten dat de finale op zondag 9 december wordt afgewerkt in het stadion van Real Madrid, 12.000 kilometer van Buenos Aires verwijderd. Vanwege de veiligheid en het grote aantal Argentijnen in Spanje, luidde de toelichting tijdens een persconferentie. De situatie werd zelfs zo veilig geacht dat supporters van beide clubs aanwezig mogen zijn. River Plate ging na wat gesteggel akkoord, Boca Juniors bleef morren en vond dat zij al zonder te spelen de rechtmatige winnaar waren omdat de supporters van River Plate fout zaten.

De voetbalbond bleef echter bij het standpunt dat de finale gespeeld moest worden. Dus arriveerden beide teams deze week in de Spaanse hoofdstad, met duizenden supporters in hun kielzog. Of die een plaats in het stadion krijgen is de vraag, want de 84.000 kaarten waren in een mum van tijd uitverkocht. De Spaanse politie neemt ook haar maatregelen: 2500 agenten moeten zondag de veiligheid bewaken. <

Carlos Silva, speler van Boca Juniors, neemt een strafschop tijdens een eerdere ontmoeting met River Plate.

NL

Douane vindt 65 kilo cocaïne in container

De douane heeft anderhalve week geleden tijdens een controle in de Rotterdamse haven een partij drugs gevonden van in totaal 65 kilo. De 65 pakken cocaïne zaten verstopt in een koelmotor van een container met bananen uit Peru. De lading was die betreffende dag, woensdag 28 november, binnengekomen met een zeeschip vanuit Panama, aldus het Openbaar Ministerie vrijdag. <

BEELD ANP

Mariniers opgepakt om geweld in Rotterdam

Zeven mariniers zijn in de nacht van donderdag op vrijdag aangehouden in het centrum van Rotterdam vanwege betrokkenheid bij een geweldsincident. Alle zeven zitten nog vast, meldt een woordvoester van de marechaussee die de zaak onderzoekt. <

Boer uit Werkhoven op vrije voeten

De 35-jarige boer uit Werkhoven (Utrecht) die vorig weekend is opgepakt na verscheidene branden in en rond zijn boerderij, is vrijdag vrijgelaten uit voorarrest. Gert S. werd vrijdag voorgeleid, de rechter-commissaris zag onvoldoende ernstige bezwaren om hem langer vast te houden. De officier van justitie had daar wel om gevraagd. <

Levering anticonceptiepil komt weer op gang

De levering van een populair soort anticonceptiepil waar de afgelopen maanden een tekort aan was, komt weer op gang. Dat zei minister Bruno Bruins vrijdag. Hij tekent daarbij wel aan dat het nog een paar weken zal duren voordat de pil weer overal in voldoende mate verkrijgbaar is. Het tekort ontstond enkele maanden geleden toen een grote lading pillen met de stoffen ethinylestradiol en levonorgestrel uit het buitenland werd afgekeurd. <

Man gepakt voor verkopen gestolen aed's

Een 71-jarige Belg is vrijdag in het Zeeuwse Rilland opgepakt op verdenking van het stelen of helen van defibrillatoren. De man liep tegen de lamp, nadat hij eerder in België aan een vrijwillige brandweerman uit Middelburg een gestolen aed (automatische externe defibrillator) had verkocht. <

BEELD ANP

Doorstart plastische chirurgie Lelystad

De BeekmanKlinieken voor plastische chirurgie, onderdeel van het bankroete ziekenhuis in Lelystad, gaan daar verder met nieuwe investeerders. In de omgeving van het failliete hospitaal is volgens een woordvoester veel behoefte aan plastische chirurgie 'onder andere aan handpolschirurgie na ongevallen, denk aan de visserij en agrarische sector'. De BeekmanKlinieken hebben al een kliniek in Het Gooi. <

EU-subsidie voor gratis wifi in 33 gemeenten

33 gemeenten kunnen rekenen op een Europese subsidie van 15.000 euro om gratis wifi op publieke plekken te organiseren. Van de 13.198 gemeenten in de EU die een aanvraag hadden ingediend zijn er 2800 geselecteerd in 'alle hoeken' van het continent. Er lagen 67 verzoeken uit Nederland. Onder meer Amersfoort, Breda, Lelystad, Enschede, Roosendaal, Nunspeet, Texel, Veendam en Venray krijgen een bijdrage. <

'Beelden varkensleed geen sluitend bewijs'

De varkensfokkers waar Animal Rights schokkende taferelen heeft gefilmd, ontspringen mogelijk de dans. Toezichthouder NVWA kan pas ingrijpen als ter plekke is vastgesteld wat er is gebeurd, zegt minister Carola Schouten van Landbouw. Het werk van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit wordt bemoeilijkt doordat de dierenrechtenorganisatie de beelden niet aan de dienst heeft voorgelegd, zegt Schouten. <

Ijsbeertjes geboren in Dierenrijk Nueneen

In Dierenrijk in het Brabantse Nueneen zijn twee ijsbeertjes geboren. Moeder en jongen maken het goed. De bevalling van ijsbeer Frimas vond al 26 november plaats, maar is vrijdag pas bekendgemaakt door de dierenrein. Het geslacht van de ijsbeertjes wordt pas over enkele maanden bekend. De komende maanden zullen de jongen nog binnen blijven. Komend voorjaar kunnen de twee jongen als alles goed gaat naar buiten. <

Politie onderzoekt dode naast uitgebrande auto

De politie is een grootschalig onderzoek begonnen naar een dode persoon die in het Zeeuwse plaatsje Kloosterzande naast een uitgebrande auto is gevonden. De politie gaat uit van een misdrijf, zei een woordvoerder vrijdag. De identiteit en het geslacht van de overledene zijn nog niet vastgesteld. De deels uitgebrande auto was een hoog model van het merk Range Rover. De politie heeft twintig man op de zaak gezet. <

Terreurverdachte krijgt 36 maanden cel

De extreemrechtse 46-jarige Vincent T. heeft vrijdag 36 maanden cel opgelegd gekregen voor het voorbereiden van een terroristische aanslag. T. is de oprichter van de rechts-extremistische Anti Terreur Brigade op Facebook, die als doel zou hebben actief moslims te bestrijden. In chats ronselde hij leden, zocht hij naar wapens en gaf hij aan 'linkse kopstukken' af te knallen, zo werd hem verweten. <

'Nieuwe kroongetuige in liquidatiezaak'

Het Openbaar Ministerie heeft opnieuw een deal gesloten met een kroongetuige. Dat zegt advocaat Nico Meijering naar aanleiding van een bericht in *De Telegraaf*. Het is de derde keer binnen een jaar dat het OM een kroongetuige inzet. Het gaat dit keer om een getuige in de zaak rond Patrick V., die een straf uitzit voor de moord op Tommie van der Burg in Eindhoven in april 2014. <

Jaar cel voor moeder dode baby Schiedam

De 20-jarige moeder van een dode baby die in april in een vuilniszak op een balkon in Schiedam is gevonden, moet twaalf maanden de cel in, waarvan drie voorwaardelijk. De rechtbank in Rotterdam bestraft de jonge Wasiefa R. voor het verbergen van het lijkje. Omdat ze al bijna negen maanden in voorarrest zat, kan ze nog deze maand worden opgenomen in een kliniek voor de behandeling van persoonlijkheidsstoornissen, die de rechtbank eveneens oplegde. <

BEELD ANP

EU

Duitse razzia tegen illegaal vuurwerk

De Duitse douane en politie hebben, in overleg met Poolse en Nederlandse collega's, een landelijke actie uitgevoerd tegen de onlinehandel in illegaal vuurwerk. Bij de operatie zijn 57 personen gearresteerd. Dat heeft het Openbaar Ministerie in Keulen vrijdag meegedeeld. De invallen hadden plaats in verschillende regio's. <

30 molotovcocktails op rotonde 'gele hesjes'

De politie heeft op een rotonde in het Zuid-Franse Montauban, waar 'gilets jaunes' (gele hesjes) vandaag betogen, bijna dertig molotovcocktails en drie bommen aangetroffen. Het Openbaar Ministerie heeft bekendgemaakt dat de vondst vrijdagmorgen leidde tot een onderzoek naar zeer ernstige misdrijven. De autoriteiten in Montauban vrezen 'zeer gewelddadige uitbarstingen' bij protesten vandaag. <

Spaanse belastingdienst achter Shakira aan

De Spaanse belastingdienst onderzoekt hoelang de Colombiaanse zangeres Shakira Isabel Mebarak Ripoll, beter bekend als de popster Shakira, in de jaren 2011-2014 in Spanje heeft verbleven. Twistpunt is dat Shakira in die jaren mogelijk ook als ingezetene belastingplichtig is geweest, meldde de Spaanse krant *La Vanguardia* vrijdag. Shakira betwist dat. Ze heeft laten weten er in die periode maar liefst 34 miljoen euro belasting te hebben betaald en verder niets schuldig te zijn. <

BEELD ANP

Trump wil ex-minister terug op Justitie

De Amerikaanse president Trump wil dat de voormalige justitieminister William Barr terugkeert op dat departement. Hij draagt hem daarom voor als kandidaat-minister, zei Trump vrijdag. De 68-jarige Barr was begin jaren negentig minister van Justitie onder de afgelopen week overleden Republikeinse president George Bush. <

Voorstel heropening vliegveld Sanaa

De regering van Jemen, die wordt gesteund door een coalitie onder leiding van Saudi-Arabië, heeft vrijdag bij de vredesbesprekingen in Stockholm voorgesteld het vliegveld van Sanaa weer open te stellen. In de hoofdstad maken Houthis-rebellen de dienst uit, maar in het luchtruim heersen de Saudi's. <

Hoogbejaarde YouTuber (107) overleden

Een van de oudste YouTubers ter wereld is overleden. De Indiase Mastanamma, hoofdrolspeelster van kookvideo's, stierf op 107-jarige leeftijd. Ze begon twee jaar geleden met haar vlog op aandringen van haar achterkleinzoon. Haar account had meer dan 1 miljoen volgers. Die zagen onder meer hoe Mastanamma een curry maakte in een uitgeholde watermeloen boven een open vuur. <

Cuba gaat problemen vervoer Havana te lijf

De Cubaanse regering importeert honderden busjes en tientallen bussen om de transportproblemen in hoofdstad Havana te lijf te gaan. Die zijn verslechterd doordat veel taxichauffeurs er de brui aan hebben gegeven vanwege aangescherpte wetgeving voor de private sector. Taxichauffeurs morren over de nieuwe regels. Zij worden nu bijvoorbeeld verplicht een bepaalde hoeveelheid brandstof af te nemen bij tankstations van de staat. <

€

Geen verhoging brandstofprijzen België

De prijzen van benzine en diesel in België worden volgend jaar niet verhoogd. De ministerraad heeft dat besloten. Er stond een inflatieverhoging van 1,5 cent per liter gepland. Dit besluit scheelt de schatkist 90 miljoen euro. De regering zegt de maatregel te nemen om meer op het Europees gemiddelde te komen. Mogelijk is de bevrozing ook een reactie op de eisen van de gelehesjesbeweging. <

Oliekartel OPEC sluit nieuwe productiedeal

De vergadering van oliekartel OPEC in Wenen is afgesloten met een akkoord over een productieverlaging. De productie wordt met 1,2 miljoen vaten per dag ingeperkt, zo kwamen de OPEC-leden en bondgenoten als Rusland overeen. In april worden de beperkingen weer onder de loep genomen, aldus een afgevaardigde. <

Bonden dagen Jumbo om breken staking

Vakbonden CNV en FNV hebben supermarktketen Jumbo voor de rechter gedaagd, omdat het bedrijf zich in april vorig jaar niet aan het stakingsrecht zou hebben gehouden. Jumbo zou een staking van medewerkers van distributiecentra destijds hebben gebroken, doordat de supermarktketens volgens de bonden uitzendkrachten inzetten op werkplekken waar op dat moment werd gestaakt. <

BEELD ANP

EU wil meer geld voor kunstmatige intelligentie

Om de race met China en de VS niet te verliezen, moet Europa veel meer geld en energie steken in de ontwikkeling en het gebruik van kunstmatige intelligentie (KI). De Europese Commissie heeft daarom in overleg met de lidstaten een actieplan opgesteld. Alle EU-landen worden geacht medio volgend jaar met een strategie te komen. Tegen eind 2020 moet minstens 20 miljard euro zijn geïnvesteerd. <

- Eindejaarstrekking -

... HAAGSE TRADITIE..!

POLITIEKE ANALYSE

PIET H. DE JONG • politiek redacteur, schrijft hier tweewekelijks een politieke analyse nd.nl/opinie

Verder springen dan je van plan was

Een Klimaatwet waarvan de doelen juridisch niet afdwingbaar zijn, kan een mooie symboolwerking hebben. Wel dreigt het gevaar dat het symbool verwordt tot een tandeloze tijger. In het Kamerdebat deze week over de Klimaatwet waren beide uitersten van dit politieke speelveld duidelijk herkenbaar. Ouderwets stonden GroenLinks, D66 en ChristenUnie tegenover VVD en CDA.

Ondertussen nadert de datum van 21 december. Op die dag wil Ed Nijpels, aanjager en coördinator van de vijf klimaattafels, een klimaatakkoord presenteren. Hij is nog altijd optimistisch gestemd – voor een deel zal dat karakterologisch bepaald zijn. De milieuorganisaties aan de tafels dreigden deze week met opstappen. In hun ogen komt een klimaatakkoord niet van de grond als 'de andere kant' alleen maar blokkades opwerpt. Met de andere kant doelen de organisaties op de industrie die van een CO₂-beprijzing niets wil weten. Vooralsnog weet de industrie zich door het kabinet gesteund.

polderoverleg

De kans bestaat dus dat een klimaatakkoord, als een glanzend pareltje van het veelgeprezen polderoverleg, er niet komt. Als dat gebeurt, legt dat nog meer druk op het kabinet zelf om meer

in actie te komen. En dan kom je er niet door een vliegtaksje van zeven euro in te voeren, dat pas over enkele jaren van kracht wordt. Bang zijn voor noodzakelijke maatregelen, uit vrees voor een opstand onder het volk – gele hesjes op het Binnenhof – is een laffe politieke opstelling. Politieke leiders met een beetje lef zouden de les van oud-CDA-minister Jan de Koning ter harte moeten nemen. Hij vond dat goede politieke leiders hun achterban net even een stapje verder laten springen dan ze zelf van plan waren te doen.

Voor dat extra stapje is veel te zeggen. Want op basis van het voorlopige klimaatakkoord, van afgelopen zomer, gingen drie onderzoeksbureaus aan het werk. Het resultaat van hun doorrekening stemt niet vrolijk. Nederland komt bij lange na niet aan de zichzelf opgelegde doelen om in 2020 25 procent minder CO₂ uit te stoten dan in 1990. Duurzaamheidsorganisatie Urgenda won er twee keer een rechtszaak over. Het kabinet dacht met 23 procent in de buurt van het doel te komen. Nee hoor, zeggen de onderzoekers, het blijft hangen op slechts 13 procent. Daar sta je dan in je milieuhemd. Deze triest stemmende stand van zaken hoeft niet te verlammen, maar zou moeten aanzetten tot actie en haalbare vergezichten. De onder-

zoeksbureaus doen de overheid suggesties aan de hand om eindelijk voortgang te boeken. Het betekent wel dat er wat moet veranderen, omdat met het 'bestaande instrumentarium' de klimaatdoelen niet gehaald worden. 'Nieuwe hoofdinstrumenten' moeten er komen die meer sturen op CO₂, een heffing dus. Maar de uitkomst mag niet zijn dat de Jan met de pet, de hardwerkende Nederlander of het gele hesje, de klimaatrekening betaalt.

belastingknoppen

De overheid zal, zeggen deze onderzoekers, aan de belastingknoppen moeten draaien, zodat de extra lasten niet oneerlijk worden verdeeld. Overigens moet over die lasten niet al te dramatisch worden gedaan. Nijpels houdt het op een extra bedrag van 3 à 4 miljard euro per jaar. Dit advies sluit goed aan bij wat oud-PvdA-leider Diederik Samsom, nu aanvoerder van de klimaattafel gebouwde omgeving (huizen), vrijdag in *Trouw* liet optekenen. Koppel de noodzakelijke vergroening aan een goed sociaal beleid, zegt hij. Het is een advies waarmee de politici aan de slag kunnen, of er nu straks een klimaatakkoord ligt of niet. De klimaatdoelstelling blijft immers staan. Dat vereist politici die de les van Jan de Koning ter harte nemen.

Reageren?

Brieven: maximaal 200 woorden. **Artikelen:** maximaal 700 woorden. Mail uw reactie met naam, adres en telefoonnummer naar opinie@nd.nl of Nederlands Dagblad, Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort. **Meer informatie:** nd.nl/contact

ND-lezers,

WERKEN NA
JE 65E. DUS
WAAROM
74-JARIGE
WEGSTUREN?**Kees van Baardewijk,**
schrijver

Ontdoe je nooit van mede-werkers op een respectloze manier zoals de VPRO dat deed bij Philip Freriks (74). Laat mensen, ook na hun 65e of hogere leeftijd zelf bepalen wanneer ze hun werk beëindigen.

Winno Ernstman,
gevangenvaarder

Daar is geen enkele denkbare reden voor. Zolang iemand goed functioneert is zijn ervaring van onschatbare waarde. Daar kan géén 'broekie' tegenop.

Hendrik Blokhuis, directeur

De redenen om langer door te werken betreffen niet het profiel van 74-jarige radiocolumnisten. Doorstroming, diversifiëring en verjonging zijn minstens zo hard nodig.

Henk Kooistra, veehouder

Wie op hoge leeftijd niet kan stoppen, laadt de verdenking op zich iets in te moeten halen.

Rob Klok, IT-adviseur

Uiteraard zullen veel mensen, met name fysiek, niet lang door kunnen werken. Maar laten we verder gebruikmaken van kennis, ervaring en kunde van de 'ouderen' zolang dat mogelijk is.

Jochem Pleijsier,
projectmanager

Mee eens. Ik word geacht tot bijna 68 jaar te werken en mag zelfs nog wat langer. En als je 'Ratelbandfit' bent dan is 74 niet oud. Echter, als werknemer van 55-plus word ik tot mijn verwondering minder serieus genomen dan toen ik 30 of 40 was. Wat is er aan de hand?

Martien Stam,
pensioneer chauffeur

Soms kan een oudere (ben zelf 75 en werk nog steeds) een blok aan het been zijn. Als je dat zelf niet in de gaten hebt, dan is een beetje vriendelijke hulp gewenst.

Raymond Meijer, apotheker

Het zonder meer wegsturen van een oudere is dom. Juist de ervaring zou ingezet kunnen worden om de jongeren te begeleiden, terwijl de jongere zijn carrière kan aanvangen. Er is dan sprake van een vervanging met behoud van kwaliteit.

Siem Verkade,
ondernemingsadviseur

Plussers niet wegsturen. Maak daar, als ze dat willen en na goed overleg, gebruik van. Het houdt ouderen jong(er) en ze voelen zich niet afgeserveerd.

ANNE-MAREIKE SCHOL-WETTER • hoofd bijbelgebruik bij het Nederlands Bijbelgenootschap nd.nl/opinie BEELD ANP / MARTIN DIVISEK

HUIVERINGWEEKKENDE TEKSTE

... Het is goed om juist tijdens advent bijbelteksten vol huiver en onzekerheid te lezen. De profeten wisten als geen ander wat er aan de vrede voorafgaat.

'Julie zullen wegvluchten!' (Zacharia 14). 'Wie zal die dag kunnen doorstaan?' (Maleachi 3). 'Donderslagen, groot geraas, bliksemschichten en een aardbeving.' (Openbaring 8) Deze bijbelteksten staan dit jaar op het oecumenisch leesrooster en worden dus in veel kerken gelezen tijdens advent. Een merkwaardige keuze – met ad-

Historische
gebeurtenissen
sluiten niet aan
bij de hoop.

vent kijken we toch uit naar Kerst, het feest van 'vrede op aarde' bij uitstek? Of valt er toch iets voor deze stevige bijbelteksten te zeggen? Deze teksten komen zeker niet als eerste bij me op als ik aan advent denk. Ze roepen niet bepaald het beeld op van knusse avonden op de bank, met glühwein, warme chocolademelk en 'I'm dreaming of a white christmas' op de achtergrond. Als je ze in hun context ziet, merk je dat ze allemaal deel uitmaken van grootse toekomstvisioenen, waarnaar de profeten deels huiverend en deels reikhalzend uitzien. In de beelden die ze daarbij gebruiken, schijnt hun eigen werkelijkheid door. Een aardbeving, de dreunende laarzen van buitenlandse soldaten,

verdrijving, uitbuiting en vervolging: voor de schrijvers zijn het geen loze woorden of literaire opsmuk, maar hun eigen ervaringen, of in ieder geval die van hun directe voorouders. Ze delen het gevoel dat Johannes in Openbaring 10 uitdrukt: 'Het is de hoogste tijd!' Dat God gaat ingrijpen. Dat beloften uit het verre verleden worden waargemaakt.

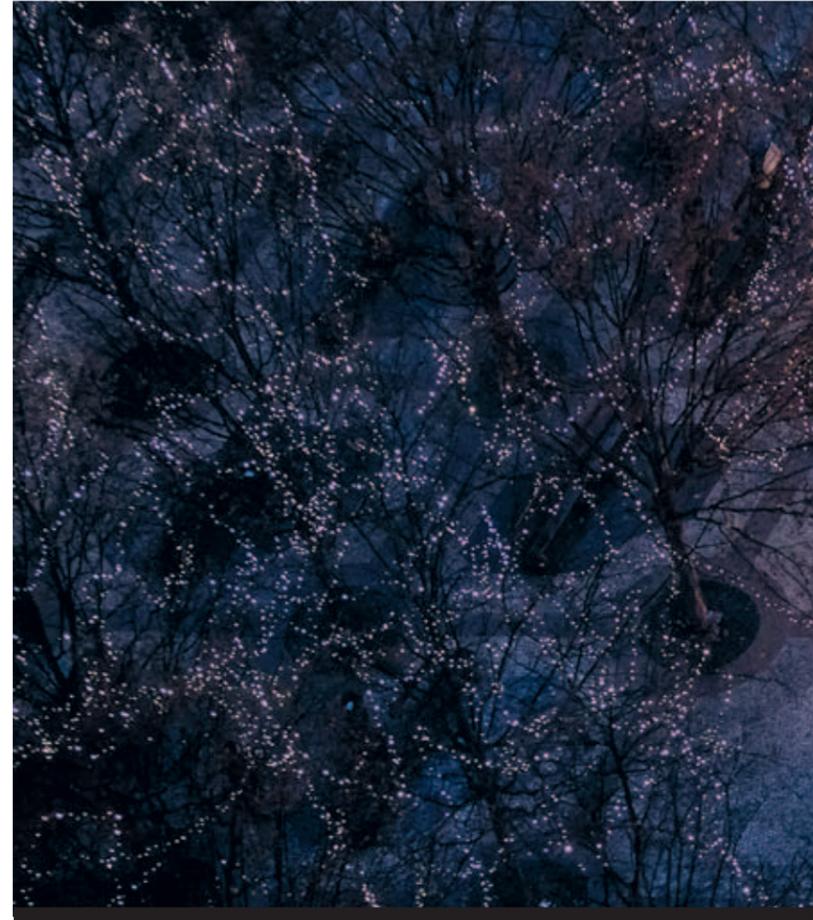
U2

Een vergelijkbaar gevoel is herkenbaar in het lied 'Peace on earth' van de band U2. Het is geschreven naar aanleiding van een bomaanslag in het Noord-Ierse Omagh. Er spreekt verbijstering uit en misschien zelfs cynisme: wat is al dat gepraat over vrede op aarde waard? De schrijvers van het lied kijken om zich heen en concluderen: 'Heaven on earth, we need it now': de hemel op aarde hebben we nú nodig. Maar gededillusioneerd stellen ze vast: 'Hope and history won't rhyme' – historische gebeurtenissen sluiten niet aan bij de hoop.

Die eerste uitspraak zullen Zacharia, Maleachi en Johannes hartgrondig hebben beaamd. Hoog tijd dat de hemelse werkelijkheid inbreukt in de aardse! Ook van de tweede uitspraak zullen ze iets herkend hebben. De geschiedenis – van Israël, en van de mensheid in het algemeen – gaf in hun tijd niet méér aanleiding tot hoop dan in de onze.

Toch kijken ze verder dan het verleden en het heden, naar een toekomst waarin God zelf naar de mensen toe komt.

Hun teksten maken wel duidelijk dat dat niet zonder slag of stoot gaat. Voordat 'vrede op aarde' werkelijkheid kan worden, worden aardbevingen en oorlogen juist nog heviger. Op de 'dag van de Heer' komt God met

vuur (Maleachi 3), de Olijfberg splijt in tweeën en zelfs de sterren verliezen hun glans (Zacharia 14). Het kwetsbare kind in de voederbak, wiens geboorte we met Kerst vieren, lijkt weinig te maken te hebben met die indrukwekkende en dreigende beelden. Toch is niets minder waar. Nee, Kerst en de huiveringwekkende

'dag van de Heer' waarover de profeten schrijven, vallen niet samen. Maar Kerst is wel het begin van Gods antwoord op het reikhalzend verlangen van de profeten, dat ook in het lied van U2 doorklinkt. Door tijdens advent juist deze teksten te lezen, delen we even in de onzekerheid en huiver, maar ook de hoop van de

HUB SCHNACKERS • priester en het afgelopen jaar tijdelijk bestuurder van het bisdom Roermond nd.nl/opinie

UITVAART IN KLEINE KRING

De mens is een sociaal wezen. Ik leef samen met andere mensen. Ik leef zelfs dankzij andere mensen. Allereerst heb ik het leven van andere mensen ontvangen. Mijn ouders hebben mij verwekt. Maar nog belangrijker is, dat er een vader en een moeder waren die mij direct na mijn geboorte een gevoel van geborgenheid hebben geschonken. Want een kindje heeft meer nodig dan voeding en een schone luiër. Daarbij waren ook de andere familieleden belangrijk: broertjes, zusjes en grootouders. Na deze eerste periode kon mijn wereld weidser worden. De wereld breidde zich uit tot straat en school. Steeds meer mensen leerde ik kennen. Belangrijk waren de leeftijdgenoten op school. In elke leeftijdsfase vergrootte zich de cirkel die mijn wereld heette, doordat ik steeds meer mensen leerde kennen.

Deze kennismaking met mensen werd vervolgens steeds intenser. Waren het in de kindertijd de speelkameraadjes, steeds meer werden het nu de mensen met wie ik in een proces van open commu-

nicatie trad. Belangrijk waren de leraren en docenten tijdens de schoolperiode en de opleiding. Van hen heb ik veel kennis overgenomen. Belangrijker nog zijn de mensen geweest die me aan het denken hebben gezet. Verder zijn er de mensen die mijn talenten hebben ontdekt, ze hebben aangeboord en me ertoe hebben aangezet om ermee aan de slag te gaan. Zo kreeg ik verantwoordelijkheden toegeschoven van mensen en voor mensen. Mensen geloofden in mijn talenten.

En nóg belangrijker zijn voor mij de mensen aan wie ik mij gebonden voel. Voor de meesten is dat de partner in het huwelijk of de relatie. Eens heb je deel uitgemaakt van het gezin waaruit je geboren bent. De meesten stichten daarna een gezin, waarin kinderen eerst om aandacht vragen en later hen uitdagen tot gedachtewisseling.

In alle fasen van het leven leef ik met anderen en dankzij anderen. De meeste van deze mensen heb ik zelf niet uitgezocht. Ik ben ze tegengekomen op mijn levenspad.

Zij werden vrienden, collegae, medewerkers, mogelijk ook concurrenten, misschien ook mensen met wie het niet klikte. Haast altijd was de ontmoeting met hen een verrijking. Je leerde van elkaar. Bij sommige mensen is de kennissenkring heel breed. Bij anderen is deze beperkter van omvang. Maar iedereen heeft voor zijn mens-zijn deze hele leefomgeving nodig. Niets is zo erg als de eenzaamheid of het vergeten-zijn of het niet meer gemist worden. Mens-zijn is samen mens zijn.

'Op wens van ...' Aan een uitvaart in aller kleinste kring mag de leefomgeving die bij deze mens hoort en dankzij welke deze persoon mens kon zijn, niet deelnemen.

Enige keren heb ik meegemaakt dat ik op deze wijze niet aan een afscheid heb mogen deelnemen. Ik heb dat toen spijtig gevonden. Mijn geloof leert mij: God is mens geworden. Voor ons betekent dat concreet: wees mens samen met en voor andere mensen. Tot en met de laatste dag. Tot en met het afscheid.

INGEZONDEN TRUUS JONKER,
NIJKERK

Ouderenvervoer

De Internationale Dag Gehandicapten, 3 december, is bij pers en media grotendeels onopgemerkt gebleven, zoals meestal het geval is. Met de komende feestdagen voor de deur is het de retorische vraag of het Valys-vervoer voor ouderen en mensen met beperking ons dan wel op tijd zal ophalen en weer thuisbrengen. De verhalen zijn legio. Want, als bij de aanbestedingen de laagste bieder aan het langste eind trekt, dan gaat dat ten koste van de kwaliteit, en dan zijn er op het *moment suprême* onvoldoende voertuigen beschikbaar en kunnen wij wachten tot we een ons wegen. En dat niet zelden buiten in de kou, dus geheel in de sfeer van het kerstverhaal. Althans, zo verging het heel wat mensen de afgelopen jaren. Zou het dit jaar dan beter zijn? <

..... Geen ingezonden stuk,
..... wel een
..... verhaalsuggestie?

N VOOR ADVENT

'Jullie zullen wegluchten!', 'Wie zal die dag kunnen doorstaan?', 'Donderslagen, groot geraas, bliksemschichten en een aardbeving'. Deze bijbelteksten worden in veel kerken gelezen tijdens advent. Een merkwaardige keuze?

profeten. Zou God echt komen? Hoe zou dat eruit zien? Hoelang duurt het nog? Kunnen we al tekenen ontdekken? Hoe kan ik me erop voorbereiden?

Hun woorden doen ons beseffen hoe kostbaar vrede is, hoe kwetsbaar en zwaarbevochten, en hoe afwezig nog steeds in veel delen van de wereld en

soms in ons eigen leven. Door hen voelen we weer aan dat Kerst niet in de eerste plaats het feest is van glühwein en *white christmas*, maar een keerpunt in de menselijke geschiedenis. Een stukje hemel op aarde, dat juist door zijn kwetsbaarheid tot op de dag van vandaag de hoop aanwakert dat we onze zwaarden inder-

daad tot ploegscharen kunnen omsmeden.

Advent: letterlijk betekent het 'aankomst', het moment waarop God bij de mensen komt.

Langverwacht en vaak beschreven, maar uiteindelijk toch weer heel anders dan wij mensen hadden kunnen bedenken. <

INGEZONDEN HENRI VAN SCHAIK, KOCKENGEN BEELD ANP / ROBIN VAN LONKHUIJSEN

Elektrische auto mét zonnepanelen

De meeste elektrische auto's worden zakelijk aangeschaft met de nodige mogelijkheden tot investerings- en milieuaftrek. Onze Golf E kostte zo een stuk minder waardoor het aantrekkelijk was om te kopen. Omdat we ook het milieu belangrijk vinden, hebben we zelf de nodige zonnepanelen aangeschaft. Anders heeft het elektrisch rijden geen enkele zin. Dit zeg ik in aansluiting op de brief van Hendrik van der Weijden (*Nederlands Dagblad* 5 december). Hij stelt: 'Pas wanneer de energietransitie voldoende is doorgevoerd naar wind en zon en via elektrolyse (waterstofgas), kan het elektrisch wagenpark echt minder gaan uitstoten.' Niet iedereen heeft echter voldoende ruimte voor (extra) zonnepanelen.

Je hebt voor de stroom van je auto zo'n vijftien panelen nodig als je 20.000 kilometer per jaar rijdt. Bijna ieder bedrijf heeft een dak, maar in onze situatie was het niet rendabel om dat vol te leggen met panelen voor eigen gebruik.

We hebben vervolgens met dertig streekgenoten een coöperatie opgericht en als bedrijf het dak beschikbaar gesteld.

Gemiddeld heeft iedereen tien panelen. Wat mij betreft moet de overheid aantoonbaar (extra) aangeschafte zonnepanelen eisen bij iedere elektrische auto. Daarnaast bij iedere bouwvergunning eisen dat er panelen op het dak komen, voor eigen gebruik of voor de gemeenschap. We moeten de schepping met of zonder subsidie mooi willen houden. <

INGEZONDEN BAS DE JONG, NOORDELOOS

Gele hesjes

Twaalf scholieren reageren op de vraag waarvoor zij een geel hesje zouden aantrekken. (*Nederlands Dagblad* 7 december). Stuk voor stuk legitieme en begrijpelijke redenen die aangevoerd worden. Toch verbaast het mij dat niemand van hen het levensgrote probleem van de opwarming van de aarde noemt. Gezien het feit dat zij nog een heel leven voor zich hebben (althans, dat valt te hopen gezien de dreigende ecologische ontwikkelingen), komen hun reacties op mij over als 'schilderijen recht hangen in een brandend huis'. Hoort dat nu eenmaal bij hun leeftijd, of ontbreekt er iets aan voorlichting op scholen?

Of zijn we als volwassenen er nog niet van doordrongen en geven we het niet door? Een visie ten aanzien van dit levensgrote probleem is overigens wel te vinden in de column van Govert Buijs in dezelfde krant. Hij beschrijft een interessant idee over 'mobiliteitsrechten voor burgers'. Dat verdient serieus aandacht. Natuurlijk, deze suggestie is niet zomaar praktisch uitvoerbaar. Maar toch, dáár zou ik een geel hesje voor willen aantrekken. <

COLUMN

Ad de Bruijne is hoogleraar ethiek en spiritualiteit aan de Theologische Universiteit in Kampen. Hij schrijft elke tweede zaterdag van de maand een column.

AD DE BRUIJNE nd.nl/columns

DOOD GEEN BABY'S

Dood jullie baby's niet! Die indringende woorden echoën nog altijd in mij na. Bijna drie jaar geleden bezocht de Amerikaanse theoloog Stanley Hauerwas een studiedag aan de Theologische Universiteit Kampen. De studiedag was aan hemzelf gewijd. Eén moment maakte op mij een onuitwisbare indruk.

Hauerwas besloot de dag met een indringend gebed. Zelden hoorde ik iemand zo klein en nederig en tegelijk zonder enige show of gemaaktheid publiek naderen tot God. Vlak voor zijn gebed had hij zijn gebruikelijke oproep om als kerk een contrastgemeenschap te vormen geïllustreerd met een onverwacht voorbeeld. Onverwacht, wanneer je beseft dat Hauerwas geen orthodoxe theoloog is in de gebruikelijke zin van het woord. En dat hij niets moet hebben van Amerikaanse evangelicals en hun strijd voor een christelijk Amerika. Toch riep hij ons op om onszelf niet te schikken naar een democratische samenleving waarin abortus legaal is. *Don't kill your babies*, sprak hij ernstig. Dood jullie baby's niet!

klassieke clash

Daaraan moest ik de laatste weken denken bij het politieke gemanoeuvreren rond Siriz. Siriz adviseert vrouwen die ongewenst zwanger zijn, respecteert daarbij hun eigen verantwoordelijkheid en laat ze niet vallen als ze toch kiezen voor een abortus. Tegelijk wijst Siriz ook op alternatieven en maakt zij er geen geheim van dat zij zelf tegen abortus is. Bovendien distantieert Siriz zich niet van verwante organisaties die de waarheid over abortus verwoorden. Bij een niet heel vroege abortus wordt een levende ongeboren baby in stukjes geknipt en een kloppend hartje tot zwijgen gebracht. Rond dit thema herhaalt zich de klassieke clash tussen christelijke en liberale politiek. Linkse en rechtse liberalen houden niet van religieuze overwegingen in het publieke domein. Zeker een organisatie met zulke uitgesproken religieus

Hiervoor moet je geen subsidie willen.

gemotiveerde visies als Siriz verdient geen subsidie. Slik. Hoe blind kun je zijn. Al sinds Abraham Kuyper proberen we onze liberale volksgenoten onder de pet te timmeren dat ook hun visies levensbeschouwelijk en zelfs religieus bepaald zijn. Niemand is neutraal. Organisaties die ongewenst zwangere vrouwen helpen vanuit een pro-abortusstandpunt verdienen dan evenmin subsidie. Zeker niet wanneer ze ook nog eens valse voorlichting geven door eufemistisch toe te dekken wat bij een abortus feitelijk gebeurt.

draag dit als kerk en samenleving

Nu vind ik het gevecht over subsidie op zichzelf nauwelijks interessant. Eigenlijk zouden we als christenen voor dit doel helemaal geen subsidie moeten willen ontvangen. We vormen een veel overtuigender en wervender contrastgemeenschap wanneer we de kosten van zulke hulp aan ongewenst zwangere vrouwen in kerk én samenleving zelf zouden dragen. Hauerwas zou Siriz ongetwijfeld adviseren de eer aan zichzelf te houden en ik zou dat met hem eens zijn.

Maar anders dan Hauerwas zie ik hier ook een politieke verantwoordelijkheid voor christenen. Want politiek gezien bevat het huidige debat rond Siriz wel degelijk een groter belang. De subsidie stopzetten zou een symbolische daad zijn die markeert welke waarheid in het publieke domein wel en welke niet op prijs gesteld wordt. Nu ben ik de eerste om te erkennen dat christelijke politiek in een postchristelijke samenleving soms vergaande compromissen moet aanvaarden. Maar juist dan is een onopgeefbare randvoorwaarde dat daarbij wel frank en vrij kan blijven klinken wat waar is. Daarom nadert een kritiek punt wanneer een christelijke organisatie politiek afgerekend dreigt te worden omdat zij zich niet distantieert van een waarheid. Een christelijke politieke partij kan daarvoor geen verantwoordelijkheid nemen. En een krachtig politiek signaal wordt onvermijdelijk. Is Siriz dus een politieke crisis waard? Nee Siriz zelf niet, maar wel de waarheid over wat onze democratische samenleving doet met haar allerzwakste leden. Dood jullie baby's niet!

3XM ZOEKT EEN:

ADMINISTRATIEF MEDEWERKER **FONDSENWERVING**

VOOR 16 UUR PER WEEK

MANAGER **FONDSENWERVING & COMMUNICATIE**

VOOR 32 UUR PER WEEK

OP VRIJWILLIGE BASIS:

SECRETARIEEL- ADMINISTRATIEF MEDEWERKER

VOOR 4-8 UUR PER WEEK

KIJK VOOR MEER INFORMATIE OP 3XM.NL/VACATURES

Stichting 3xM, Zielhorsterweg 77, Postbus 2510, 3800 GB Amersfoort www.3xm.nl

Verzekeringsadviseur Binnendienst

Raat Adviesgroep BV is een verzekeringskantoor in Utrecht. Wij bedienen zowel particuliere als bedrijfsmatige relaties bij hypotheek en verzekeringen.

De functie:

U onderhoudt de lopende schadeportefeuille en werkt offertes uit. Er is contact met de relaties en u ondersteunt bij schades.

Onze wensen:

U werkt zelfstandig en hebt minimaal 5 jaar ervaring. Vanwege de hoge kwaliteit van dienstverlening hebt u een denk- en werkniveau op MBO ++ of HBO niveau. U hebt de relevante Wft-diploma's en bent op de hoogte van de actualiteit.

Ons aanbod:

RAAT biedt een gezellige werkplek aan De Biltstraat te Utrecht in een team van deskundigen. U bouwt persoonlijke vertrouwde relaties op met onze klanten waarbij beloning en service in evenwicht zijn. Uw beloning is in overeenstemming met opleiding en ervaring.

Informatie:

Meer informatie kunt u krijgen bij de Enrico den Daas, telefoon 030-2736180. Uw sollicitatie met CV, met pasfoto, kunt u sturen naar: enrico@raat.com

RAAT®

LAUDAME FINANCIALS ZOEKT SENIOR RECRUITER

Wij schuiven geen cv's, maar stellen slechts één kandidaat voor aan onze opdrachtgevers: de perfecte match. Ben jij de perfecte match voor Laudame?

JOUW ROL

Veel vraag en weinig aanbod... Schrikt dat jou niet af, maar krijg je juist zin om aan de slag te gaan? Dan heb je de juiste mindset. We zoeken een senior recruiter die financiële topkandidaten weet te werven voor zowel Laudame Financials als haar opdrachtgevers.

Daarnaast vervul je als senior recruiter een belangrijke rol binnen het team door de recruitmentstrategie van Laudame Financials continu aan te scherpen. Dit doe je door mee te beslissen over targets, strategische doelstellingen en de arbeidsmarktcommunicatie van Laudame. Ook ben je medeverantwoordelijk voor de coaching en ontwikkeling van je collega recruiters.

MEER INFORMATIE

Ben jij de senior recruiter die wij zoeken?

Kijk op www.laudame.nl/vacatures.htm voor meer informatie en solliciteer via onze website. Uiteraard kun je ook eerst telefonisch contact opnemen.

[f /laudamefinancials](https://www.facebook.com/laudamefinancials)
[in /company/laudame-financials-b-v-](https://www.linkedin.com/company/laudame-financials-b-v/)

laudame.nl
010 451 55 00

WILMA VAN DER MATEN nd.nl/geloof BEELD WILMA VAN DER MATEN

Christenen in P

...Er gloort hoop in de christelijke sloppenwijken van Islamabad, met de vrijspraak van Asia Bibi en de nieuwe Pakistaanse premier Imran Khan die gelijke rechten belooft voor alle religieuze minderheden.

...Maar voor de gemeente van dominee Barnabas Younas ontbreken de financiële middelen om uit de achterstandspositie te geraken.

► ISLAMABAD

Vol positieve energie snelt dominee Barnabas Younas (44) van de Full Gospel Assembly-kerk met grote passen door de smalle steegjes in een van de grootste christelijke sloppenwijken van de hoofdstad. Hij wil de verslaggever in korte tijd zo veel mogelijk kleine succesjes laten zien. 'Goedenmiddag, mevrouw', zwaait hij naar een van zijn gemeenteleden op het dak. 'Kom, hup, de trappen op', spoort hij aan. Boven in de open lucht wordt op een houtvuurtje de avondmaaltijd gekookt: brood en *chicken karahi*, Pakistaanse kip kerrie. Het gezin telt zes dochters. De ouders werken beiden als wc-schoonmakers, bijna het meest oneerbare beroep waar de meerderheid van de christelijke minderheid toe veroordeeld is. Moeder ging nooit naar school. Ze kan niet eens haar naam schrijven. Of haar echtgenoot onderwijs volgde, weet ze niet. 'Ik hou van hem zoals hij is', lacht ze tegen haar dochters. Ze vertelt trots dat haar kinderen allemaal wel naar school gaan. Een van hen heeft het 'al' geschopt tot verkoopster in het luxe warenhuis van Islamabad. De nog geen 20.000 Pakistaanse roepie's (ongeveer 140 euro) die ze per maand verdienen, gaan grotendeels op aan het onderwijs voor de dochters. Ze wil ze een betere toekomst geven, lacht ze opnieuw met haar tandeloze mond. Meteen staat de dominee alweer beneden. Met goede moed gaat de tocht verder langs het riool, de vele huisvuilbergjes – de vuilnisophaaldienst komt hier niet – en piekleine eenkamerhuisjes. Hij maakt met passende kerkgenoten een kort praatje. Voor de kinderen is er een aai over de bol of een ferme klap op de schouders. De dominee informeert of ze

naar school gaan. Op ieder kind dat nee-knikt, reageert hij diep teleurgesteld. 'We moeten economisch vooruit', spoort hij de slopbewoners aan. Met de verkiezing deze zomer van ex-cricketheld Imran Khan tot premier, die alle minderheden dezelfde rechten belooft, gloort er voor het eerst in jaren weer hoop in de verdrukte christelijke gemeenschap.

weggejaagd

De staatsgreep van de extremistische militaire dictator generaal Zia ul-Haq eind jaren zeventig en de invloed van de radicale religieuze leer uit de Golfstaten werkten jarenlang als katalysatoren om de 1,6 miljoen christenen, die nog geen 2 procent van de

ESTEVA ZOEKT

Ondernemende projectmanager met hart voor (zorg)vastgoed!

De projectmanager (M/V) die wij zoeken is integraal verantwoordelijk voor de aansturing en begeleiding van ontwikkelingsprojecten bij nieuwbouw en renovatie van (zorg)vastgoed. Wij zoeken een specialist met een HBO of universitaire opleiding bouwkunde, bouwtechnische bedrijfskunde of een gelijkwaardige opleiding en met ruime ervaring op het gebied van bouwplan- en vastgoedontwikkeling. Het volledige functieprofiel vind je op www.esteva.nl/vacature. Sollicitaties kunnen tot en met 21 december worden gemaaild naar info@esteva.nl. Voor meer informatie over deze functie kunt u contact opnemen met de heer Teus Oskam, telefoon 0318 - 641727.

www.esteva.nl

Esteva Wij dragen zorg

Pakistan leven hoopvol toe naar Kerst

Christenen in Pakistan worden het slechtst opgeleid. Nog geen 6 procent kan de basisschool afmaken. Naast gelijke rechten voor christenen is financiële steun nodig voor schoolboeken en schoolgeld.

Twee van de kinderen van Cornelius en Roshanna. De ouders werken dag en nacht voor hun opleiding. Het meisje naast de kerstboom wil dokter worden.

bevolking uitmaken, te discrimineren. De aanslagen op 9/11 in New York verslechterden hun positie. Veel Pakistaanse moslims zagen de aanvallen als een buitenlands complot bedoeld om de Isman te beschadigen. Christenen in Pakistan zouden bij deze samenzwering zijn betrokken. 'Het christendom wordt merkwaardig genoeg hier als een buitenlands geloof beschouwd, omdat de meeste christenen in het westen wonen. Ik houd mijn gemeenschap voor: "We zijn Pakistanen. We zijn hier geboren met dezelfde rechten. We geloven allemaal in dezelfde God. Niemand is minder. We zijn allemaal gelijk", zegt de dominee.

Barnabas heeft veel onrecht gezien. Zo was hij onder meer in 2009 in het dorp Gojra waar toen acht christenen, onder wie vier vrouwen en een kind werden vermoord. Tal van huizen van minderheden werden in brand gestoken. Veel gezinnen vluchtten. Er zijn heel wat incidenten bekend waarbij minderheden werden aangevallen, vermoord, weggejaagd. Kerken waren daarbij vaak het doelwit. Bij een bomaanslag op een kerk in Peshawar in 2013 kwamen meer dan honderd gelovigen om. Maar in de aanloop naar Kerst, het feest van vrede op aarde, wil de dominee niet over deze donkere bladzijde in de Pakistaanse geschiedenis praten. Hij weigert ook vragen te beantwoorden over de vrijlating van Asia Bibi en de omstreden blasfemiewet, die al jaren wordt misbruikt om minderheden het zwijgen op te leggen of ze weg te jagen uit Pakistan. De vrij spraak van Asia als 'godslasteraar' draagt wel bij aan het optimisme onder de christelijke gemeenschap. Iedereen die nu blasfemie als wapen van onderdrukking wil gebruiken, is gewaarschuwd. Ondertussen zitten er nog meer dan honderd

onschuldige mensen vast. Het land heeft een nieuwe leider die ongelijkheid en corruptie wil verbannen in het Naya, het nieuwe, Pakistan, van Imran Khan. De meeste christenen stemden tijdens de verkiezing op hem. Ze voelen dat er betere tijden onder leiding van Khan zijn aangebroken om uit die achterstandspositie te komen. 'Maar dan heeft onze gemeenschap wel beter onderwijs nodig. Anders blijven we hangen in de laagstbetaalde baantjes als straatvegers, vuilnisophalers en wetschoonmakers. Ik roep tijdens dit kerstfeest mijn broeders en zusters over de hele wereld op: "Alsjeblieft, help ons!" Want als je als christen nog geen honderd euro per maand verdient, is er simpelweg geen geld voor school. Van de kinderen in de grote gezinnen wordt verwacht dat ze economisch bijdragen. Ze worden de straat op gestuurd om geld te verdienen. Zo komen we nooit uit die armoedespiraal. Draag bij met een beetje geld, schoolspullen en warme kleding', smeekt de dominee.

het slechtst opgeleid

Van de Pakistaanse overheid, die zelf met 24 miljoen schooluitvallers kampt, het hoogste aantal ter wereld, valt weinig te verwachten. De christelijke gemeenschap heeft financiële hulp voor onderwijs nodig. Uit een van de weinige onderzoeken naar het analfabetisme onder de christelijke gemeenschap in Pakistan blijkt dat zij als minderheid het slechtst in hun land worden opgeleid. Van de 1,6 miljoen christenen maakt nog geen 6 procent het basisonderwijs af, gaat 4 procent naar de middelbare school en schopt uiteindelijk 1 procent het tot de universiteit. Volgens de Pechaan Foundation, die aan de achterstandspositie van minderheden werkt, en dit onderzoek uitvoerde,

De Full Gospel Assembly-kerk in de sloppenwijken van de Pakistaanse hoofdstad Islamabad. Dominee Barnabas Younas: 'Het christendom wordt hier als een buitenlands geloof beschouwd, maar wij zijn Pakistanen.'

heeft nog geen half procent van de christenen een beroepsopleiding gedaan. Gelijke rechten betekent ook toegang tot onderwijs en de beter betaalde beroepen.

blijdschap

Met een kopje thee blaast onder een joekel van een kerstboom de dominee even uit op de bank van Cornelius (41) en Roshanna (43) Gil. Hun twee kinderen van elf en negen jaar komen binnenrennen. Ze mogen even spelen en dan moeten ze hun huiswerk maken. In dit gezin draait het allemaal om het onderwijs van deze twee. Als een van de weinigen gaan deze kinderen uit de sloppen-

wijk naar de beste katholieke school van Islamabad. Die dateert uit de periode toen zendingswerkers en missionarissen nog toegang tot het land hadden. De onderwijzers zijn inmiddels bijna allemaal moslims, net als de leerlingen op deze school. 'Ik heb drie banen om het schoolgeld van meer dan honderd euro per maand te betalen. Ik sta 's ochtends om vijf uur op. Ik heb een transportbedrijfje met inmiddels vier mensen in dienst die kinderen tegen betaling naar school brengen. Daarnaast verkoop ik verzekeringspolissen en installeer kabeltelevisie. Mijn vrouw werkt zes dagen per week als verpleegster in een ziekenhuis.' De kinderen die met een

serieus gezicht naar hun vader hebben geluisterd, zeggen hard te leren. Ze willen beiden dokter worden. Hun ouders lachen van blijdschap. Ondertussen gaat de zon onder. In de sloppen wordt het koud. Kinderen rillen in hun dunne jaszjes. Gas is er niet. Cilinders zijn te duur. Als afscheid wil de dominee nog even langs een baby die zojuist is geboren. In een bakstenen huisje met een cementen vloer zonder verwarming liggen moeder en zuigeling dik ingepakt onder een deken. De grootouders, beiden wc-schoonmakers, staan er trots naast. Samen met de familie bidt de dominee voor de toekomst van dit nieuwe wonder. <

advertenties

Uitvaartzorg Bert van Dijken
Inez Zeldenrust & Bert van Dijken

heldere afspraken
bekwaam personeel
transparante kostenbegroting
goede organisatie van de uitvaart

Uitvaartzorg voor
Groningen en Drenthe

Verbindingsweg 36
9781 DA Bedum | (050) 3011 241
(06) 4122 6559 | www.bertvandijken.nl
zorg@bertvandijken.nl

Christelijke uitvaartzorg voor heel Nederland

Wij worden gedreven door de opdracht van Jezus: "Ik geef jullie een nieuw gebod: heb elkaar lief. Zoals ik jullie heb liefgehad, zo moeten jullie elkaar liefhebben".

Vanuit deze liefde mogen wij families ondersteunen in een moeilijke periode.

NOACH
uitvaartzorg

Wij werken daar waar wij gevraagd worden en hebben uitvaartbegeleiders in het hele land. Neem contact op voor een vrijblijvende afspraak om uw wensen te bespreken.

☎ 085 - 485 1457
info@noachuitvaartzorg.nl
www.noachuitvaartzorg.nl

SRC
Laat je méér zien

Ontdek Italië

→ 5 tot 15 dagen v.a.
498

Ontdek méér van Italië met onze reisleiders!

Proef la dolce vita in bella Italia! Ontdek de mooiste cultuurschatten in een decor van glooiende heuvels met slanke cipressen en zilverkleurige olijfbomen. Beleef een onvergetelijke vakantie met de reisleiders van SRC!

Meer reisinspiratie?
Bestel onze gratis brochure!

SRC-reizen.nl/brochure 050 - 3 123 123

>>

HERMAN VEENHOF nd.nl/sport BEELD ANP

Schaatskampioen dankzij een

... De vroege dood van zijn moeder was zowel bron van verdriet als kracht voor olympisch schaatser Kees Verkerk, over wie vrijdag een biografie verscheen.

... Pas nu hij 76 is en als recreatief ondernemer met pensioen gaat, gaat het slot echt van de mond.

► HAMRESANDEN

Kees Verkerk stopte met schaatsen toen hij 32 was. Sven Kramer is nu ook zo oud en de hardrijder die de Nederlandse Oranjekoorts een halve eeuw geleden aanwakkerde, heeft een welgemeend advies. 'Sven Kramer moet gewoon lekker van zijn gezinnetje gaan genieten. Ze hebben pas een dochtertje gekregen. Ik zie hem worstelen met zijn rug en an-

'Sven Kramer moet van zijn gezin gaan genieten.'

dere blessures ... Bovendien, hij heeft genoeg gedaan. Hij is de grootste schaatser aller tijden van de hele wereld.'

Verkerk stopte in 1973. Daar waren twee goede redenen voor; een eerste profavontuur van de toenmalige schaatstop was jammerlijk mislukt, dankzij klungelige ondernemers. En hij had Sally Bernander leren kennen, tien jaar jonger en receptioniste van de Noorse camping waar de kernploeg vier jaar eerder logeerde.

dankbaar

Nu zijn ze 45 jaar getrouwd. Ze hebben twee kinderen en drie kleinkinderen. 'Wij zijn voor 90 procent gezond. Maar ik zie ook ex-sportmensen die in een rolstoel zitten, boos als iemand ze wil helpen. Het leven is een loterij en niemand heeft ook maar een enkele garantie voor morgen. Daarom zijn we dankbaar en genieten van het nu.' Kees Verkerk sluit zijn camping, maar zoon Cornelis, specialist in ouderenhuisvesting, gaat wellicht appartementen bouwen rondom de baai vlak bij het vliegveld van de Noorse stad Kristiansand. Zijn dochter Camilla is verpleger en fotografe. Zij ordent de enorme kast met knipsels, documenten, foto's, films en allerhande andere spullen, een verzameling waarin alleen 'Keessie' de weg weet. Het restaurant Lanternen, waar zo veel Nederlanders luisterden naar zijn verhalen en meezongen met de Hollandse potpourri op zijn orgel, is nog wel open. Om hem heen vallen mensen weg. In 2015 was hij met andere grijs geworden topschaatsers bij de begrafenis van Fred Anton Maier, geducht concurrent op de lange afstanden en een

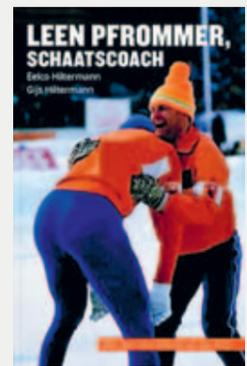
Kees Verkerk in actie op de Olympische Spelen in Sapporo in 1972. Hij wint er zilver op de 10.000 meter.

man uit één stuk. 'We waren goede vrienden en ik zag hem dertien jaar vechten tegen kanker. Die strijd is niet te winnen.'

Zijn broer Arie en de drie zussen zijn er nog. Ze groeiden allemaal op in en om 't Veerhuys in Putterhoek, het café dat vader Pleun overnam. Vader

ARD & KEESSIE EN LEEN

Vanaf 1968 was Leen Pfrommer coach van de Nederlandse schaatsters. Hij kent het duo Ard & Keessie als geen ander. Kees, het piekerende trainingsbeest die zijn tegenstanders op het ijs met slimheidjes onzeker hield. En Schenk, naar eigen zeggen een iets te ontspannen 'luie huffer', die discipline en pijn lijden moest leren. Pas toen Pfrommer de twee als kamergenoten uit elkaar haalde, ontwikkelde Schenk zich tot de kampioen die na Verkerk heerste. Maar Verkerk moet niet veel hebben van psychologiseren: 'Ard was twee jaar jonger, dat scheelt. En hij leerde de lange afstanden beheersen. Dat was alles.'

►► Leen Pfrommer. Schaatscoach Eelco & Gijs Hiltermann. H&G Uitgeverij, Amsterdam 2018. 160 blz. € 16,50

Samen eten tegen honger

Eet je mee?

De hele maand december loopt onze campagne 'Samen eten tegen honger'. Medair wil deze winter graag 1.000 ondervoede kinderen helpen in Afghanistan. **En daar hebben we jouw hulp bij nodig ... door te gaan eten.**

Kijk voor meer informatie op:

www.samenetentegenhonger.nl

Algemeen Nut
Inhoudende Actie
ANBI

CBF
GOED DOEL

MEDAIR
NOODHULP EN HERSTEL

kacheltje en slimmigheid

BUITENIJS

Kees Verkerk (1942) was twaalf jaar topschaatser. Hij werd vier keer Nederlands kampioen all-round, twee keer wereldkampioen en was een keer de beste van Europa. Verkerk veroverde medailles op drie Olympische Winterspelen. Zijn bekendheid had hij ook te danken aan enkele bizarre valpartijen, onmogelijk geachte wereldrecords en handige trucs, die hem ondanks de strenge amateurwetten van de KNSB toch menig gevuld enveloppe bezorgden. Ard Schenk kreeg al een salontafelgrote biografie. 'Er was er een tje in de maak voor mij, maar de uitgeverij moest stoppen', zegt Verkerk. Jeroen Haarsma, chef sport van het *Noord-Hollands Dagblad*, won het vertrouwen van de man die iedereen vermaakte, zelfs moppen vertelde rondom het startschot en extravert leek, maar over wat hem echt raakte gesloten als een oester was. Haarsma vult aan wat Verkerk niet kan zeggen.

start op de wc bleef zitten waar een kacheltje was. Dat was niet aardig, maar wel effectief. De rest bevroor.'

val

Verkerk en Schenk werden bekendheden doordat er per jaar maar enkele toernooien waren en de slechts twee kanalen tellende Nederlandse televisie in zwart-wit voor het eerst de kampioenschappen live uitzond. In 1966 keken 5 miljoen mensen naar het EK in Deventer. Kees Verkerk was bezig aan een heroïsche inhaalrace op de 10 kilometer toen hij na negen minuten viel. Dat werd herhaald, een novum op tv, zodat veel mensen ongerust naar Hilversum belden of het waar was dat Verkerk twee keer was neergegaan. 'Ik krabbelde tijdens de val alweer overeind, maar het gat was te groot.' Een andere daad van belang was het wereldrecord tijdens het EK in Inzell in 1969, de fameuze '15.03,6'. 'Ik had mezelf voor de 5 kilometer met mijn stomme kop in de laatste groep laten loten, dan is het kouder. Maar ik kreeg een föhnwind met regen die als korrels op het ijs ging zitten en verloor bakken tijd. Kansloos en erg kwaad begon ik aan de 10 kilometer. Onderweg zag ik allemaal mensen verbijsterd langs de kant staan. Bleek ik handenvol seconden onder het wereldrecord te zitten.'

»» Keessie

Jeroen Haarsma. Uitg. Voetbal Inside/Overamstel, Amsterdam 2018. 320 blz. € 21,99

vond niks en het schaatsseizoen verliep dan ook slecht, al haalde ik bij de Olympische Winterspelen in Grenoble een gouden plak op de 1500 meter.'

trucs

Verkerk genoot nooit veel opleiding; de technische school werd niks door een akelige leraar: 'Ik had 23 vakken en twee voldoende, voor de enige vakken die hij niet gaf.' In 1963 werd hij Zuid-Hollands kampioen. 'Ik was goed, maar reed ook heel veel binnenbochten omdat het mistig was en de officials niet opletten.' In de jaren koppelde hij ijzeren trainingsarbeid aan explosies op piekmomenten en het vermogen om zijn belagers op het verkeerde been te zetten. 'Wat ben je bleek', zei hij tegen zijn Noorse tegenstander Per Willy Gutormsen, die zich meteen in de spiegel ging bekijken. 'Die is van mij en die ook', zei hij, terwijl de kernploeg vast de medailles bekeek bij een toernooi. 'Wie van jullie zou nou tweede worden?', vroeg hij aan de andere schaatsers, bij het gemeenschappelijk ontbijt voorafgaand aan een kampioenschap. Verkerk reed bij koud weer extra rondjes in, zodat de ritgenoot aan de start vernikkelde en door opwinding uit de concentratie raakte.

Door slimmigheid haalde hij ook zijn Europese titel. 'Dat was in 1967 bij min 28 graden in het Finse Lahti, terwijl ik de grootste koukleum van het toernooi was. Ik voelde me een nudist op Nova Zembla. Ik won alleen maar doordat ik tot vlak voor mijn

stierf als vijftiger. Verkerk sr. bood Kees alle kansen, maar was ook dominant in diens sportend leven aanwezig.

bontmuts

Op de ochtend na de huldiging in eigen dorp, na het zilver op de 1500 meter bij de Olympische Winterspelen in Innsbruck, vond Kees zijn moeder Cornelia dood in bed. Ze stierf nog voor Verkerks vader. Het was eind februari 1964, zij was 46, hij 21. Zijn moeder stierf aan hartfalen, maar het schuldgevoel dat de ophef van 'die stomme medaille' haar dood had veroorzaakt, moest lang slijten. Haar bontmuts ging dan ook zijn hele leven mee, bij elke winst werd die opgezet. 'Het sterven was zowel bron van verdriet als kracht voor Kees', zegt Ard Schenk stellig in de vrijdag verschenen biografie *Keessie*. 'Die bontmuts was geen bijgevoel', zegt Verkerk telefonisch vanuit Noorwegen. 'Wij waren thuis protestants en toen ik kind was, gingen we nog naar de kerk op zondagmorgen. Vijf kinderen moesten zaterdagavond in de teil en alles moest schoon. Mijn vader deed het café. Ook om die dingen ben ik mijn moeder steeds meer gaan respecteren.'

Ander bijgeloof was er wel, zegt hij. 'Mijn auto moest altijd een 7 of een veelvoud daarvan op de kentekenplaat hebben. En in 1967 vond ik een dubbeltje. Als je een muntje over je schouder gooit, mag je een wens doen. Ik wenste winst bij EK en WK en het kwam uit. Het jaar erop zocht ik echt naar zo'n dubbeltje, maar

Ook een baan met waardering? Kom werken in de zorg!

'Begint het al te kriebelen?'

"Je zal maar vernoemd worden door een cliënt. Of worden getraakteerd op koffie met tompouce van de bakker. Speciaal voor jou gehaald. Of gewoon horen van een cliënt dat je het verschil maakt in zijn leven, omdat je de tijd voor hem neemt, nadat zijn vrouw is overleden.

Het zijn allemaal voorbeelden die de afgelopen weken zijn langsgekomen in onze columns 'werken met waardering'. Ik mocht ze opschrijven na ontmoetingen met deze collega's. En of zij nu uit Kampen of uit Katwijk komen, hulpverlener zijn of verpleegkundige: de waardering die zij terugkrijgen van hun cliënten én collega's geeft hen het gevoel dat hun werk ertoe doet. Dat vind ik prachtig om te zien.

Natuurlijk gaat het daarbij niet om het concrete koekje dat je krijgt of die lekkere tompouce. Het gaat erom dat de zorg of hulp uit (naasten) liefde is gegeven en dat die liefde wederzijds is. Dat noemen wij zorg van mens tot mens. Bij mij gaat het kriebelen bij het horen van al die verhalen. Bij jou ook? Welkom in de zorg!"

Stephan Bol
Manager afdeling Communicatie
bij Lelie zorggroep

De teams van Agathos, Curadomi en Lelie zorggroep Rotterdam zoeken:

- > (Wijk)verpleegkundigen
- > Verzorgenden
- > Ambulant hulpverleners
- > Artsen

werkenmetwaardering.nl

Agathos, Curadomi en Lelie zorggroep Rotterdam zijn onderdeel van Lelie zorggroep

ANP nd.nl/economie BEELD EPA / STEPHANIE LECOQ

Europese Commissie bezorgd over cyberveiligheid Huawei

► BRUSSEL

De Europese Commissie heeft zorgen over Huawei en vergelijkbare Chinese bedrijven.

'Ja, we moeten bezorgd zijn over dergelijke bedrijven', zei vicevoorzitter Andrus Ansip vrijdag over de risico's voor de Europese technologische industrie. Ansip had het onder meer over chips in apparaten om geheime informatie te krijgen. Het is geen goed teken als bedrijven zich inlaten met geheime diensten, aldus de Est Ansip, die erkende niet precies te weten hoe het zit met een in Canada opgepakte topvrouw van Huawei.

Andrus Ansip

Huawei is 'verbaasd en teleurgesteld' over de uitspraken van de EU-commissaris voor de Digitale Markt. 'We verwerpen categorisch elke bewering dat we een bedreiging voor de veiligheid zouden kunnen vormen.'

De maker van onder meer netwerkapparatuur en mobiele telefoons zegt open te staan voor een gesprek met Ansip om de 'misverstanden' uit de weg te ruimen en de 'langdurige samenwerking' met de Europese Commissie voort te zetten. Huawei is nooit door welke overheid dan ook gevraagd achterdeurtjes in apparaten te bouwen of netwerken te verstoren, en we zouden dergelijk gedrag van ons personeel ook niet tolereren, schrijft het techbedrijf. 'Cyberveiligheid is altijd onze topprioriteit geweest. We zijn deel van de oplossing, niet het probleem.'

ANP nd.nl/economie

ECB kan tot hertoetsing ING-leiding besluiten

► AMSTERDAM

De Europese Centrale Bank (ECB) kan nog altijd beslissen over hertoetsing van de ING-leiding vanwege de witwaszaak, ondanks dat ING strafvervolgving heeft afgekocht.

Bankbestuurders moeten naast kennis en kunde ook een ongeschonden reputatie hebben, aldus de ECB-richtlijnen. Een ECB-woordvoerder benadrukt desgevraagd dat de toezichthouder in zo'n situatie optrekt met De Nederlandsche Bank (DNB). Maar die wijst naar de ECB als uiteindelijke beslisser in de kwestie. *Het Financieel Dagblad* (FD) meldde vrijdag dat DNB afziet van verdere stappen tegen de

bank, die de witwasaffaire schikte voor 775 miljoen euro. De DNB-woordvoerder liet weten dat de toezichthouder 'ongeacht het waarheidsgehalte van het artikel, daar niets over naar buiten kan brengen'. ING zegt niet in te gaan op contacten die de bank heeft met toezichthouders. Verder heeft de bank al de nodige maatregelen genomen. Zo vertrekt financieel directeur Koos Timmermans, werden een aantal medewerkers ontslagen of werd van hen de bonus ingetrokken. Komende week is er een hoorzitting in de Tweede Kamer over de stand van zaken in de financiële sector. <

BEURS

ANP nd.nl/economie

Plussen op Europese beurzen

► AMSTERDAM

De Europese aandelenbeurzen zijn vrijdag overwegend met flinke plussen gesloten. Daarmee werden de forse verliezen van een dag eerder enigszins goedgehaakt. Het sentiment werd ondersteund door de hoop dat de Amerikaanse centrale bank volgend jaar mogelijk minder voortvarend de rente zal verhogen. Ook een OPEC-besluit om de olieproductie verder terug te brengen dan verwacht kreeg volop belangstelling. De AEX-index op Beursplein 5 sloot 1 procent hoger op 503,98 punten. De graadmeter sloot donderdag voor het eerst sinds februari vorig jaar onder de 500 punten.

De MidKap ging 0,5 procent omhoog tot 666,05 punten. De beurzen in Parijs en Londen stegen tot 1,1 procent. Frankfurt verloor 0,2 procent. De prijs van een vat Amerikaanse olie steeg 4,5 procent tot 53,82 dollar nadat het OPEC-besluit bekend was geworden. Brentolie kostte 5 procent meer op 63,06 dollar per vat. Olie- en gasbedrijf Shell kreeg een steuntje in de rug van de stijgende olieprijs en werd 2,6 procent hoger gezet. De meeste andere hoofdfondsen op het Damrak gingen ook omhoog.

AEX FONDSEN

	slot	vk	%
Aalbert Industries	↓ 29,12	29,29	-0,58
ABN Amro	↑ 21,65	21,30	+1,64
Aegon	↑ 4,518	4,505	+0,29
Ahold Delhaize	↑ 22,18	22,00	+0,82
Akzo Nobel	↑ 71,88	71,06	+1,15
Altice Europe	↓ 2,112	2,12	-0,38
ArcelorMittal	↓ 19,30	18,96	+1,78
ASML Hold.	↓ 141,56	143,56	-1,39
ASR Nederland	↑ 35,08	34,98	+0,29
DSM	↑ 75,00	73,64	+1,85
Galapagos	↑ 89,82	87,42	+2,75
Gemalto	↑ 50,60	50,50	+0,20
Heineken	↑ 78,56	78,12	+0,56
ING Groep	↑ 10,12	10,09	+0,34
Kon. Vopak	↑ 39,26	38,38	+2,29
NN Group	↑ 35,43	35,28	+0,43
Philips Elec.	↑ 32,20	32,09	+0,36
Randstad	↑ 39,65	39,21	+1,12
Relx	↑ 18,04	17,81	+1,26
Royal Dutch Shell A	↑ 26,22	25,55	+2,62
Royal KPN	↑ 2,627	2,58	+1,82
Signify NV	↑ 21,39	21,34	+0,23
Unilever	↑ 48,96	48,17	+1,64
WFD Unibail-Rod.	↑ 144,74	142,90	+1,29
Wolters Kluwer	↑ 52,58	51,92	+1,27

MIDKAP FONDSEN

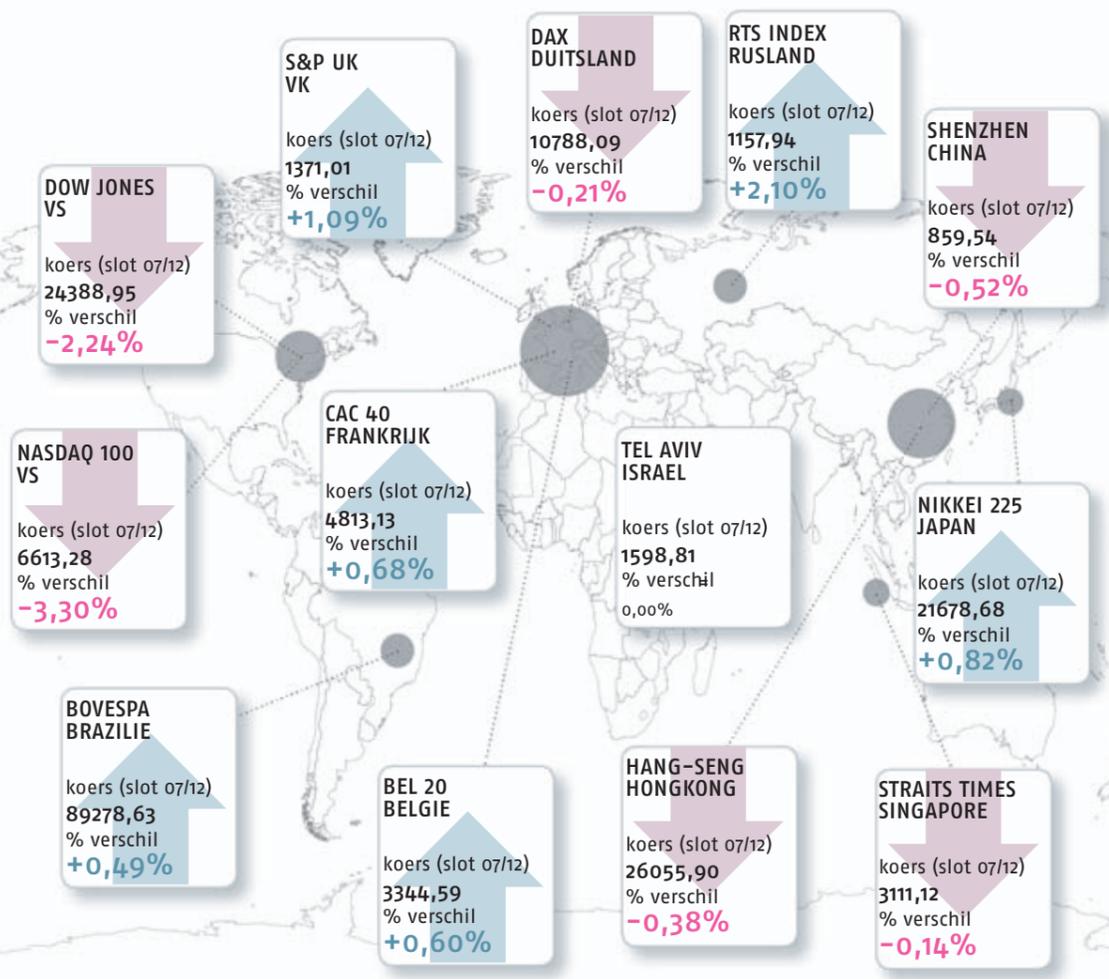
	slot	vk	%
Adyen	↑ 450,00	438,70	+2,58
Air France-KLM	↓ 9,054	9,166	-1,22
AMG	↓ 35,48	34,92	+1,60
Aperam	↓ 24,04	24,32	-1,15
Arcadis	↑ 11,00	10,73	+2,52
ASM International	↓ 34,76	35,37	-1,72
BE Semiconductor	↓ 17,79	17,99	-1,11
Boskalis Westminster	↓ 22,00	22,20	-0,90
Corbion	↑ 25,36	24,62	+3,01
Eurocommercial	↑ 28,38	28,14	+0,71
Flow Traders	↑ 28,38	28,26	+0,42
Fugro NV	↑ 10,21	9,766	+4,50
GrandVision	↑ 19,81	19,80	+0,05
IMCD	↑ 57,35	56,50	+1,50
Intertrust	↑ 14,34	14,26	+0,56
OCI N.V.	↓ 18,99	19,05	-0,32
PostNL	↑ 2,25	2,229	+0,94
Royal BAM Group	↑ 2,535	2,494	+1,64
SBM Offshore	↑ 13,09	13,00	+0,69
Sligro Food	↓ 36,30	37,00	-1,89
Takeaway	↑ 45,00	43,95	+2,39
TKH Group	↑ 42,46	42,22	+0,57
TomTom	↑ 8,15	8,094	+0,69
WDP	↑ 115,60	115,40	+0,17
Wereldhave	↑ 27,58	27,35	+0,84

DUURZAME FONDSEN

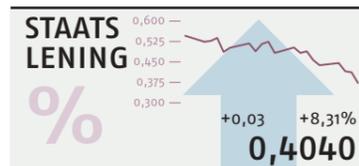
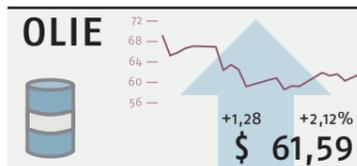
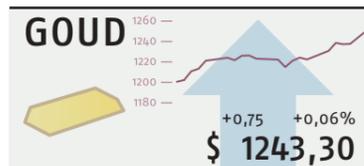
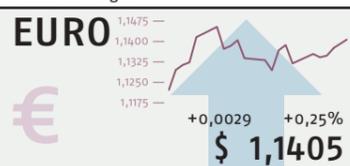
	slot	vk	%
Actiam Noord Am.	↓ 34,28	34,47	-0,55
Actiam Pacific	↑ 29,32	29,13	+0,65
Actiam Wereld	↓ 31,29	31,60	-0,98
ASN Duurz Aand	↓ 104,64	106,44	-1,69
ASN Milieu	↓ 29,29	29,89	-2,01
Robeco A	↓ 37,53	38,29	-1,98
Robeco EUR G	↓ 40,34	41,16	-1,99

BELEGGINGFONDSEN

	slot	vk	%
Add Value Fund	↓ 44,54	45,43	-1,96
ASN Duurz Obl.	↑ 28,94	28,92	+0,07
ASN Novib	↓ 55,72	55,76	-0,07
BNP GI Hg Inc Eq	↓ 56,44	57,17	-1,28
BNP OBAM NV	↓ 71,91	72,97	-1,45
BNPP I Prem GI Div C	↓ 25,45	25,85	-1,55
HH Income Fund	↑ 19,77	19,82	-0,25
HH Obligatie Fd	↑ 35,11	34,99	+0,34
HH Phoenix Fund	↓ 34,50	34,58	-0,23
HH Value Fund	↓ 28,01	27,97	+0,14
IdB Equity Income	↓ 45,44	46,98	-3,28
IdB European Mid Cap	↓ 54,15	55,81	-2,97
Intereffekt Brazil	= 0,29	0,29	0,00
Intereffekt China	= 1,36	1,36	0,00
Intereffekt India	↑ 0,85	0,83	+2,41
Intereffekt Japan	↓ 1,20	1,21	-0,83
Kempen Europ Hg Div	↓ 6,52	6,71	-2,83
Kempen Europ Prop.	↓ 16,04	16,15	-0,68
Kempen GI High Div	↓ 30,55	31,00	-1,45
Kempen Orange	↓ 76,29	78,48	-2,79
Kempen Profiel 5	↓ 34,53	34,82	-0,83
KGPFN	↑ 20,35	19,98	+1,85
NN Dutch Fund	↓ 57,91	60,13	-3,69
NN Dyn Mix II	↓ 30,14	30,23	-0,30
NN Dyn Mix III	↓ 31,74	31,97	-0,72
NN Dyn Mix IV	↓ 32,14	32,41	-0,83
NN Dyn Mix V	↓ 31,10	31,44	-1,08
NN EDA Fund P	↓ 10,30	10,53	-2,18
NN EUR DE.	↓ 34,45	35,62	-3,28
NN Euro Obligatie	↑ 34,31	34,29	+0,06
NN Europe Fund	↓ 26,67	27,44	-2,81
NN Europe Sm Caps	↓ 77,53	79,99	-3,08
NN First Class Obl	↓ 23,06	23,12	-0,26
NN Global Fund	↓ 81,04	82,13	-1,33
NN Global Obl.	↓ 14,98	15,00	-0,13
NN Health Care Fund	↓ 69,57	70,20	-0,90
NN Hoog Div Aandelen	↓ 30,95	31,46	-1,62
NN Information Tech.	↑ 99,42	99,35	+0,07
NN Lion Fund	↑ 35,01	34,98	+0,09
NN Premium Div	↓ 13,48	13,73	-1,82
NN Rente P	↑ 14,80	14,78	+0,14
Optimix Em. Markets	↓ 62,08	62,81	-1,16
Optimix EuroRente	↓ 25,50	25,54	-0,16
Optimix Income	↓ 35,32	35,52	-0,56
Optimix Mix	↓ 29,99	30,34	-1,15
Robeco QI GI Dev En	↓ 111,16	112,71	-1,38
Robeco US C.Hg Div Eq	↓ 41,72	42,03	-0,74
TCM GI Front. H Div Eq	↑ 12,21	12,15	+0,49

Periode: 20 dagen

	07/12	06/12
Euribor 3 mnd	= -0,315	-0,315
Euribor 6 mnd	= -0,246	-0,246
Euribor 12 mnd	↑ -0,137	-0,140
Rente 5 jaar	↑ -0,269	-0,303
Rente 10 jaar	↑ 0,404	0,373

Bron: vwd:

RENÉ FRANSEN nd.nl/wetenschap BEELD INTERNATIONAL CENTER FOR TROPICAL AGRICULTURE / GEORGINA SMITH

Landbouw kan snel klimaatbestendig

...Eenvoudige ingrepen kunnen landbouw minder gevoelig maken voor de gevolgen van klimaatverandering, zoals droogte en tegelijkertijd de uitstoot van broeikasgasen verlagen.

...Het grootste probleem is om boeren zover te krijgen deze veranderingen door te voeren, blijkt uit een studie in Nicaragua, Vietnam en Uganda. Maar veel veranderingen leveren direct al winst op.

► MONTPELLIER

Onderzoekers hebben, met steun van de internationale organisatie voor onderzoek naar een duurzame voedselvoorziening CGIAR, onderzocht welke mogelijkheden boeren in Nicaragua, Vietnam en Uganda hebben om hun productie veiliger en groener te maken. Een derde van de rijstboeren in Vietnam blijkt de teelt van rijst soms te wisselen met die van pinda's. Dat verbetert de grondstructuur, vermindert de uitstoot van broeikasgas en levert meer geld op. Ongeveer tien procent van de boeren heeft andere verbeteringen doorgevoerd, zoals het gebruik van natuurlijke mest, rijstsoorten die minder gevoelig zijn voor zout en de teelt van garnalen. Deze verbeteringen of aanvullingen zijn voor de meeste boeren uitvoerbaar, en investeringen verdienen zichzelf binnen vijf jaar terug. Voorlichting en de mogelijkheid om een investeringskrediet te krijgen zouden de rijstteelt in Vietnam kunnen verbeteren.

In Uganda kunnen boeren die bonen en mais telen, gebruikmaken van soorten die sneller groeien, beter bestand zijn tegen droogte en een hogere opbrengst produceren. Daarnaast helpen technische verbeteringen bij de opslag van water de boeren door droge perioden heen. Al deze verbeteringen zijn al op een aantal plaatsen doorgevoerd, en zijn in principe bruikbaar voor negentig procent van de boeren. Cacaoboeren in Nicaragua hebben last van schimmels die hun plantages aantasten. Door gericht hun planta-

Rijstplanten die beter bestand zijn tegen droogte en zilte bodems op een onderzoekscentrum in Vietnam.

ges in de gaten te houden en aangestaste delen van de bomen te verwijderen is het verlies in opbrengst met tachtig procent te verminderen. Natuurlijke bemesting spaart geld uit.

Het planten van bananenbomen tussen de cacao's creëert schaduw en verhoogt de opbrengst met bijna zeshonderd procent. De conclusie van de onderzoekers is

Een Ugandese boer sorteert net geogoste bonen.

dat er in de onderzochte regio's al heel veel opties aanwezig zijn, waarmee boeren hun opbrengst kunnen vergroten en vergroenen. Maar vaak stuiten de benodigde veranderingen op weerstand: veel boeren blijven liever doen wat ze altijd al deden. Voorlichting die rekening houdt met de economische en culturele mogelijkheden van de boeren, kan hen over de streep helpen, net als goedkope kredieten voor investeringen in nieuwe technieken of nieuwe gewassen. Hulporganisaties en bijvoorbeeld de Wereldbank kunnen een rol spelen bij het invoeren van de verbeteringen, zo zeggen de onderzoekers. De resultaten van hun onderzoek zijn vorige maand gepubliceerd in het tijdschrift *Plos One*, en afgelopen donderdag samengevat door CGIAR. <

NL

RICK MOELIKER nd.nl/nederland

Waterschap roept op regenwater op te vangen

► DOETINCHEM

Waterschap Rijn en IJssel vraagt grondeigenaren de komende periode zo veel mogelijk regenwater vast te houden, zodat de grond kan herstellen van de droge zomer. Het waterschap stelt daarom duikerafsluiters ter beschikking aan boeren en particulieren die een greppel of sloot in eigendom hebben.

Het water vloeit dankzij de afsluiters niet weg via beken en rivieren, maar trekt de bodem in.

Dit is hard nodig, want het waterschap liet al eerder weten dat het grond- en oppervlaktewater in het voorjaar van 2019 niet op peil zal zijn, tenzij er deze winter net zoveel neerslag valt als in een heel jaar.

watgangen

Het afsluiten van duikers is niet de enige maatregel die het waterschap treft. Zelf houdt het waterschap het water langer vast in grote watgangen via stuw- en peilbeheer. Wanneer er geen maatregelen worden getroffen, vallen de watgangen komend jaar sneller droog en stijgt de temperatuur van het water zodat het al eerder in het seizoen niet meer beschikbaar is voor de gewassen.

toelichting

Komende dinsdag plaatst het waterschap een duikerafsluiter bij een boer in Hengelo en licht waterschapsbestuurder Peter Schrijver de noodzaak van deze afsluiters toe. Een duiker kan op verschillende manieren worden afgesloten. Zo kunnen grondeigenaren houten balken, zandzakken of schotten voor de uitgang plaatsen. Daarnaast zijn er opblaasbare afsluiters, die het waterschap zelf ter beschikking stelt. Geïnteresseerden kunnen zich hiervoor opgeven via de website van het betreffende waterschap, www.wrij.nl. <

advertenties

Hoe kan Miral uit Syrië de oorlog vergeten?

Miral gaat elke zaterdag naar de kinderclub van de kerk in Aleppo. Daar kan ze haar oorlogstrauma's verwerken. Ook krijgt ze elke dag een voedzame maaltijd.

Geef hoop aan oorlogskinderen in Syrië. Via de lokale kerk. Voor € 30 helpt u een kind een maand lang. Geef via NL91 INGB 0690 7624 45 of www.gzb.nl/hoopvoorsyrie

gzb zending verbindt

ANBI PROJECT 10 27

nd.nl/wandelingen

Groepswandelingen

VELUWE EN GELDERSE VALLEI

Ontdek de schoonheid van dit gebied met bos, heidevelden en boerenland.

6 nieuwe wandelingen in december, januari en februari

nd.nl/wandelingen

nederlandsdagblad

Omdat het zo donker is...

Anno 2018 is het zó donker. In Nederland en in de rest van de wereld. Kerst is een belangrijk moment om een lichtpunt te zijn. Maar waar dan en hoe?

Een groot prediker zei ooit: 'Als ik een lantaarnpaal was, dan wil ik niet in de verleiding komen om in een mooi groot park tussen de andere lantaarnpalen in te staan. Als lantaarnpaal wil ik schijnen in de donkere, gevaarlijke en stinkende steegjes.'

Dorcas kent wereldwijd honderdduizenden mensen in het donker. Wij willen voor hen een lantaarnpaal zijn in hun leven. U ook?

Bekijk ons manifest op **dorcas.nl/manifest**

DORCAS
HULP & ONTWIKKELING

WEER NEDERLAND

RAYMOND KLAASSEN

Wisselvallig

Het weerbeeld blijft de komende dagen wisselvallig. Een fors lagedrukgebied trekt van het Verenigd Koninkrijk naar Scandinavië en zorgt voor onbestendig weer in onze omgeving. Zaterdag vallen er diverse buien verspreid over het land. In de middag is het tijdelijk wat droger en kan de zon ook hier en daar doorbreken. In de avond volgen vanuit het westen weer nieuwe buien. De aangevoerde lucht is wel zacht. Normaal is het in deze tijd een graad of 6, maar dit weekend zitten we met maxima rond 10 graden. Verder valt de wind op. Aan zee en op de Wadden waait het fors en is de westenwind hard of zelfs af en toe stormachtig, 7 tot 8 Bft. Ook boven land is de wind prominent aanwezig en vaak (vrij) krachtig. Zondag verandert er niet heel veel in het weerbeeld. Nog steeds staat er een forse wind die wel meer noordwest wordt. Er trekken buien over het land en soms is er even zon. Maandag is het eerder genoemde lagedrukgebied boven de Oostzee aangekomen. Vanuit het westen komt dan een hogedrukgebied naderbij. De wind neemt hierdoor af maar blijft wel noordwest. Daarnaast vallen er minder buien. Op sommige plaatsen blijft het droog. De aangevoerde lucht wordt geleidelijk wel minder zacht en dat zien we terug in de maxima. Die liggen maandag en dinsdag rond 7 graden.

EXTREMEN

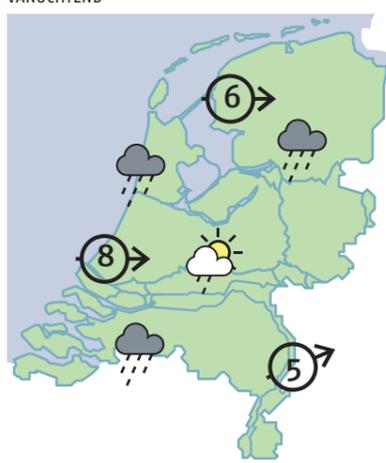
Warmst:	14,9 °C	in 2000
Koudst:	-9,8 °C	in 1945
Natst:	17,2 mm	in 1907

VORIG JAAR

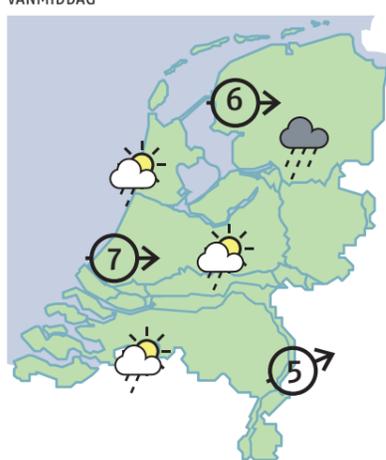
Maximum	6,1 °C
Minimum	0,3 °C
Aantal mm	15,4 mm

VANOGHTEND

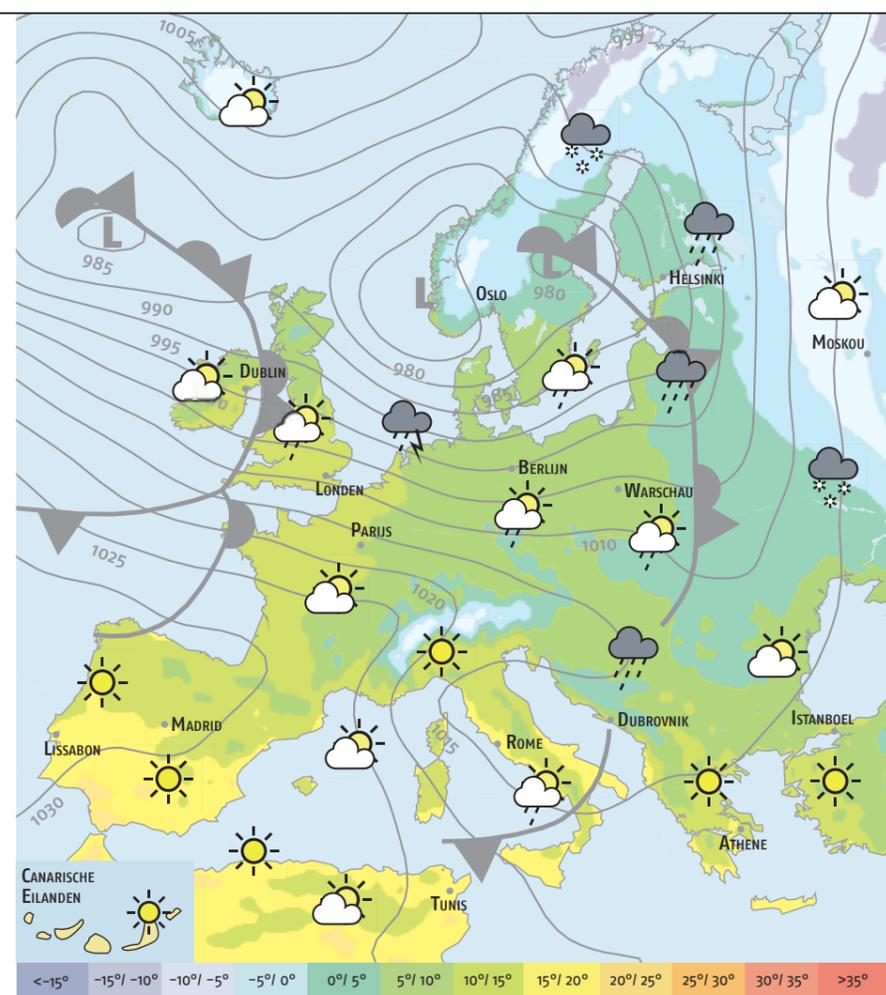

VANMIDDAG

- zonnig
- opklaringen
- bewolkt
- buien
- onweer
- regen
- sneeuwregen
- sneeuwbuien
- sneeuw
- mist
- wind in Bft
- warmtefront
- koufront
- H** hogedrukgebied
- L** lagedrukgebied
- 1000- isobar

EUROPA

NEDERLAND stad	VANDAAG weer	MORGEN weer	°C	EUROPA stad	VANDAAG weer	MORGEN weer	°C	WERELD stad	VANDAAG weer	MORGEN weer	°C
Amsterdam	onweer	10	onweer	9	Athene	zonnig	15	Antalya	zonnig	17	16
Apeldoorn	regen	10	onweer	9	Barcelona	bewolkt	15	Bangkok	onweer	32	33
Arnhem	regen	10	onweer	9	Berlijn	regenbui	9	Buenos Aires	zonnig	28	32
Breda	regenbui	11	regenbui	10	Boedapest	neerslag	8	Casablanca	zonnig	21	22
Den Bosch	regenbui	10	regenbui	9	Bordeaux	regenbui	14	Curaçao	zonnig	29	30
Den Haag	onweer	11	onweer	10	Brussel	regenbui	11	Delhi	zonnig	25	24
Den Helder	regenbui	10	regenbui	9	Dublin	bewolkt	12	Johannesburg	regenbui	30	25
Eindhoven	regen	10	onweer	9	Frankfurt	regen	10	Lima	bewolkt	23	25
Emmen	regen	9	onweer	9	Heraklion	zonnig	17	Los Angeles	zonnig	21	23
Enschede	regenbui	9	regenbui	9	Innsbruck	onweer	6	Melbourne	onweer	34	23
Groningen	regenbui	9	regenbui	9	Kopenhagen	regen	8	Mexico City	zonnig	23	21
Leeuwarden	regen	10	onweer	9	Las Palmas	zonnig	23	Nairobi	bewolkt	26	26
Lelystad	regen	10	onweer	9	Lissabon	zonnig	17	New Orleans	regen	22	10
Maastricht	regenbui	10	regenbui	9	Londen	regenbui	13	New York	zonnig	2	3
Middelburg	onweer	11	onweer	10	Madrid	zonnig	15	Paramaribo	regenbui	27	31
Nijmegen	regen	10	onweer	9	Milaan	zonnig	13	Peking	zonnig	-2	-2
Rotterdam	regenbui	11	regenbui	10	Moskou	bewolkt	-6	Seoul	zonnig	-3	-1
Terschelling	regen	10	onweer	9	Nice	zonnig	17	Singapore	onweer	33	35
Utrecht	regenbui	10	regenbui	9	Oslo	sneeuw	0	Sydney	zonnig	28	29
Venlo	regen	10	onweer	9	Parijs	neerslag	11	Tel Aviv	neerslag	17	18
Vlissingen	onweer	11	onweer	10	Rome	regenbui	18	Tokio	bewolkt	11	9
Winterswijk	regen	9	onweer	9	Sofia	bewolkt	9	Toronto	zonnig	-1	0
Zierikzee	onweer	11	onweer	10	Stockholm	regenbui	6	Tunis	bewolkt	18	18
Zwolle	regen	9	onweer	9	Warschau	regenbui	8	Vancouver	regenbui	8	7

ZON

VANDAAG	MORGEN
▲ 08:33 uur	▲ 08:34 uur
▼ 16:29 uur	▼ 16:29 uur

MAAN

VANDAAG	MORGEN
▲ 09:22 uur	▲ 10:16 uur
▼ 17:39 uur	▼ 18:27 uur

MAANSTANDEN

Eerste kwartier	15 dec
Volle maan	22 dec
Laatste kwartier	29 dec

HOOGWATER

Delfzijl	00:16 uur	12:15 uur
Dordrecht	04:44 uur	16:54 uur
Harlingen	10:05 uur	22:14 uur
IJmuiden	04:06 uur	16:18 uur
Rotterdam	04:15 uur	16:28 uur
Stavenisse	04:11 uur	16:26 uur
Vlissingen	02:20 uur	14:35 uur
Yerseke	04:08 uur	16:26 uur

ZATERDAG	ZONDAG	MAANDAG	DINSDAG	WOENSDAG	DONDERDAG
7° 10°	8° 9°	5° 7°	4° 8°	0° 4°	1° 5°
50% W 5	50% W 5	30% NW 5	20% NW 4	20% 0 3	50% ZO 4

WATERHOOGTE (CM)

	VANDAAG	MORGEN
Arnhem	776	57
Keulen	265	10
Konstanz	276	1
Lobith	834	48
Zwolle	-16	7

COLOFON

Uitgave van Nederlands Dagblad B.V. Berkenweg 11, 3818 LA Amersfoort. Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort. Tel. 088 1 999 999, www.nd.nl. Nederlands Dagblad B.V. maakt deel uit van Nedag Uitgevers B.V. Directie: Rinder Sekeris en Sjirk Kuijper Uitgever: Rinder Sekeris

REDACTIEADRESSEN
ALGEMEEN Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort, tel. 088 1 999 999; e-mail: redactie@nd.nl
POLITIEKE REDACTIE: Postbus 20018, 2500 EA Den Haag, tel. 070 3183180; e-mail: politiek@nd.nl

ABONNEMENTEN
 tel. 088 1 999 999, e-mail: abonneeservice@nd.nl
ABONNEMENTSPRIJZEN:
 per maand € 38,10
 per kwartaal € 109,70
 per jaar € 410,30
 In de abonnementsprijs voor de papieren versie is 1,25% toeslag opgenomen voor toegang tot alle digitale producten.

COMBINATIEABONNEMENTEN: Zaterdag papier en door de week digitaal: per maand € 23,65, per kwartaal € 68,40, per jaar € 263,65. Vrijdag en zaterdag papier en de hele week digitaal: per maand € 27,75, per kwartaal € 79,80, per jaar € 305,80. Zaterdag alleen papier: per maand € 18,30, per kwartaal € 52,40, per jaar € 195,25. Volledig digitaal: per maand € 21,75, per kwartaal € 63,95, per jaar € 249,00.
STUDENTENABONNEMENTEN: Papier: per maand € 17,95, per kwartaal € 51,70, per jaar € 198,50. Zaterdag papier, door de week digitaal: per maand € 10,88, per kwartaal € 31,45, per jaar € 121,50.
ALGEMENE VOORWAARDEN: Prijzen zijn inclusief btw. Abonnementen kunnen op elk gewenst moment ingaan. Opzeggen van een abonnement kan telefonisch. De opzegging moet een maand voor de nieuwe betaalperiode binnen zijn bij de afdeling abonneeservice. Het moment van opzeggen is de dag waarop de opzegging bij de afdeling abonneeservice binnen is. Van abonnees legt Nedag Uitgevers B.V. gegevens vast voor de uitvoering van de abonnementsovereenkomst. Deze gegevens kunnen gebruikt worden om abonnees te informeren over de andere diensten en

producten van titels en werkmaatschappijen van Nedag. Als u die informatie niet wenst, kunt u dat schriftelijk melden of een formulier aanvragen bij onze afdeling abonneeservice.
ADVERTENTIES
 Tel. 088 1 999 999, ma. t/m vr. 8.30-17.00 uur; site: nd.nl/adverteren.
FAMILIEBERICHTEN via site: www.ndadvertenties.nl € 1,13 per mm, per kolom; via e-mail: familiebericht@nd.nl. € 1,24 per mm, per kolom.
TIPS via site: www.ndadvertenties.nl.
ZAKELIJKE ADVERTENTIES via site: www.nd.nl/adverteren; via e-mail: advertentie@nd.nl
SLUITINGSTERMIJN geboorte- en overlijdensberichten vóór 16.00 uur, overige familieberichten vóór 13.00 uur; tips één dag voor plaatsing vóór 12.00 uur; zakelijke advertenties reserveren vóór 09.00 uur, aanleveren vóór 11.00 uur.
SLUITINGSTERMIJN MAANDAGEDITIE familieberichten via site en e-mail zaterdags tot 16.00 uur; tips vrijdags tot 12.00 uur; zakelijke advertenties vrijdags tot 12.00 uur.
AUTEURSRECHTEN
 Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van de inhoud van deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Nederlands Dagblad B.V., c.q. de desbetreffende auteur.

BANK
 IBAN NL79 RABO 0329 6800 99
 BIC-code RABONL2U
 Identificatienummer: NL44ZZ090569430000
BEZORGING
 Informatie over bezorging tijdens kantooruren: 088 1 999 999. Op zaterdag van 8.30 tot 10.30 uur. Mailen kan ook: service@nd.nl of ga naar onze site nd.nl/bezorging. Of SMS 222 naar 1008 (55 cent per bericht) wanneer u vandaag geen krant hebt ontvangen. Wanneer u voor het eerst gebruik maakt van deze service, vermeld dan uw e-mailadres, postcode en huisnummer.
ND IN Aangepaste leesvorm
 Het ND is in aangepaste leesvorm verkrijgbaar bij Stichting Aangepast Lezen, Den Haag, tel. 070 3381500. klanten@aangepastlezen.nl
REDACTIE
HOOFDREDACTIE
 Sjirk Kuijper (hoofdredacteur), Daniël Gillissen (adjunct-hoofdredacteur), Frans Tijssen (secretaris)
EINDREDACTIE
 Hego de Bruijne, Cees Dorland, Annemarie Eversdijk-Cornelisse, Reiny de Fijter, Jenneke van Garderen-Hoogland, Hilbert Meijer, Dick Schinkelschoek
CULTUUR, MEDIA & WETENSCHAP
 Rien van den Berg, Maurice Hoogendoorn,

Rick Moeliker, Hilbrand Rozema, Roel Sikkema, Eymke Verhoeven-Lobbezo
BUITENLAND
 Jan van Benthem, Tilly Dodds-Reijnen, Sanne van Grafhorst, Ruth van der Kolk, Ruurd Ubels, Herman Veenhof
POLITIEK & ECONOMIE
 Gerard Beverdam, Piet de Jong, Sjoerd Mouissie, Eduard Sloot
KERK & RELIGIE
 Gerard ter Horst, Wim Houtman, Eline Kuijper, Hilbert Meijer, Remco van Mulligen, Gerhard Wilts
BINNENLAND
 Willem Bouwman, Gerald Bruins, Sophia Geuze-Verboom, Rebecca van de Kar, Rimme Mastebroek, Petra Noordhuis, Aaldert van Soest, Hans-Lukas Zuurman
OPINIE & DEBAT
 Wim Houtman, Frans Tijssen, Reina Wiskerke, André Zwartbol
BUREAU-REDACTEUREN
 Harm Bosma, Robin van Deutekom, Debora Dijkstra, Fokke Holwerda, Roeland van Mourik, Harco Ploegman, Jan-Willem Veenhof
VORMGEVING
 Egbert Bonte, Lieneke Eefting, Bert Hagenaars, Wilco Pot, Patrick Staal
 Christel Versteeg-van de Pol

PUZZEL

WOORDZOEKER

L	A	X	P	R	E	T	D	A	N
M	D	A	I	G	O	E	K	D	D
U	O	S	M	N	W	R	U	E	E
E	N	E	L	E	E	D	E	D	G
S	A	S	L	O	N	H	L	O	R
U	K	L	U	A	E	I	P	B	E
M	E	E	T	L	W	P	C	E	I
V	U	U	R	T	O	R	E	N	D
O	U	R	I	C	H	E	L	N	E
R	T	I	V	O	L	I	A	D	N

OPLOSSING KRUISWOORD
VAN GISTEREN

K	L	I	M	K	E	U	R
W	K	O	K	E	N	O	
J	L	E	R	A	P	O	
L	E	V	I	U	R	K	
M	A	R	T	I	N	I	
E	E	N	I	I	V	F	
Z	N	M	E	I	E	E	
E	K	J	K	E	N	T	
L	A	A	T	P	A	P	A

© Sanders Puzzelboeken 181208

Alle onderstaande woorden zijn verstopt in deze woordzoeker. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen de oplossing.

AEOLUS	KANO	TIVOLI
CINEMA	LEUK	VUURTOREN
DE DEELN	NATUUR	
DE DOBE	OERKA	
DE GREIDEN	OV-MUSEUM	
DE PHENIX	RICHEL	
DE WELLE	SLOEPEN	
IT WILD	TERP	

SUDOKU

★★

5							8	
		4	6		7	5		2
3	6		9	5				1
							1	7
7	3		5	9				4
1		8		3	4			6
4			2		6			
	5					2	4	
	8	1	3		5	7		6

OPLOSSING SUDOKU
LIGHT VAN GISTEREN

7	4	1	3	8	9	5	6	2
2	3	9	6	7	5	1	8	4
8	5	6	1	2	4	3	9	7
3	1	4	7	5	6	9	2	8
5	7	2	9	4	8	6	1	3
9	6	8	2	1	3	7	4	5
4	8	3	5	9	1	2	7	6
1	2	5	8	6	7	4	3	9
6	9	7	4	3	2	8	5	1

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

★★★★

	9	2						
1		3				2		
				6		5		1
	7			9	6			8
		4	8					6
	5		2		7			
	3	7		5				8
							7	
	8					6	3	

OPLOSSING SUDOKU
HEAVY VAN GISTEREN

5	9	3	6	4	8	2	7	1
7	1	8	2	3	9	5	4	6
2	4	6	1	7	5	3	9	8
9	2	4	3	8	7	6	1	5
3	6	5	9	2	1	7	8	4
1	8	7	4	5	6	9	2	3
6	5	1	7	9	4	8	3	2
8	3	9	5	1	2	4	6	7
4	7	2	8	6	3	1	5	9

RECEPT

REDACTIE ND nd.nl/koken BEELD UIT BESPROKEN BOEK

Stevige Hongaarse goulash

Een simpel, verfijnd en eenvoudig gerecht dat heerlijk verwarmend is! Lekker met zilvervliesrijst of quinoa en een paar flinke hompen goed brood.

BENODIGDHEDEN VOOR 4-6 PERSONEN

- 1 grote ui, 3 tenen knoflook, 1 wortel, 1 rode paprika, 1 gele paprika, 1 courgette, 1 laurier-blaadje
- 3 aardappels, ongeschild
- 200 g champignons
- 2 theelepels olie
- zeezout
- 1 blikje (400 g) pintbonen/ borlottibonen/limabonen
- 1 blikje (400 g) tomatenblokjes
- 800 ml groentebouillon
- 3 eetlepels tomatenpuree
- 2 eetlepels tamari/sojasaus
- 1 eetlepel komijnpoeder
- 1 theelepel kaneelpoeder
- 1/2 tl gerookte-paprikapoeder, 1/2 tl versgemalen zwarte peper

►► n.a.v. De happy pear. Recepten voor geluk. Smakelijk en simpel vegan food, David & Stephen Flynn. Uitg. Scriptum, Schiedam 2018. 304 blz. € 24,95.

BEREIDING

Pel de ui en de tenen knoflook en hak ze fijn. Snijd de wortel, de schoongemaakte paprika's, de courgette en de aardappels in dunne plakjes. Snijd de champignons in vieren. Verwarm de olie in een grote pan en zet deze op hoog vuur. Doe de ui en de knoflook erin en bak ze onder geregeld roeren 2 minuten. Voeg de wortel en een snufje zout toe en bak alles nog 2 minuten. Doe nu de paprika, de courgette, de

aardappel en de champignons erbij en bak dit onder geregeld roeren nog 2 minuten mee. Giet nu de bonen af, spoel ze af en doe ze met de resterende ingrediënten in de pan. Breng alles aan de kook en laat het mengsel onder af en toe roeren 10 minuten pruttelen. Proef om te controleren of de wortel en de aardappel gaar zijn. Is dat het geval, dan is het gerecht klaar! Voeg naar smaak nog wat zout en peper toe. <

FEUILLETONS

LILLY MARLENE

219. Oom Rolf behield zijn baan bij de uitgeverij, die was overgenomen door een groot concern, waardoor een faillissement voorkomen was. Toch kan mijn oom nog altijd niet die boeken uitgeven, die hij graag zou willen. Want weliswaar zijn er nu geen verboden schrijvers meer, maar wel boeken die 'niet rendabel' zijn. Toch vertelt oom Rolf graag dat hij die paar jaar tot aan zijn pensioen nog wel volhoudt. Zijn haren zijn – als om dit moreel te ondersteunen – inmiddels sneeuwwit geworden, wat verbazingwekkend goed bij hem lijkt te passen. Thuis is hij veel meer ontspannen en vrolijker dan vroeger, hij heeft het tuinieren ontdekt en wordt daarbij regelmatig vergezeld door kinderen uit de buurt, die hem helpen met het verbouwen van wilde

kruiden om thee van te zetten. Binnenkort vieren oom Rolf en Lena hun dertigjarig huwelijk en naar de Frankfurter Buchmesse gaan ze tegenwoordig elk jaar samen. Ook zijn ze inmiddels een keer naar Berlijn gereisd, om de dossiers in te kijken die de Binnenlandse Veiligheidsdienst over hen aangelegd had. Ze kwamen allebei behoorlijk bedrukt terug. Het bespioneren van de eigen bevol-

king door de Stasi bleek nog veelomvattender te zijn geweest dan ze ooit hadden gedacht. Onder de 'informele medewerkers' van de geheime dienst, die onder schuilnamen af en toe berichtten over uitlatingen en activiteiten van mijn tante, bleken een collega en een buurvrouw te zitten, die nog jarenlang met ons in hetzelfde gebouw woonde. Ook oom Rolfs enige ontmoeting met mijn moeder in Frankfurt was in de dossiers opgenomen, evenals mijn 'contactopnames' sinds de herfst van 1988. Maar wat betreft één ding had Lena gelijk gehad: Bernd Hillmer was niet degene geweest die Rudi met de muts destijds verraden had. Dat was een vrouw geweest, de jonge lerares Susann, die daardoor wellicht bepaalde voordelen genoten had.

WORDT VERVOLGD

SONATE IN G ROOD

149. Het andere hoofd, het jongere, zag ze laag over de reling van de boot hangen; het deed haar glimlachen. De boot bewoog flink op en neer, en Ava draaide zich weer om; ze zag Liesl, haar sterke rug over het roer gebogen, de ene golf ontwijken en recht tegen de andere ingaan. Terwijl de scherpe scheepsromp zich schrap zette tegen alle turbulentie, vroeg Ava zich af hoe de plek waar ze naartoe gingen, eruit zou zien; die bijzondere wisselwerking tussen drassige gronden en getijden waar Liesl zich even thuis leek te voelen als in haar huis in de stad. Het was Ava's verantwoordelijkheid alles over haar beschermeling te weten. Ze had meer ontdekt dan één jonge vrouw kon dragen, vond ze; meer zelfs dan Ava's eigen langere levensreis had

omvat: een echtgenoot die haar in de steek gelaten had om zijn eigen weg en vrijheid, een zoon die vertrokken was in dienst van zijn land, naar een oorlog waarin de vijand geen duidelijk uniform droeg of samenschoolde in fortunen zoals Sumter, maar daarentegen als adders uit hun holen in de grond kwamen, of dood en verderf zaaiden verscholen achter rokken van oude vrouwen. Maar Liesls verleden achtervolgde

haar sterker. Ava keek naar de donkere vlek op het dek. Ze wist wat er gebeurd was die zomeravond toen Liesl veertien was. Alsof de kanonnen van Fort Sumter op eens weer tot leven gewekt waren, klonk er achter hen gedonder, en een lichtflits spleet de lucht; de Exodus koerste sneller naar de Intracoastal Waterway. Liesl boog over het roer en riep over haar schouder dat Ava en Tucker naar beneden moesten gaan; ondertussen voer ze snel het kanaal op. Maar Ava deed het niet. Zo was het haar niet geleerd; dat was niet wat haar opdracht was. 'Verlies haar niet uit je gezichtsveld', had Mark Delaney haar en agent Tucker opgedragen. 'Je weet wat je doen moet als je ondersteuning nodig hebt.'

WORDT VERVOLGD

MEELEVEN

MARIANNE HOKSBERGEN nd.nl/meeleven

■ ACHTTIEN PLUS

Op zondag 16 december hoopt Jaap Tamminga uit Grootegast tachtig jaar te worden, laat Tjitske Sikkema weten. 'Jaap en zijn echtgenote, Etty, maken moeilijke dingen mee. Ze hebben geen kinderen. Gelukkig staan ze blijmoedig en dankbaar in het leven. Wat aandacht zal hen goed doen. Laat het daarom kaartjes regenen, ze kijken uit naar de post!' Het adres is: *De heer Jaap Tamminga, De Gast 30, 9861 BM Grootegast.*

■ HARTELIJK DANK

'Dicky Gilles uit Ede wil graag iedereen bedanken die haar een kaart stuurde omdat ze vijftig jaar werd', mailt Connie Bouman-Gilles. 'Elke dag werd ze verrast met een stapel kaarten. Ze was er enorm blij mee. Haar vijftigste verjaardag was mede door alle kaarten echt onvergetelijk!'

►► opgaven: meeleven@nd.nl of ND, Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort.

Stuur eens een kaartje!

KAMERAGENDA

uitgelicht

■ **DINSDAG 11 DECEMBER 2018**
19.10 UUR PLENAIRE ZAAL | Kort Kamerdebat met minister Hugo de Jonge en staatssecretaris Paul Blokhuis (beiden Volksgezondheid) over zwangerschap en geboorte. Onder andere de keuzehulp aan onbedoeld zwangere vrouwen komt weer aan bod, inclusief de positie van Siriz.

■ **WOENSDAG 12 DECEMBER 2018**
11.00 UUR PLENAIRE ZAAL | De Tweede Kamer debatteert met premier Mark Rutte over de Nederlandse inbreng bij de Eurotop van 13 en 14 december in Brussel. Belangrijkste thema's van de top zijn de langetermijnbegroting van de EU, de interne markt, migratie en externe betrekkingen.

■ **DONDERDAG 13 DECEMBER 2018**
10.30 UUR PLENAIRE ZAAL | Debat met minister De Jonge over wooninitiatieven die zijn opgezet door ouders, voor kinderen met een beperking.

en ook

■ **MAANDAG 10 DECEMBER 2018**
11.00 UUR-16.00 UUR THORBECKEZAAL | Debat over de initiatiefnota *Big Pharma: niet gezond!* van PvdA, SP en GroenLinks, waarin wordt voorgesteld de macht van de farmaceutische industrie aan banden te leggen. De partijen pleiten voor meer controle over de ontwikkeling, productie en prijsstelling van medicijnen.

■ **DINSDAG 11 DECEMBER 2018**
16.20 UUR PLENAIRE ZAAL | Debat over een initiatiefwetsvoorstel van SP-Kamerlid Michiel van Nispen. Hij wil vastleggen dat basisschoolleerlingen drie uur per week bewegingsonderwijs krijgen van een vakdocent.

►► Openbare vergaderingen en gesprekken in de Tweede Kamer zijn te volgen via www.tweedekamer.nl. Klik hiervoor op 'vergaderingen', en dan op 'live debatten'. Daarna kunt u de betreffende zaal aanklikken.

KERKNIEUWS

■ **PROTESTANTSE KERK BEROEPEN** te Nijverdal: J. van Dalen te Kudelstaart.

overleden
DEN HAAG | 1 DECEMBER | Hendrik Buning (geboren 14 september 1939). Hervormd predikant te Holwerd (1970), Deventer (1975) en 's-Gravenzande (1988). Emeritaat: 2002.

KOLLUM | 5 DECEMBER | Siepko Molenkamp (geboren 3 januari 1930). Gereformeerd predikant te Hardegarijp (1969), predikant met bijzondere opdracht (godsdienstleraar), Emmeloord (1973) en Buitenpost (1976). Emeritaat: 1990.

■ **GEREFORMEERDE GEMEENTEN BEROEPEN** te Aalst: W.J. Karels te Hardinxveld-Giessendam; te Houten: H. Brons te Vlaardingen; te Kapelle-Biezeling: W.A. Zondag te Woerden; te Kruiningen en te Stolwijk: B.J. van Boven te De Valk-Wekerom; te Nijkerk: A.J. de Waard te Nieuwedorp (tevens deeltijd-pastoraal werker De Oase in Ouddorp); te Ridderkerk-Slikkerveer: G.W.S. Mulder te Zoetermeer.

LEZERSFOTO

FOTO'S VAN DE HERFST/WINTER

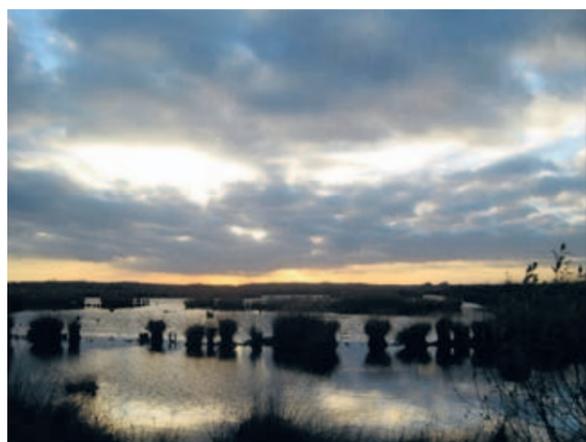
Opnieuw dank voor de ingezonden foto's. We konden weer een mooie nieuwe selectie foto's maken, waar u hopelijk van geniet. Wellicht krijgt u zelf ook inspiratie voor het maken van een originele foto. Stuur uw foto in en wie weet staat deze volgende week op deze plek. Foto's kunnen gestuurd worden naar meedenken@nd.nl.

BEELD EMMA POT-DE HANA, WITTELE • Twee jonge fietsers in de ochtendzon.

BEELD ERICA VAN LEEUWEN-DE BRUIJN, KLOETINGE • Een rustige herfstdag in Wilhelminadorp. Aan het kanaal zijn de bomen weer kaal.

BEELD HETTY SCHEFFER, ZWOLLE • Natuurgebied Fochteloërveen, op de grens van Friesland en Drenthe.

BEELD HENDRIK MURRIS • 'Ontbijtportret'

BEELD GEA TIMMERMANS • Een knabbelende eekhoorn, gezien in Sibculo.

BEELD REINDER, JEANETTE HORINGA • Schaap en kazemat bij Grebbelinie.

Huwelijksjaren

MARINDE VAN DER BREGGEN nd.nl/nederland BEELD NANETTE DE JONG

'Afwassen is onze quality time'

De één is al jaren getrouwd, de ander staat aan het begin van de huwelijksjaren. Hoe doen koppels dat?

Vandaag: Bert (54) en Bea (55) Keestra uit Barneveld. Ze zijn 31 jaar getrouwd, hebben 4 dochters en 5 kleinkinderen.

Hij: 'We hebben elkaar leren kennen op een E&R project.'

Zij: 'Het was in Hellendoorn op camping De Gouden Bergen. Bert was heel sportief. Hij kwam op de fiets vanuit Arnhem. Knalbruin omdat hij net in Zuid-Frankrijk had gefietst. Dat trok me aan.'

Hij: 'Ik viel op haar uiterlijk en haar spontaniteit. Vlak na het project gingen wij samen twee gasten bezoeken in het Noorden van het land. Ze gaf mij haar autosleutels en lag binnen vijf minuten te slapen. Ik dacht: "Huh? Blijkbaar voelt ze zich zo veilig bij mij".'

Zij: 'We hebben anderhalf jaar verkering gehad voor we gingen trouwen. In het eerste jaar van ons huwelijk hebben we veel ruzie gemaakt.'

Hij: 'We moesten aan elkaar wennen. En we werkten allebei vijf dagen dus we waren veel weg. Ik weet nog dat we een vriezer kochten om het brood in te doen, omdat we doordeweeks geen tijd had-

'Ze gaf mij haar autosleutels en lag binnen vijf minuten te slapen. Ik dacht: "huh?"'

den om vers te halen.'

Zij: 'Het waren vooral kleine irritaties. En ik was niet gewend om ruzie te maken. Normaal gesproken liep ik altijd weg, maar dat mocht nu niet meer van Bert.'

Hij: 'We herkennen nu de signalen: als we zo doorgaan wordt het ruzie, dus we moeten even zitten en praten.'

Zij: 'Wat heel fijn was, was dat er rust in ons leven kwam. In onze verkeringstijd reden we heen en weer tussen onze huizen en die van onze ouders in vier verschillende steden. Dat was soms best ingewikkeld.'

Hij: 'Het scheelt dat we allebei nogal actieve types zijn.'

Zij: 'Tijd voor elkaar maken is belangrijk, hebben we geleerd. We zijn nu nog maar met z'n tweeën, maar toen de kinderen thuis woonden was het na het eten altijd even tijd voor ons. Dan gingen zij even weg of naar boven, en dan deden wij samen de afwas. Dat was onze quality time.'

Hij: 'We hebben een vaatwasser, maar die wordt weinig gebruikt, nog steeds. We zijn allebei in de afgelopen twee jaar nog aan een nieuwe baan begonnen en daar zijn we vaak 's avonds nog druk mee. Voor je het weet verlies je het contact. Dus proberen we af en toe even samen te gaan fietsen of een hotelovernachting te boeken. We houden ook van samen spelletjes doen.'

Zij: 'Toen de kinderen klein waren, hebben we nog een paar jaar in Duitsland gewoond voor Berts werk. Dat was best een grote stap.'

Hij: 'Gelukkig hadden we daar een fantastische gemeente. Iemand die ik daar leerde kennen belde me op en zei: nou ben jij morgen aan het werk en zit je vrouw thuis. Vindt ze het misschien leuk om naar een vrouwenontbijt te komen? Dat ging heel mooi allemaal.'

Zij: 'We hebben toen een Marriage Course gevolgd.'

Hij: 'Preventief.'

Zij: 'Nou, preventief ... onderhoud. Ik denk dat het belangrijk is het huwelijk bespreekbaar te maken. Ik zeg altijd tegen mijn kinderen: huwelijk is een werkwoord. Als je denkt dat je er bent, dan klopt er iets niet.'

Hij: 'Tijdens een vader-dochterweekend heb ik nog een eyeopener voor mijn huwelijk meegekregen: hoe ga ik om met mijn vrouw en kinderen en welke rol neem ik in in het gezin? We aten 's ochtends en 's avonds altijd samen, maar soms was ik daar alleen fysiek aanwezig en liet ik de 'tafelleiding' aan Bea over. Ik heb geleerd meer actief deel te nemen.'

Zij: 'Tijdens een vakantie hebben we samen het boek *Liefde en respect* gelezen. Dat gaat over hoe vrouwen vaak meer liefde nodig hebben en mannen respect. In ons geval klopt dat redelijk.'

Hij: 'Het leek ons mooi om dat ook met anderen te bespreken.'

Zij: 'Dat leverde mooie gesprekken op. We gebruiken de concepten uit het boek nog weleens. Dan zeggen we tegen elkaar: volgens mij komen we nu in het rad van waanzin terecht.'

Hij: 'Dat is de uitleg van de schrijver over waarom

je soms iemand van wie je zielsveel houdt, toch van alles naar het hoofd kunt slingeren. Als je dat herkent, kun je even in helikoptermodus erboven gaan hangen.'

Zij: 'Je hoort weleens van stellen die als de kinderen uit huis zijn niets meer met elkaar gemeen hebben. Dat is bij ons gelukkig niet zo. We gingen vorig jaar voor het eerst weer met z'n tweeën op zomervakantie. Dat ging heel goed.'

Hij: 'Het geloof is voor ons allebei het fundament

'Soms zeggen we tegen elkaar: "Volgens mij komen we nu in het rad van waanzin terecht."'

onder alles. Als je dat niet met je partner zou kunnen delen, lijkt me dat heel zwaar. Het bepaalt de keuzes die je samen maakt, het houdt je scherp.'

Zij: 'Die basis zorgt ervoor dat je je ook in moeilijke tijden gedragen weet en samen kracht kan vinden.'

Hij: 'De moeilijke dingen in ons huwelijk kwamen meer 'van buiten'. Zo hebben we in Duitsland een kindje verloren na een volledig voldragen zwangerschap. Dat was heel moeilijk. De familie zat ver weg en je zit met vragen en worstelt met God. Daarin is onze gemeente echt een gezinsvervangend tehuis geweest. We hoorden later dat dit soort gebeurtenissen een wig in huwelijken kan drijven omdat je allebei anders omgaat met rouwverwerking en elkaar dan dingen kan verwijten. Gelukkig konden wij hiermee bij elkaar en de mensen om ons heen terecht.'

Zij: 'Ons huwelijk heeft niet per se heel moeilijke periodes gekend, maar wel tijden dat je gewoon naast elkaar voortleeft. Je hebt soms momenten waarop je wat meer hebt met elkaar. De vlinders zijn er minder. Maar we missen elkaar als we niet samen zijn.'

Hij: 'Ik zou er niet aan moeten denken dat zij gewalt. We zijn zo verweven met elkaar, dan heb ik echt een probleem.'

Zij: 'Het is fijn om te weten dat hij er altijd voor me is en dat ik alles met hem kan delen, ook mijn falen.'

Stilgezet/

Ezechiël 3:10 / Jesaja 50:5

Oren open

Ook zei de stem nog: 'Mens-kind, onthoud alles wat ik je zal zeggen, luister er aandachtig naar.'

God, de HEER, heeft mijn oren geopend en ik heb geen verzet geboden, ik ben niet terugge-deinsd.

Weer zo'n profetie over de Knecht van Jahwe die in Jezus prachtig vervuld werd. Nou ja, logisch toch dat Jezus naar God luisterde – Hij was zelf ook God. Maar op het moment dat Hij mens werd, kwam Hij terecht in onze wereld met al zijn ruis en geschreeuw. Toen kwam er die dubbelheid in Hem van tegelijk echt God en echt mens zijn. Wat wij natuurlijk nooit kunnen na-voelen.

Maar kijk, dan zegt de HEER ook tegen Jezus wat Hij tegen Ezechiël zei: 'Let goed op dat je naar Mij luistert, echt luistert. Laat je niet afleiden, niet door angst en niet door zonde.' En Jezus bood geen verzet. Ook niet als mens. Hij luisterde met heel zijn wezen.

En zijn Geest trekt mij mee.

► Beluister Stilgezet op nd.nl

LIMERICK

KEES VAN EGMOND, BLEISWIJK

VIERKANTE ROTONDE IS BETER

Een man in het Brabantse Gever, met klachten sinds kort aan zijn lever, begrijpt het succes. De vierkante fles vult klokkend zijn glaasje jenever.

Limerick bijdragen? achterop@nd.nl

Today...

..... @actualiteitjunk: #gelehesjes ook in de #Nederland massaal de #straat op...

IK EN MIJN HUIS

Vader langs de lijn

Dochter van veertien is scheidsrechter bij een volleybalwedstrijd van kinderen van zeven jaar. Een jochie duikt dapper naar een bal. Mijn dochter geeft de speler het voordeel van de twijfel en zijn durf. Langs de lijn reageert een vader van het andere team woedend. Er klinken harde woorden. Mijn dochter reageert niet, maar is wel ontdaan. Een uur later wordt ze in de kantine bij de wedstrijdleiding geroepen. De betreffende vader had schuld bewust gebeld om zijn excuses aan te bieden.

NIET TE MISSEN

WISANNE VAN 'T ZELFDE nd.nl/media BEELD BNNVARA

'WIJ BOUWEN STRAKS EEN VEEL MOOIËRE STAD'

Wat was deze week boeiend, interessant, verstrooiend of anderszins de moeite waard op radio, televisie en internet?

De burgeroorlog tussen de protestantse en katholieke gemeenschappen in Noord-Ierland is voorbij. Desondanks gaat het geweld binnen de gemeenschappen gewoon door, zo blijkt uit de documentaire *Shot by my neighbour* van presentatrice Stacey Dooley, die BNNVARA maandag uitzond.

Wanneer een criminele jongere meerdere keren wordt veroordeeld,

kan hij erop rekenen dat hij wordt opgezocht door paramilitaire bendes. Hun slachtoffer moet vervolgens op een afgesproken tijd op een bepaalde plaats verschijnen, waarna

hij in de benen wordt geschoten of geslagen wordt.

Deze wraakacties richten veel psychische schade aan, zo blijkt als Dooley een van de slachtoffers opzoekt. Hij slikt iedere dag pillen om de aanvallen niet te voelen. Maar als Dooley een lid van een paramilitaire bende spreekt, blijkt dat deze groepen de aanvallen volkomen gerechtvaardigd vinden. 'Wij komen op voor de zwakkeren in de samenleving', zegt hij. Criminelen moeten leren dat zij zich moeten gedragen, zo is de gedachte. 'Het zijn parasieten. Zo lossen wij dingen op.'

Uit de aflevering van *Brandpunt+* wordt opnieuw pijnlijk duidelijk hoeveel schade bombardementen hebben aangericht in de Iraakse stad Mosul. Jan Willem Petersen is lid van een team van de Verenigde Naties, dat zich bezighoudt met de wederopbouw van de stad. Voor hij echter aan dit project kan beginnen, moet de kapotgeschoten stad worden ontlast van de honderden lijken die nog onder het puin liggen. Voor twintig dollar per dag halen speciale teams de lichamen tussen de brokstukken vandaan. Dit is een levensgevaarlijke klus, want er lig-

gen ook nog veel bommen die niet ontploft zijn. De oorspronkelijke inwoners van Mosul vertellen de teams dat ze niet meer in de stad willen wonen. Ze zeggen 's nachts de stemmen te horen van de overledenen die nog niet begraven zijn. De enorme kracht die uitgaat van inwoners die zijn teruggekeerd, roept bewondering op. 'Wij hebben veel meegemaakt en zijn voor niets of niemand bang', zegt een jonge verpleegster. 'Als de lichamen en het puin weg zijn, bouwen we straks een veel mooiere stad.'

►► npo.nl

ZATERDAG

NPO 1

05.55 Nederland in beweging. 06.45 Nederland in beweging. 07.05 De TV kijker van het jaar. 07.55 Tijd voor MAX. 09.00 Vrije Geluiden. 09.50 Boeken. 10.25 Close Up: Coco Chanel et Elsa Schiaparelli, le noir et le rose. 11.25 Hello Goodbye. 12.20 Sterren NL Top 20. 13.00 NOS Journaal. 13.10 Bed & Breakfast. 14.10 Kanniewaarszijn. 14.45 Het Uur van de Waarheid. 15.35 Boer zoekt Vrouw. 16.30 NOS Sport. 17.58 Socutera

18.00 NOS Journaal.
18.15 EenVandaag.
18.50 NOS Sportjournaal.
19.05 Kassa.
20.00 NOS Journaal.
20.30 De TV kijker van het jaar.
21.20 Sanne Wallis de Show.
22.05 Emmen op 1.
22.40 NOS Studio Sport Eredivisie.
23.35 NOS Studio Sport

00.08 NOS Journaal. 00.20 Detectives: Midsomer Murders. 01.55 EenVandaag.
02.30 NOS Journaal. 02.35 NOS Journaal.

NPO 2

07.05 Blauw Bloed. 07.45 Vroege Vogels. 08.25 Joris zoekt troost. 09.10 Sahara. 09.55 De Nieuwe Maan. 10.30 Bisschopswijding Roermond. 13.05 NOS Journaal. 13.17 Politieke partijen: DENK. 13.20 2 voor 12. 14.00 Gorts Wijkkwartier. 14.20 Podium Wilteteman. 15.30 Fryslân DOK. 16.10 Nederland op de sofa. 17.00 NOS Journaal. 17.10 BinnensteBuiten

18.00 NOS Sport.
19.05 Nederland Zingt.
19.40 Blauw Bloed.
20.25 Vanity Fair.
21.20 Andere Tijden.
22.00 Nieuwsuur.
22.30 Nu te Zien!
22.45 Detectives: Undercover

00.30 Nachtoeren. 00.40 Nieuwsuur. 01.20 Nieuwsuur. 01.50 Tekst TV.

NPO 3

06.30 Pingu. 06.35 Nellie & Cezar. 06.45 Sesamstraat. 07.00 Bibbeltje Big. 07.10 Kindertijd. 07.11 Elsa – Ziek. 07.16 Ik wil een trompet. 07.27 Hamster. 07.32 Weven. 07.35 Buurman en buurman. 07.40 De wereld van Zappelin. 08.00 Poesjes. 08.15 Zapp Kids Top 20. 08.45 Zapplive. 08.55 Zappsport. 09.10 Zapplive. 09.30 Checkpoint. 09.55 Zapplive. 10.05 Freeks wilde wereld. 10.15 Zapplive. 10.40 Weekoverzicht SpangaS. 11.35 De mooiste sprookjes. 12.40 Vrolijke Kerst Marathon. 14.20 De Proefkeuken. 14.45 De Proefkeuken. 15.10 Gips. 15.35 Zappbios: Oma boef. 16.40 Checkpoint. 16.55 Lang Leve de Muziek Show. 17.45 De regels van Floor. 17.55 Gips

18.15 Betreden op eigen risico.
19.00 NOS Jeugdjournaal.
19.25 De Mees Kees Kwis.
19.50 Klaas kan alles winterspecial.
20.23 Socutera.
20.25 Trapped.
22.10 Top 2000: The Untold Stories.
22.50 The Graham Norton Show.
23.45 Starred up

01.30 Het Beste van NPO3 Extra. 03.31 Tekst TV.

RTL 4

13.00 De Smaak Te Pakken. 13.30 Een Zaak Van Bloemen. 14.00 Bubbels & Gloss. 14.30 Call 2 Action. 15.00 Pluijms eetbare wereld. 15.30 Van Passie Naar Droombaan. 16.00 The Dutch Way. 16.30 Plezier En Passie. 17.00 Later Als Ik Groot Ben. 17.30 House Vision 18.00 RTL Nieuws. 18.03 RTL Weer. 18.05 Eigen Huis & Tuin. 18.35 RTL Boulevard. 19.20 Het December Nieuws. 19.30 RTL Nieuws. 19.50 RTL Boulevard 30 Seconds. 19.55 RTL Weer. 20.00 Oh, Wat Een Jaar! 21.30 Praat Nederlands Met Me. 22.30 Het Perfecte Plaatje. 23.30 RTL Nieuws. 23.40 RTL Weer. 23.50 Helemaal het einde!

RTL 5

06.00 Teleshop 5: Tommy Teleshopping. 07.30 New Creation Church TV. 08.00 Teleshop 5: Tommy Teleshopping. 11.00 Teleshop 5: Dit is mijn toekomst. 12.00 Teleshop 5: Tommy Teleshopping. 16.00 Films & sterren. 16.30 Helden Van Hier: In De Lucht. 17.30 Helikopter Helden UK

18.30 Expeditie Robinson. 20.00 Helden Van Hier: In De Lucht. 21.00 Politie 24/7. 22.00 Politie USA Live

00.30 Teleshop 5: Nachtlounge. 02.01 Teleshop 5: Nachtlounge. 05.00 Teleshop 5: Car Tracks. 05.30 RTL De Journal.

SBS 6

08.30 Huizen onder de Hamer. 09.30 Levende steen ministries. 10.00 Hoeveel ben je waard? 10.55 De Handhavers. 11.30 Beestengeluk. 12.00 De Handhavers. 12.30 Holland van boven. 13.00 Dance as One. 14.25 Je eigen droomhuis. 15.25 De Handhavers. 15.55 Dieren op spreekuur. 16.30 De Nalatenschap. 17.00 De Grote Tuinverbouwing

RTL 7

07.45 B.O.Z.: Beyblade Burst. 08.10 B.O.Z.: Zak Storm. 08.35 B.O.Z.: Pokémon. 09.00 B.O.Z.: LEGO Bionicle. 09.25 B.O.Z.: LEGO City. 09.30 Teleshop 7: Mediashop. 10.15 Teleshop 7: Car Tracks. 10.30 Teleshop 7: Mediashop. 13.00 Ondernemend Nederland. 13.30 UEFA Europa League Magazine. 14.00 Truck & Tractor Pulling. 14.30 RTL GP: Supercar Challenge – Jaaroverzicht 2018. 15.30 RTL GP Pre-Proloog 2018. 16.30 Scandinavian Road Trip 2018. 17.00 RTL Transportwereld. 17.30 RTL Autowereld

18.00 De Sterkste Man. 19.00 Stop! Politie. 20.00 Idioten op de weg. 20.30 XXX 2: The Next Level. 22.30 Brick Mansions

►► [kijk voor het complete programmaoverzicht op www.nos.nl](http://www.nos.nl) of op Teletekst pagina 200

EEN

12.05 De week van BRUZZ. 12.35 De markt. 13.00 Het journaal. 13.25 Het weer. 13.30 Villa Politica. 14.00 Midsomer Murders. 15.30 Die huis. 16.25 VRT NWS Update. 16.29 Clips. 16.40 Flikken. 17.30 Sporza: WK hockey

18.00 Kijk uit. 18.07 VRT NWS Update. 18.10 My Family and the Galapagos. 19.00 Het journaal. 19.30 Het weer. 19.35 Iedereen beroemd. 20.05 Joker+ en Lotto. 20.10 Heathrow. 20.35 F.C. De Kampioenen. 21.10 Kate & Leopold. 23.05 Het journaal. 23.21 Winst joker+ / lotto. 23.22 Keno. 23.23 Euromillions winstverdeling. 23.25 Het weer. 23.30 Section de recherches

ARD

!06.20 Kinderprogramm: Schneewelt – Eine Weihnachtsgeschichte. 07.05 Kinderprogramm: Sagenhaft – Märchen aus aller Welt. 07.10 Kinderprogramm: Paula und die wilden Tiere. 07.35 Kinderprogramm: Anna und die Haustiere. 07.50 Kinderprogramm: Checker Can. 08.15 Kinderprogramm: Neuneinhalb. 08.25 Kinderprogramm: Die Pfefferkörner. 08.55 Tagesschau. 09.00 Sportschau

BBC 1

07.00 Breakfast. 11.00 Saturday Kitchen Live. 12.30 Classic Mary Berry. 13.00 Football Focus. 14.00 BBC News – Weather. 14.15 Live Snooker: UK Championship. 17.30 Final Score 18.25 BBC News. 18.35 BBC Regional News and Weather. 18.45 Pointless Celebrities. 19.35 Strictly Come Dancing. 21.10 Michael McIntyre's Big Show. 22.10 Casualty. 23.00 BBC News – Weather. 23.17 National Lottery Update. 23.20 Match of the Day

00.50 The NFL Show. 01.20 Weather for the Week Ahead. 01.25 BBC News.

BBC 2

07.30 Top Class. 08.00 All Over the Place: Europe. 08.25 Wild & Weird. 08.40 Show Me What You're Made Of. 09.10 All Over the Workplace. 09.40 Flushed Away. 11.00 Natural World. 12.00 Homes Under the Hammer. 13.00 A Cook Abroad: John Torode's Argentina. 14.00 Call Me Madam. 15.50 Escape to the Country. 16.35 Flog It! 17.30 Live Snooker: UK Championship

18.00 Women's World Cup Draw. 19.00 Dad's Army. 19.30 Richard Osman's House of Games. 20.00 Live Snooker: UK Championship. 23.00 Performance Live: LOVE

NOS SPORT Live verslag van de loting van het WK vrouwenvoetbal 2019 in Frankrijk. NPO 2, 18.00 uur

NGC

06.00 Dr K's Exotic Animal ER. 07.10 Dirty Rotten Survival. 08.05 The Incredible Dr. Pol. 09.05 The Incredible Dr. Pol. 10.00 Science of Stupid. 10.30 Science of Stupid. 11.00 Megafactories. 12.00 Strippers Cars for Cash. 13.00 Nazi Underworld. 14.00 Nazi Underworld. 15.00 Nazi Underworld. 16.00 Hitler's Supergun. 17.00 Stalking Hitler's Generals ... 18.00 Wild Sri Lanka. 19.00 Objective Baku. 20.00 Lockdown Comps. 21.00 Airport Security: Peru. 22.00 Latin American Hot Borders. 23.00 Drugs Inc.

00.00 UFO Europe: The Untold Stories. 01.00 I Wouldn't Go in There. 02.00 Drugs Inc. 02.45 Air Crash Investigation. 03.30 Airport Security Colombia. 04.15 Locked Up Abroad. 05.00 Science of Stupid. 05.20 Science of Stupid. 05.45 Science of Stupid.

OBJECTIVE BAKU Hoe is WO II beleefd door inwoners van Bakoe, hoofdstad van Azerbeidzjan? NGC, 19.00 uur

FAMILY7

06.00 Building a difference. 06.30 Het geheim van Israël. 07.00 700 club Canada – Israël. 07.30 Bijbelcheck. 07.41 Bijbelcheck. 08.00 Joyce Meyer. 08.30 Concert op 7. 09.00 Wijs. 09.30 Het geheim van Israël. 10.00 In Touch. 11.00 Maranatha. 11.30 I24News. 11.40 Uitgelicht! 12.00 Wijs. 12.30 700 club Canada – Israël. 13.00 Handelingen. 16.20 Het geheim van Israël. 16.50 Krummel. 17.30 The Drive TV

18.00 I24News. 18.10 De 7 gemeenten en Patmos. 18.30 700 club Canada – Israël. 19.00 Chip Ingram. 19.30 Het leven van de profeet Daniel. 20.00 IsraelCNN. 20.30 Homecoming. 22.00 Treasures. 22.30 Holy Hitchhikers. 23.00 God op de werkvloer

00.00 700 club Canada – Israël. 00.30 Maranatha. 01.00 Joyce Meyer.

WAAR IS DE MOL? Georgina Verbaan gaat naar Indonesië om orang-oetans te zien. SBS 6, 21.30 uur

GROOT NIEUWS RADIO

06.00 Het Weekend. 10.00 Mens en Missie. 12.00 Het Weekend

19.00 't Heerlijk Loflied. 20.00 Het Weekend

00.00 De Nacht. 05.25 De Bijbel Door.

CANVAS

09.00 Herfstbeelden. 12.30 Rolkrant. 14.00 Ketnet Junior

19.05 The Great American Thaw. 20.00 VRT NWS update. 20.05 Vranckx. 20.35 Cardinal. 21.20 Cardinal. 22.05 Alleen Elvis blijft bestaan. 23.35 Rams

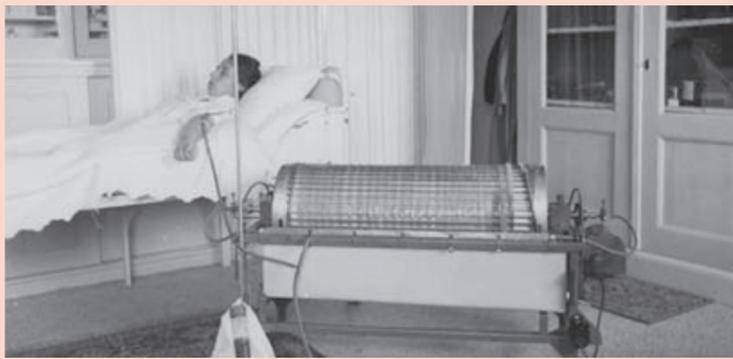
01.05 Canvaslus.

TV VOORKEUR

ZA NPO 3 ► KRO-NCRV, 19.50-20.23 UUR

Klaas kan alles

Klaas van Kruistum probeert in deze winterspecial een antwoord te krijgen op de vraag: kan Klaas sneller een sneeuwhegging op dan een skilift? In het Finse skigebied Ounasvaara onderzoekt Klaas hoe snel een skilift gaat. Met speciale, opblaasbare sneeuwschoenen probeert hij het eerst te voet. Daarna met een speciale snowbike. Hierbij krijgt hij hulp van David Nordemann, Nederlands kampioen mountainbiken. In Snow-World nemen ze de proef op de som. Lukt het Klaas om met een spectaculaire gadget sneller boven te zijn dan de skilift? Ook probeert hij een bijzonder beroep uit: Noorderlichtspotter. Als Noorderlichtspotter maak je hotelgasten wakker als het Noorderlicht te zien is.

ZA NPO 2 ► NTR/VPRO, 21.20-22.00 UUR **Andere tijden**

Groningen 1938. De jonge arts Willem Kolff moet machteloos toekijken hoe zijn eerste patiënt langzaam sterft. De nieren van deze boerenzoon werken niet meer en dat is vlak voor de Tweede Wereldoorlog een doodvonnis. Dit moet anders, denkt Kolff. Waar collega's terughoudend zijn en het houden bij diëten, begint Kolff aan de bouw van een machine. Midden in de Tweede Wereldoorlog ontwikkelt hij de kunstner, een machine waarmee miljoenen levens worden gered.

ZO NPO 2 ► VPRO, 20.15-21.05 UUR

Sahara

Eeuwenlang voeren kolonisten aan de Sahara voorbij. De grote woestijn, de grootste zandwoestijn op aarde, van Afrika was te heet en te ondoordringbaar. Nu heeft Europa zijn zuidgrens naar de Sahara verlegd, om er migratie en terreur te bestrijden. Hoe denken de bewoners van de Sahara over deze bemoeienis? In Niger ben je nooit alleen. In geen land ter wereld worden zoveel kinderen geboren als in Niger, gemiddeld meer dan zeven per vrouw. Demografen voorspellen een catastrofe als de explosieve bevolkingsgroei niet wordt afgeremd. Waarom lijkt niemand er in te slagen het tij te keren?

ZO NPO 2 ► KRO-NCRV, 8.30-9.00 UUR

De verwondering

Afgelopen zomer vierde filmmaker Frans Weisz zijn tachtigste verjaardag. In dit gesprek kijkt hij terug op zijn veelbewogen leven. Weisz werd geboren aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. Als Jood overleefde hij de Holocaust in een rooms-katholiek boerengezin in Limburg. Weisz heeft geleerd om om te gaan met diepe ellende en tegenslag.

TV VOORAF

HENDRIËLLE DE GROOT nd.nl/media BEELD VPRO

Kleding van de toekomst

Mode is voor iedereen betaalbaar en bereikbaar geworden. Maar we kopen te veel en de kledingindustrie vervuult de planeet. Hoe kunnen we dat veranderen?

Pioniers experimenteren met nieuwe stoffen, recycledesign en technologie: de mode voor de toekomst. De kledingindustrie is een duizelingwekkend systeem van 'fast fashion' geworden. Ieder jaar worden er honderd miljard nieuwe kledingstukken gefabriceerd. Een derde daarvan wordt nooit gedragen en gedumpt, versnipperd of verbrand. Naast olie is mode nu de meest vervuilende industrie.

Orsola de Castro is oprichter van Fashion Revolution, een beweging die sinds 2013 aandacht vraagt voor de wereld achter de kledingrekken. Met flashmobs in de grote steden en de hashtag #whomademyclothes wil de beweging de consument en de industrie beïnvloeden. Volgens De Castro heeft de beweging steeds meer impact. 'Ik vertel mensen: wacht. Wacht als je echt iets wilt hebben, dat werkt perfect. En dan ruilen we het, geef het door, er zijn manieren waarop we het leven van kleding kunnen verlengen. Dat kunnen consumenten doen om een groot verschil te maken.' Het is niet genoeg als de consument zijn koopgedrag verandert. Verandering moet ook komen van designers en bedrijven die het product aanbieden. Het Britse duo Vin + Omi behoort tot de nieuwe golf van activistische ontwerpers.

Al zeventien jaar werken ze aan nieuwe, afbreekbare stoffen, maar opeens zijn ze hip. Hun nieuwe show is de opening van de London Fashion Week.

Wat belangrijk is voor duurzame mode, is groene energie, de circulaire economie en nieuwe energiebronnen, volgens Omi. 'Ik houd niet van de manier waarop de fashion-industrie is opgezet, maar ik houd van stoffen, de textuur en de manier waarop ze bewegen', zegt Vin. Hij vindt het belangrijk dat ze weten waar hun kleding vandaan komt. 'Het gaat niet om het commerciële proces, het gaat er niet om veel geld te verdienen, het gaat om inspireren.'

Hij pleit ervoor om enkel duurzame materialen te gebruiken. Zelf opereren ze vanuit de Cotswolds, een landelijk en vruchtbaar gebied waar ze gewassen verbouwen als grondstof voor hun collecties. Ze zijn kleinschalige pioniers, maar de laatste tijd zijn er steeds meer beroemdheden, zoals Lady Gaga en Beyoncé, die hun kleding willen dragen. Ook bedrijven kloppen bij hen aan. Grote merken, zoals H&M, gaan mee in de trend, bijvoorbeeld door in hun reclame de nadruk te leggen op duurzame grondstoffen. Intussen is de kledingindustrie verdubbeld in de laatste vijftien jaar. Pioniers timmeren aan de weg, maar bedrijven en consumenten hebben nog een lange weg te gaan, zo wordt duidelijk uit *Future fashion*.

►► Tegenlicht, VPRO, NPO 2, zondag 21.05-22.00 uur.

ZONDAG

NPO 1

06.30 Nederland in beweging. 06.45 Na Het Nieuws. 07.15 Erica op Reis. 08.05 Emmen op 1. 08.45 Floortje en de Ambassadeurs. 09.30 WNL Op Zondag. 10.30 Vrije Geluiden. 11.20 Boeken. 12.00 NOS Journaal. 12.10 Buitenhof. 13.10 NOS Studio Sport. 15.15 NOS Studio Sport. 16.20 NOS Studio Sport. 17.20 NOS Studio Sport

18.00 NOS Journaal.
18.10 NOS Studio Sport.
19.00 NOS Studio Sport Eredivisie.
20.00 NOS Journaal.
20.25 Heel Holland Bakt.
21.20 Sterke Verhalen.
22.05 NOS Studio Voetbal.
23.00 Het Uur van de Waarheid.
23.45 NOS Journaal

00.00 Heer & Meester. 00.55 WNL Op Zondag. 01.56 NOS Journaal. 02.00 NOS Journaal.

NPO 2

06.50 Andries en de wetenschappers. 07.20 Metterdaad. 07.50 Met hart en ziel. 08.00 Jacobine op zondag. 08.30 De Verwondering. 09.00 Ik mis je. 09.15 Nederland Zingt op Zondag. 09.55 De Kapel. 10.05 Metterdaad. 10.15 Geloofsgesprek. 10.30 Eu-Charistieviering. 11.35 Het Vermoeden. 11.59 Wilde Ganzen. 12.00 Songs of Praise. 12.35 Ik mis je. 13.10 Fryslân DOK. 13.40 Brainwash Talks. 14.00 Andere Tijden. 14.35 The New York Cantors in de Snoge. 15.30 Je zal maar uitverkoren zijn. 16.11 Naches. 16.20 Het geld van de sjeik? 16.45 Socutera. 17.00 NOS Journaal. 17.10 Jacobine op zondag. 17.40 Kunstuur

18.10 Podium Witteman.
19.15 Great American Thaw.
20.15 Sahara.
21.05 VPRO Tegenlicht.
22.00 Nieuwsuur.
22.40 NieuwLicht.
23.10 Kruispunt.
23.40 Café Lazarus

00.15 Andries en de wetenschappers.
00.45 Het Vermoeden. 01.12 Naches.
01.25 Nieuwsuur. 02.00 Buitenhof. 02.55 Nieuwsuur. 03.25 Tekst TV.

NPO 3

06.30 Pingu. 06.35 Nellie & Cezar. 06.45 De speelgoeddokter. 06.55 Leuke verhalen van Winnie de Poeh. 07.00 Bibbeltje Big. 07.10 Kindertijd. 07.11 Elsa - Monster. 07.16 Ik hou niet van wormen. 07.27 Wormentoren. 07.33 Iene Miene Boe - muziek maken. 07.35 De Zoo. 07.45 Buurman en buurman. 07.55 Apennoten XL. 08.15 Twisted Whiskers. 08.25 Studio Snugger. 08.40 Zappspport. 09.00 Zapplive op zondag. 09.20 Zappbios: Hotel de Grote L. 10.55 Weekoverzicht SpangaS. 11.50 Gips. 12.35 Vrolijke Kerst Marathon. 14.25 De Proefkeuken. 14.50 Verborgten Verhalen. 15.10 Gips. 15.30 Zappbios: Anne of Green Gables. 16.55 Checkpoint. 17.15 Topdoks. 17.40 De regels van Floor. 17.55 Gips

18.15 DierenDetectives.
18.40 De Blauwe Hond.
19.00 NOS Jeugdjournaal.
19.25 Kids & Docs Skip.
19.50 3 Op Reis.
20.20 Killing Eve.
21.10 Ik weet wie je bent.
22.10 Draadstaal.
22.45 De kijk van Koolhoven.
23.35 3Lab: After

00.05 NOS Studio Sport Eredivisie. 01.05 NOS Studio Sport. 01.50 NOS Studio Sport Eredivisie. 02.44 Tekst TV.

►► kijk voor het complete programmaoverzicht op www.nos.nl of op Teletekst pagina 200

EEN

09.00 Herfstbeelden. 10.00 Orthodoxe eredienst. 11.00 De zevende dag. 13.00 Het journaal. 13.25 Het weer. 13.30 Sporza op zondag. 17.30 Dieren in nesten 18.07 VRT NWS Update. 18.10 Dagelijkse kost. 19.00 Het Journaal - Sportweekend. 19.55 Het weer. 20.00 The Secret Life of the Zoo. 20.35 Kalmte kan u redden. 21.35 Professor T. 22.35 Het journaal. 22.49 Keno. 22.50 Het weer. 22.55 Joanna Lumley's Silk Road. 23.45 De zevende dag 01.45 Journaallus.

ARD

08.05 Kinderprogramm: CheXperiment. 08.20 Kinderprogramm: Die Sendung mit der Maus. 08.50 Tagesschau. 08.55 Sportschau. 17.25 Tagesschau. 17.30 Echtes Leben 18.00 Sportschau. 18.30 Bericht aus Berlin. 18.49 Gewinnzahlen Deutsche Fernsehlotterie. 18.50 Lindenstraße. 19.20 Weltspiegel. 20.00 Tagesschau. 20.15 Tatort. 21.45 Anne Will. 22.45 Tagethemen. 23.05 Ttt - titel thesen temperamente. 23.35 Dokumentarfilm im Ersten: It Must Schwing! Die Blue Note Story 01.28 Tagesschau. 01.30 Das Blaue vom Himmel. 03.08 Tagesschau.

BBC 1

07.00 Breakfast. 09.30 Match of the Day. 11.00 The Andrew Marr Show. 12.00 Sunday Politics. 12.30 My Faith and Me: JJ Chalmers. 13.30 Bargain Hunt. 14.00 BBC News. 14.07 Weather for the Week Ahead. 14.15 Songs of Praise. 14.50 Escape to the Country. 15.35 Shrek the Third. 17.00 Dynasties 18.00 BBC News. 18.15 BBC Regional News and Weather. 18.25 Countryfile. 19.25 Doctor Who. 20.15 Strictly Come Dancing: The Results. 21.00 Dynasties. 22.00 Care. 23.30 BBC News. 23.50 BBC Regional News and Weather 00.00 Match of the Day 2. 00.45 The Women's Football Show. 01.20 The Apprentice.

BBC 2

07.15 School for Scoundrels. 08.45 Greatest Gardens. 09.15 The Instant Gardener. 10.00 Countryfile. 11.00 Saturday Kitchen Best Bites. 12.30 Hairy Bikers' Best of British. 13.30 Food & Drink. 14.00 Live Snooker: UK Championship 18.15 Flog It! 19.00 Britain's Biggest Warship. 20.00 Live Snooker: UK Championship 00.00 The Mash Report. 00.30 I'll Get This. 01.00 Athletics: European Cross Country Highlights. 02.00 Sign Zone: Fashion's Dirty Secrets: Stacey Dooley Investigates. 03.00 Sign Zone: Question Time. 04.00 Sign Zone: Holby City. 05.00 This Is BBC Two.

HEEL HOLLAND BAKT Start van een nieuwe serie van deze bakwedstrijd met een proefdag. NPO 1, 20.25 UUR

NGC

06.00 Easter Island Unsolved. 07.00 Nazi Megastructures. 08.00 Nazi Megastructures. 09.00 Car S.O.S. 09.55 Car S.O.S. 11.00 Air Crash Investigation. 12.00 Air Crash Investigation. 13.00 Secret History of UFOs. 14.55 Deep Sea Treasures: Drain The Bermuda Triangle. 16.00 NG Doc: Mystery of the Himalayan Mummies. 17.00 Sinkholes: Swallowed Alive 18.00 The Incredible Dr. Pol. 19.00 Bid & Destroy. 19.30 Underworld, Inc. 20.30 One Strange Rock. 21.30 Mars. 22.30 Inside North Korea's Dynasty. 23.30 Mars 00.30 Drain the Oceans. 01.30 Seconds from Disaster. 02.30 Drugs Inc. 03.15 Air Crash Investigation. 04.00 Airport Security Colombia. 04.45 Locked Up Abroad. 05.30 Science of Stupid. 05.50 Science of Stupid.

RADIO VOORKEUR

ZO NPO 2 ► EO, 23.40-00.15 UUR

Café Lazarus

In dit nieuwe programma praat Marleen Stelling met gasten die dromen van een betere wereld. Iedere gast neemt iemand mee die voor hem of haar van speciale betekenis is. Stelling ontvangt zondagavond zangeres Shirma Rouse die met haar Christmas Gospel Sessions stad en land afreist en de liefde predikt en er is muziek van Sherry Dyanne.

ZO NPO 2 ► EO, 19.15-20.15 UUR **The great American thaw**

Het is zomer, en voor de bevers in Yellowstone Park breken zware tijden aan. Zullen de jongen het overleven nu de rivier droogvalt en de kolonie zich gedwongen ziet om te verhuizen? Als het voedsel schaars wordt, hebben wolven een verrassende strategie om hun jongen van eten te blijven voorzien. En een cowboyranch krijgt onverwacht bezoek van grizzlyberen. Rond midzomer leiden de warmte en de droogte tot een nieuw gevaar: branden.

ZO NPO 2 ► KRO, 23.10-23.40 UUR

Kruispunt

Het is nog niet zeker of hij er zelf bij is, maar op woensdag 12 december is in Maastricht de pro-formazitting in de strafzaak tegen Jos B.. De man wordt verdacht van betrokkenheid bij de dood van de 11-jarige Nicky Verstappen in 1998. Als er iets is dat Nederland dit jaar in de greep hield, was het de ontwikkeling rond de mysterieuze dood van Nicky, met de aanhouding van verdachte Jos B. De dood van Nicky heeft niet alleen de ouders, de familie en de vrienden diep getroffen, ook zijn voormalig dorpsgenoten. Op deze hechte gemeenschap van het Noord-Limburgse Heibloem heeft de zaak nog steeds een enorme impact. Het programma spreekt betrokkenen over deze indringende zaak.

ZA NPO RADIO 5 ► EO, 22.00-23.00 UUR

Onderweg

Rinke Verkerk is journalist, schrijfster en sinds mei moeder van Judah. Ze schreef over de geboorte van Judah in deze krant een column die veel reacties opriep. 2018 is een bijzonder jaar voor haar, want naast de komst van Judah, verscheen er ook een boek van haar hand. Samen met Margo den Ouden schreef ze *De Ware Worden*. Ze groeide op in een reformato-rijsch milieu, voltooide een master Midden-Oostenstudies en kwam op een bijzondere manier in de journalistiek terecht. Toen ze dertien was had ze een godservaring op Opwekking. God is nooit meer weggegaan en Rinke keerde haar rug nooit naar Hem toe.

RTL 4

11.20 The Dutch Way. 11.50 Plezier En Passie. 12.20 Off Piste. 12.50 Films & sterren. 13.20 RTL Wintertijd. 13.50 Van Passie Naar Droombaan. 14.20 Souschef Soof. 14.25 Lifestyle Experience. 14.55 KampeerTV. 15.30 Bubbels & Gloss. 16.00 Een Zaak Van Bloemen. 16.30 Off Piste. 17.00 Van Woonvilla Naar Droomvilla. 17.30 RTL Snowmagazine. 18.00 RTL Nieuws. 18.03 RTL Weer. 18.05 RTL Woonmagazine. 18.35 RTL Boulevard. 19.20 VriendenLoterij De Winnaars. 19.30 RTL Nieuws. 19.55 RTL Weer. 20.00 Het Zijn Net Mensen. 21.30 Postcode Loterij De Weg Naar Het Miljoen. 23.00 Van Der Vorst Ziet Sterren ..

RTL 5

06.00 Teleshop 5: Tommy Teleshopping. 07.00 New Creation Church TV. 07.30 Answers with Bayless Conley. 08.00 Hour of Power. 09.00 Hour of Power. 10.05 Teleshop 5: Tommy Teleshopping. 10.45 Teleshop 5: Dit is mijn toekomst. 12.00 Teleshop 5: Tommy Teleshopping. 16.05 Benidorm Bastards USA. 16.35 Roy Donders: Stylist van het zuiden. 17.35 Tabatha Takes Over. 18.35 Curvy Supermodel. 19.35 America's Next Top Model. 20.30 Boxing Stars. 22.00 Foute vriendinnen. 23.00 Undress for Love. 00.00 Shock Doc: De Au Pair doorgemarteld. 01.00 Teleshop 5: Nachtlounge.

JOANNA LUMLEY'S SILK ROAD Joanna Lumley is op haar reis langs de zijderoute in Iran beland. EEN, 22.50 UUR

FAMILY7

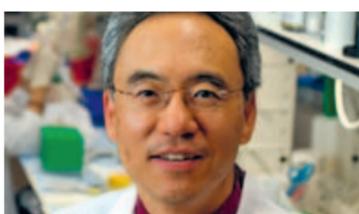
06.00 IsraelCNN. 06.30 Het leven van de profeet Daniel. 07.00 700 club Canada - Israël. 07.30 Blalala. 07.42 Blalala. 08.00 Joyce Meyer. 08.30 Without Limits. 09.00 Emmanuel Gemeente. 10.00 Treasures. 10.30 Holy Hitchhikers. 11.00 I24News. 11.05 Chip Ingram. 11.30 Homecoming. 13.00 700 club Canada - Israël. 13.30 God op de werkvloer. 14.30 Euro Spirit. 15.00 IsraelCNN. 15.30 Treasures. 16.00 Holy Hitchhikers. 16.30 Het leven van de profeet Daniel. 17.00 Hour of Power. 18.00 I24News. 18.10 De 7 gemeenten en Patmos. 18.30 700 club Canada - Israël. 19.00 Chip Ingram. 19.30 Beproevingen in je leven. 20.00 In Touch. 21.00 Bible Bee. 22.00 The bible - the verdict of history. 22.30 Arjan en Efi Knevel. 23.00 In Gesprek op 7

SBS 6

08.45 Huizen onder de Hamer. 09.45 De Grote Tuinverbouwing. 11.00 Lxry tv. 12.00 Dieren op spreekuur. 12.35 De Nalatenschap. 13.05 Huizen onder de Hamer. 14.05 In de Ban van de Trouwring. 15.00 Dieren op spreekuur. 15.25 Holland van boven. 16.00 Huizen onder de Hamer. 17.00 Beestengeluk. 17.30 Sneak Peek: The Grinch. 17.35 Je eigen droomhuis. 18.35 Designroom. 19.30 Vtwonen verhuist. 20.30 De Handhavers. 21.30 Stegeman op de Bres. 22.30 Hart van Nederland - Late editie. 22.55 Shownieuws - Late editie. 23.25 Piets weerbericht. 23.30 De Handhavers

RTL 7

07.45 B.O.Z.: Beyblade Burst. 08.10 B.O.Z.: Zak Storm. 08.35 B.O.Z.: Pokémon. 09.00 B.O.Z.: LEGO Bionicle. 09.25 B.O.Z.: LEGO City. 09.30 Vis TV. 10.00 Ondernemend Nederland. 10.30 Business Class. 12.00 Business Tips. 12.30 Best Of Bright. 13.00 Doe Maar Duurzaam! Plus. 13.30 Greenproject. 14.00 Truck & Tractor Pulling. 14.30 RTL GP: Dakar Series - Desafio Inca. 15.00 RTL GP: Rallye Du Maroc 2018. 15.30 RTL GP: De Dakar Droom. 16.30 Scandinavian Road Trip 2018. 17.00 RTL Transportwereld. 17.30 RTL Autowereld. 18.00 RTL GP Magazine. 19.00 Stop! Politie. 20.00 Idioten op de weg. 20.25 Alex Cross. 22.25 Broken City

ANDRIES EN DE WETENSCHAP-PERS Gesprek met kankeronderzoeker Larry Kwak. NPO 2, 00.15 UUR

GROOT NIEUWS RADIO

06.00 Het Weekend. 10.00 Kerkdienst. 12.00 Het Weekend. 19.00 't Heerlijk Loflied. 20.00 Het Weekend. 00.00 De Nacht. 05.25 De Bijbel Door.

CANVAS

09.00 Herfstbeelden. 12.30 Rolkant. 14.00 Ketnet Junior. 18.00 Alleen Elvis blijft bestaan. 19.30 Vranckx. 20.00 VRT NWS update. 20.05 Er was eens. 20.50 Mediterranean with Simon Reeve. 21.50 Totems en taboes. 23.00 Silent campine. 23.20 Canvaslus.

COLUMN

REINA WISKERKE nd.nl/columns BEELD NPO

ONBEKOMMERD PRATEN

Frans van Seumeren zorgde voor de berging van de Koersk. 'Alles wat het leven mooi maakt, zat erin.'

Bij *Pauw* werd woensdag de film *Kursk* besproken. Het onderwerp is dramatisch: in 2000 zonk de Russische onderzeeboot de Koersk. De 141 mannen aan boord lieten het leven. Het werd een zinvol gesprek, met onder meer Frans van Seumeren. Zijn bedrijf was verantwoordelijk voor de berging van de Koersk. Van Seumeren ziet eruit als iemand die uren kan n tafelen. Pauw introduceerde hem prachtig: 'Als iemand mij zou zeggen, er zit één Rus aan tafel, dan zou ik denken: dat bent u.' 'Dat dachten ze in Rusland ook', grapte Van Seumeren. Pauw vroeg tot slot of de berging van de Koersk het hoogtepunt is geweest van zijn bergingsactiviteiten. 'Hier zat alles in', reageerde Van Seumeren. 'Creativiteit, teamgeest, lef, geluk - we hebben ook geluk gehad. Alles wat het leven mooi maakt, zat erin.' Ik herinner me nog de ontzetting over de ramp, de radeloosheid van geliefden van de bemaning. En nu praten over 'alles wat het leven mooi maakt'? Een dergelijke loop van het gesprek was niet mogelijk geweest als het om de MH17 was gegaan, het vliegtuig waarin zo veel Nederlanders zijn omgekomen.

Dat is geen verwijt, integendeel. Het is goed te begrijpen wat Van Seumeren bedoelde. Hij heeft met zijn team een moeilijke opdracht tot een goed eind gebracht. Ik vond het mooi om hem daarover te horen praten. Is mijn conclusie dat Van Seumeren geen empathie heeft voor het leed van de nabestaanden? Nee. Het gesprek bij *Pauw* raakt aan een oerwet, die overigens niet in de Tien Geboden te vinden is. De plek die je inneemt en de omgeving waarin

je spreekt, bepalen mede hoe je woorden vallen - en dat is helemaal niet erg. We zitten wel met een probleempje. Nu communicatie geen afstand meer kent, worden de grenzen van je spreken strakker getrokken. Met het wereldwijde bereik dat je in potentie hebt, is de kans groter dat woorden als een boemrang terugkeren. Er kan tenslotte zomaar een filmpje van opduiken. Het collectieve digitale geheugen gaat ver terug, waardoor je vandaag kunt struikelen over iets wat je in een ver verleden hebt gezegd. 'Onbekommerd praten' en 'na een bekering opnieuw beginnen' worden straks museumstukken.

Onbekommerd praten over de brexit schijnt in Groot-Brittannië sowieso al niet meer mogelijk te zijn. Dat bleek donderdag bij Pauw. Er zaten Nederlanders die in het Verenigd Koninkrijk wonen; voorstanders en tegenstanders van brexit. Ze deelden intrigerende waarnemingen over de staat van het land en wat dit met hen doet. Het lijkt een Zwarte Pietendiscussie in megaformaat, dat het gevoel opwekt van een 'koude burgeroorlog'. Het gaat niet in de eerste plaats om 'de regels' die Europa oplegt, maar om trots, identiteit en soevereiniteit. Europa heeft met het vertrek van onze bureaus een station gemist. Ik had gehoopt dat de Europese Unie een dreigend vertrek van de Britten had benut om zichzelf onder de loep te nemen. Hoe kan Europa zinvol samenwerken zonder dat veel Europeanen het idee krijgen dat ze hun nationale identiteit prijsgeven? 'Brussel' heeft mij er nog niet van overtuigd, dat het de historische noodzaak van deze vraagstelling aanvoelt.

**8%
korting**
op de zorg-
verzekering
van Pro Life

Nog nooit was het PCOB- lidmaatschap zo voordelig!

Met exclusieve toegang tot het collectief van Pro Life.

Met uw lidmaatschap van PCOB krijgt u 8% korting op alle zorgverzekeringen van Pro Life.

Maar ook:

- Keuze uit christelijke zorg
- Overstappen wordt voor u geregeld
- Jaarlijks €25,- vergoeding voor het PCOB-lidmaatschap als u een aanvullende zorgverzekering afneemt.

Hoe werkt het?

1. Ga naar de website www.kbo-pcob.nl/prolife om u in te schrijven als PCOB lid
2. Sluit de zorgverzekering af bij Pro Life

Stap nu over en ontvang de jaarlijkse vergoeding van € 25,- op het lidmaatschap. U bent dan PCOB-lid voor slechts €12.50 per jaar! Lees er alles over op www.kbo-pcob.nl/prolife*

*Geldt bij afname van minstens één aanvullende zorgverzekering.

Gemeenschappelijk actief

PCOB komt op voor de belangen van alle senioren in Nederland. Sinds 2017 heeft de PCOB de krachten gebundeld met de KBO en vormen wij op landelijk niveau de grootste seniorenorganisatie van Nederland: KBO-PCOB. Bovendien kunt u als lid van PCOB tot wel honderden euro's per jaar besparen.

de christelijke zorgverzekeraar

De verzekeringen van Pro Life bieden u toegang tot zorg. En waar dat mogelijk is tot christelijke zorg. Pro Life helpt u bij het vinden van deze zorg. Christelijke zorg is waardevol op de momenten dat zorg en het geloof elkaar raken. Bijvoorbeeld pastoraal-therapeutische zorg in herstellingssoorten en zorg rondom het levenseinde.

Volkomen geïsoleerd

ZEKER 149 GROEPEN HEBBEN GEEN WEET VAN BUITENWERELD 17

PORTRET

Trinity-zanger

Elbert Smelt, leadzanger van de band Trinity, ging een paar jaar geleden door een dal. Z'n vader gaf hem een opdracht.

► PAGINA 4

LEVEN

Dokter en kind

Kinderarts Baruch Krauss weet op de spoedeisende hulp in één minuut tijd het vertrouwen van kinderen te winnen.

► PAGINA 10

DE FEITEN

Kauwgom

Sinds kauwgom commercieel wordt verkocht, levert het problemen op. Het goedje vergroot wél de alertheid.

► PAGINA 14

LEVEN

sporen van het koninkrijk

RIKA MEYERS • *Missionair Pastoraal Werker
Mattheüskerk (CGK), Breda*

Toen ik nog werkzaam was in Den Haag gaf ik catechese aan een jonge Iraanse vrouw. Zij was via een omweg in contact gekomen met christenen. Eerst in een land in Oost-Europa waar zij studeerde aan de universiteit. Daar ontmoette ze een groep evangelische christenen. Zij ging een paar keer met hen mee naar de kerk maar vond die samenkomsten nogal eigenaardig. Toch bleef het haar bezighouden.

Toen ze naar Nederland kwam, werd haar leven door elkaar geschud. Ze had zoveel verwachtingen, dacht dat ze met haar diploma onmiddellijk aan het werk kon. Bedrogen door een landgenoot kwam ze uiteindelijk op straat terecht. Ze wist niet waar ze naartoe kon gaan. Ze leefde een tijd in een huis voor vluchtelingen. Totaal wanhopig liep ze op straat en bad om een teken, dat haar liet zien dat Jezus echt wil helpen en dat Hij er ook voor haar kon zijn. Ze bad tot God maar wist niet wie Hij werkelijk was. Op dat ogenblik had ze het gevoel dat Hij haar laatste hoop, haar laatste strohalm voor een toekomst was.

Toen zag ze een medaillon op straat liggen, waarop een moeder met een kind in haar armen stond. Ze raapte het op en bleef er naar kijken. Was dit dan het teken dat ze gevraagd had? Die moeder keek met zo veel liefde naar dat kleine kindje. De jonge vrouw voelde haar tranen stromen en wist niet of dit van verdriet of vreugde was. Er gebeurde iets met haar. Vanaf die dag bleef ze bidden. Tot wie wist ze nog steeds niet, maar ze bleef om hulp vragen. Weken later zag ik haar in mijn vroegere gemeente. We begonnen te praten en ze gaf aan dat ze graag meer van het christelijk geloof wilde horen. Haar belangrijkste vraag was, wanneer ze gedoopt kon worden. Mijn weder-

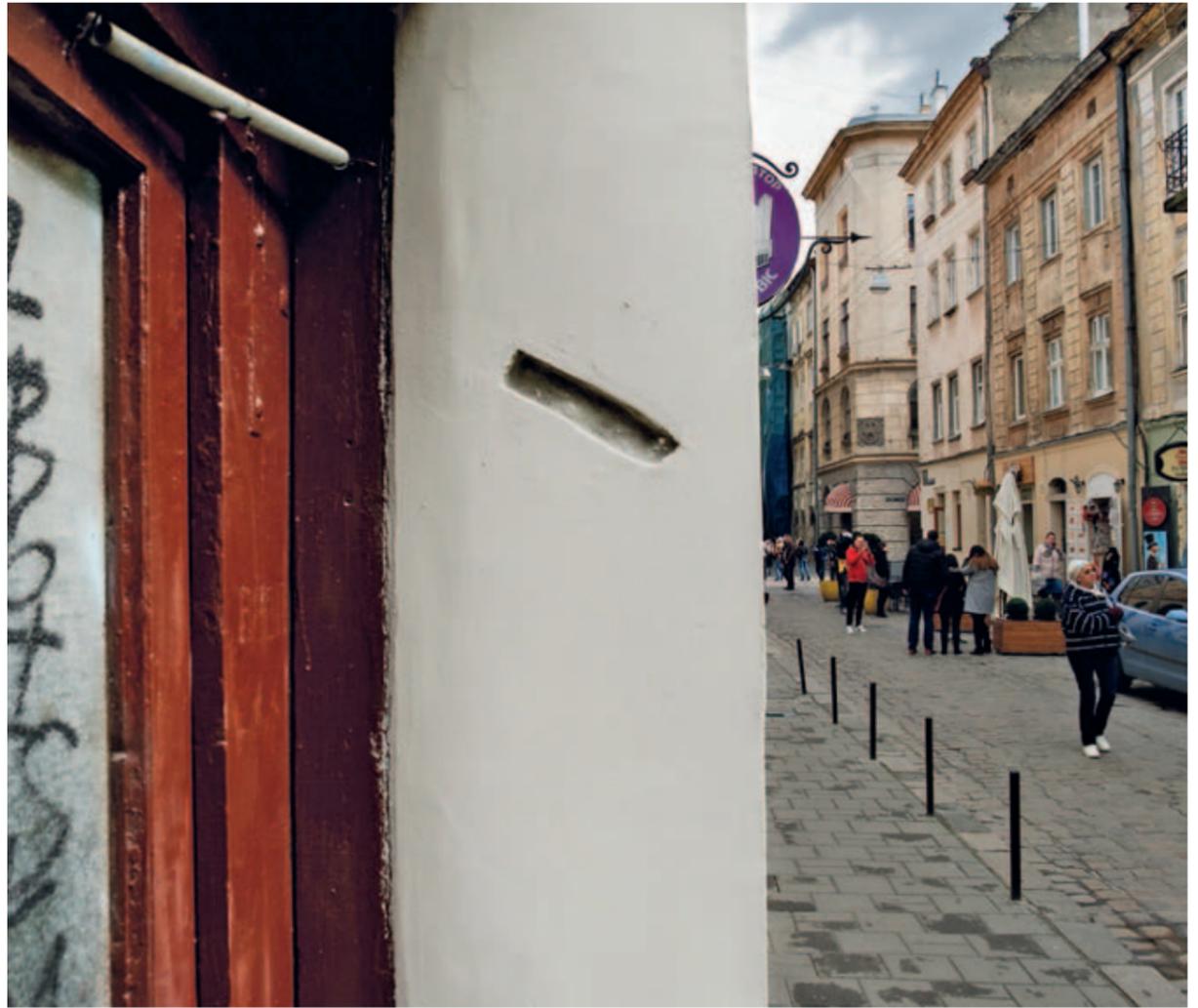
Wanhopig bad ze op straat om een teken.

vraag was waarom ze dit zo graag wilde. Ze wilde geen moslim meer zijn was haar antwoord. Na een gesprek over wat geloven inhield stemde ze ermee in om catechese te volgen. Deze jonge vrouw leerde in tien maanden de kern van het christelijk geloof en ook de Nederlandse taal. De gesprekken waren heel intens en mooi. En ze werd gedoopt! Later kwamen er meer Iraanse mensen bij de gemeente en er werd een Bijbelstudiegroep gevormd. Geleidelijk aan sloten meer anderstalige mensen zich bij deze groep aan. Het werd een internationale bijbelgroep met mensen van verschillende achtergronden en werelddelen. We lazen de Bijbel in zeven talen, voor ieder in de eigen moedertaal. Er groeide een vertrouwensband. En het deed iedereen goed te praten over hun geloofservaring en hun leven met mensen die hen echt begrijpen.

De jonge Iraanse vrouw zie ik nog steeds, zelfs al werk ik nu in Breda. Haar leven is nog altijd niet makkelijk. Ze is een vechter, ze kon haar diploma, na veel inspanning, geldig laten verklaren in Nederland. En in moeilijke momenten denkt ze terug aan het medaillon dat een beeltenis was van Maria en Jezus, aan de bijbelstudies die zijn gestopt, maar toch een dierbare herinnering zijn voor haar.

dichter op het nieuws

HENK KNOL BEELD CHRISTIAN HERMANN, GEPLAATST IN ND ZEVEN VAN 1 DECEMBER, EEN DEURPOST MET UITSPARING VOOR EEN MEZOEZA, EEN KOKERTJE MET TEKSTEN UIT DEUTERONOMIUM 6 EN 11, OVERBLIJFSEL VAN EEN EENS BLOEIENDE JOODSE CULTUUR IN OOST-EUROPA. IN TROCHENBROD OVERLEEFDE NIEMAND VAN DE 6500 INWONERS DE OORLOG.

Deurpost

Naar voorschrift opgerold om ze bij leven met twee vingers aan te raken en die naar je mond te brengen: gewijd gebaar van ja en amen, op wat voorwaar eens stond geschreven; de oude woorden zijn niet meer.

Wie hoort de stem die naar de kinderen van Rachel vraagt?

Een spuitbus heeft vannacht in het portiek een davidsster getekend, iemand heeft hem nog haastig weggeschuurd.

Er moet opnieuw geschreven: nu, op papier gemaakt van huid, met inkt die je niet uit kunt vegen, de naam van eentje die uit Trochenbrod is weggevoerd. Vouw het als groot verhaal voorzichtig in de sleuf in deze muur.

ZEVEN VRAGEN AAN ROBERT VAN BECKHOVEN

MARINDE VAN DER BREGGEN BEELD ANP / SANDER KONING

Op hoog niveau bakken

ZONDAG BEGINT HET NIEUWE SEIZOEN VAN HET PROGRAMMA *HEEL HOLLAND* BAKT. VOOR DE ZESDE KEER GAAN JURYLEDEN ROBERT VAN BECKHOVEN EN JANNY VAN DER HEIJDEN MET PRESENTATOR ANDRÉ VAN DUIJN OP ZOEK NAAR DE BESTE BAKKER VAN NEDERLAND. VAN BECKHOVEN, DE ENIGE IN NEDERLAND DIE ZICH ZOWEL MEESTERPATISSIER ALS MEESTERBOULANGER MAG NOEMEN, BEANTWOORDT VRAGEN OVER HET NIEUWE SEIZOEN.

1 *Zondag begint alweer het zesde seizoen. Merkt u dat het niveau van de kandidaten met de jaren omhoog gaat?*

'Het niveau is altijd hoog. Als je de winnaars van alle seizoenen bij elkaar zet, ben ik benieuwd wie er eerste zou worden. Ik denk dat Rutger, uit het eerste seizoen, ook een goede kans zou maken. Inmiddels weten de kandidaten wel goed waarop we letten. Als ze netjes werken en goed plannen, maken ze meer kans. Dat herhalen we vaak. Ook dit jaar zitten er weer bijzondere mensen bij die weer andere dingetjes doen. Het is een mooie serie geworden met een heel behoorlijk niveau.'

2 *Is het moeilijk om steeds nieuwe opdrachten te verzinnen?*

'Nee dat niet, want we kunnen kiezen uit een enorme berg producten. Wat het moeilijkste is: wat doe je met de tijd? Bij brood is dat het lastigst. Je kunt niet zeggen, maak maar een volkorenbrood of een croissant. Daarmee ben je zo drieënhalve uur bezig, waarvan je twee uur moet wachten. We moeten er ook rekening mee houden of het interessant is voor de kijker. Doen de kandidaten genoeg en kost het niet te veel tijd? En dan zit ook het competitieve element er nog in. Sommige dingen lijken misschien makkelijk, maar doe het maar eens in anderhalf uur. Er zijn kandidaten die zeggen dat die wedstrijddruk ze toch was tegengevallen, dat hadden ze niet verwacht.'

3 *In vergelijking met bijvoorbeeld de Amerikaanse versie, gaat het er in Heel Holland Bakt gemoedelijk aan toe. Is er geen afgunst onderling?*

'Het is soms zelfs te gezellig. Dan zeggen we: houd er wel rekening mee dat het een competitie is, ook al doen jullie allemaal leuk en aardig tegen elkaar. Pas als er een paar afvallen, begint dat vaak echt door te dringen. Dan denken ze: oh, ik kan er ook uit. Dan moet ik toch extra mijn best gaan doen. Ik denk dat kijkers vaak niet doorhebben hoe zwaar het ei-

Robert van Beckhoven: 'Ik vind het belachelijk als juryleden in een programma kandidaten kleineren.'

genlijk is voor de kandidaten. Het kost heel veel tijd. Je moet drie producten maken in één weekend. Dat is veel. Je moet oefenen en voorbereiden, je recepten en je werkwijze insturen. Die week erop is het weer zo, en daarna weer. Dat is enorm zwaar. Helemaal als je dan maandagochtend gewoon weer naar je werk moet. Daarom vind ik het ook belachelijk als juryleden kandidaten kleineren, zoals in andere programma's weleens gebeurt. Want als ze zelf zouden meedoen, geloof mij, dan zou ze dat zwaar tegenvallen. Maak maar eens in twee uur een taart in een vreemde oven en een klein keukentje, onder druk. Voor hen is het makkelijk praten.'

4 *Wat vindt u van het spreekwoord 'over smaak valt niet te twisten'?*

'Dat klopt. Ik heb inmiddels al zoveel dingen gejureerd, en één ding is zeker. De win-

naar maakt altijd iets wat we allemaal heel lekker vinden. Als iemand iets maakt wat heel mooi en lekker is, dan proeven we dat allemaal. Maar sommigen houden wel wat minder van bepaalde smaken, zoals mint of lavendel. Als je het WK wil winnen, moet je geen taart met mint bakken. Er is altijd wel iemand van de jury die daar niet van houdt en die geeft dan een zesje. Een slimme bakker maakt slimme producten. Dingen als framboos, aardbei, room en chocola vinden we allemaal lekker.'

5 *Is het als jury niet moeilijk om zo veel verschillende smaken na elkaar te proeven en te typeren?*

'Nee, dat is supermakkelijk. Als je zo veel dingen hebt geproefd, weet je dan op gegeven moment wel wat wat is. In het begin van het programma moeten we heel veel proeven, maar naarmate er kandidaten afvallen, wordt het aantal producten dat we proeven ook minder. We nemen tussendoor altijd een slokje water. En we eten niet de hele taart op, hè?'

6 *Naast smaak is het uiterlijk van de baksels ook altijd van belang in de beoordeling. Waarom is dat?*

'Hebt u een relatie? En ziet hij er een beetje goed uit? Ja, anders was u er ook niet aan begonnen, hè? Zo is het ook met taart. Het moet er goed uitzien, anders beginnen we er niet aan. En als de smaak dan ook nog goed is, dan weet je dat het een blijvertje is. Uiteindelijk is de smaak het belangrijkste. Je kunt nog zo'n mooie taart maken, als 'ie niet smaakt, komen mensen er niet voor terug.'

7 *Leert u zelf nog weleens iets nieuws van de kandidaten?*

'Absoluut. Ik zie elk jaar wel wat nieuws, zowel qua smaken als qua ideeën. Ik gebruik weleens een techniek die ik in het programma heb gezien, maar het is dan niet iets wat ik standaard in mijn repertoire heb opgenomen. Meer leuk voor een keertje.'

Elbert Smelt

Hij is het gezicht van Trinity en speelt met de band in januari op de katholieke Wereldjongerendagen in Panama.

GERALD BRUINS BEELD DICK VOS

Rusteloze pelgrim

Een overvolle agenda en een worsteling met zijn geloof brachten Trinityleadzanger Elbert Smelt op de rand van een burn-out. Een reis naar Indonesië en optredens met Elly & Rikkert brachten ontspanning. Sindsdien is God geen grote Bekende meer. Hij is een mysterie en het geloof een zoektocht.

De smalle trap in het halletje, waar het ruikt naar kippenmest, leidt naar een bescheiden ruimte die vol staat met muziekinstrumenten. Het is de zolder van een schuur op zorgboerderij Het Paradijs in het buitengebied van Barneveld, al jaren de vaste oefenplaats van de christelijke popband Trinity. De bandleden zijn druk bezig een medley bij elkaar te spelen voor hun kersttour deze maand. Bert Bos plukt rustig aan de snaren van zijn basgitaar. Niek Smelt slaat gedreven met zijn stokken op een drumstel. Johan Smelt tokkelt geconcentreerd op zijn gitaar. 'Praise the Lord, I saw the light', zingt Elbert Smelt (35) een aantal keren luid, met zijn mond dicht bij de microfoon. Later gevolgd door 'Glory, glory halleluja' en een andere christelijke kraker: 'Go tell it on the mountains'.

De leadzanger van Trinity is de meest expressieve van het stel muzikanten. Hij geeft aanwijzingen, springt, danst, spreidt zijn armen breed, en grijpt afwisselend naar een fluit

'Ik heb al jong ontdekt dat ik aandacht kon vangen. Dat zat in me.'

of saxofoon. Hij speelt er enthousiast op, z'n hele lijf beweegt mee.

De drie mannen met dezelfde achternaam zijn de zonen van Leo en Jannet Smelt. Hun ouders zijn inmiddels lang en breed neergestreken in Voorthuizen. In de jaren tachtig groeiden de kinderen Smelt op in de Peruaanse hoofdstad Lima, waar moeder als arts en vader als protestants dominee werkten namens zendingsorganisatie GZB. Deze roots beïnvloedden hun muziek, die zich het beste laat omschrijven als 'worldbeat' met Zuid-Amerikaanse klanken, Afrikaanse ritmes en Keltische invloeden. Hun optredens op inmiddels duizenden christelijke podia in binnen- en buitenland swingen altijd vol overgave, bevestigd Elbert Smelt een dag later, tijdens een gesprek in Hattem. Met Kerst voor de boeg gaat de band een drukke periode tegemoet. In januari wachten drie optredens op de rooms-katholieke Wereldjongerendagen in Panama. Afgelopen zomer toerden 'The Smelt Brothers' langs christelijke radiostations in de Verenigde Staten ter promotie van hun nieuwste cd *The In Between*, waarop een trendbreuk te horen is: slechts één Spaanstalig nummer, de rest Engelse songs. In het huis waar hij woont met zijn gezin zijn de tekenen van een creatieve geest zichtbaar. Elbert zet koffie met een filterhouder van keramiek. Zelf gemaakt, evenals vele bloempotten in de huiskamer. De grote, groene planten erin, worden door hem verzorgd – nog een hobby. Hij kan ook goed klussen en koken en verstelt zijn eigen kleren. Zoals veel creatievelingen, vertelt hij zijn levensverhaal boeiend, een tikje chaotisch.

vol overgave

Of het nu om een oefening gaat, of een concert, hij en zijn bandleden spelen altijd vol overgave, bevestigd Elbert Smelt een dag later, tijdens een gesprek in Hattem. Met Kerst voor de boeg gaat de band een drukke periode tegemoet. In januari wachten drie optredens op de rooms-katholieke Wereldjongerendagen in Panama. Afgelopen zomer toerden 'The Smelt Brothers' langs christelijke radiostations in de Verenigde Staten ter promotie van hun nieuwste cd *The In Between*, waarop een trendbreuk te horen is: slechts één Spaanstalig nummer, de rest Engelse songs. In het huis waar hij woont met zijn gezin zijn de tekenen van een creatieve geest zichtbaar. Elbert zet koffie met een filterhouder van keramiek. Zelf gemaakt, evenals vele bloempotten in de huiskamer. De grote, groene planten erin, worden door hem verzorgd – nog een hobby. Hij kan ook goed klussen en koken en verstelt zijn eigen kleren. Zoals veel creatievelingen, vertelt hij zijn levensverhaal boeiend, een tikje chaotisch.

Elbert Smelt is een kind van zendingswerkers, net als zijn vrouw, en dat drukt een stempel op zijn leven waarin een zoektocht zichtbaar is naar muziek, geloof en een eigen plek onder de zon. 'Ik voel me nergens echt thuis, niet in Peru, niet in Nederland. Dat maakt dat ik me vaak onbegrepen voel, het gevoel heb een outsider te zijn. Thuis is waar mijn vrouw en kinderen zijn. Ik blijf een rusteloze pelgrim.'

Een optreden van Trinity heeft iets weg van een eredienst. Smelt schrikt eerst even van de vergelijking. 'We pretenderen niet een kerk te zijn ... Andersom, wat wij tijdens onze concerten doen, zou in meer kerkdiensten moeten gebeuren: een moment de hemel op aarde brengen met vreugde, liefde, acceptatie en genade. Mensen uittillen boven zichzelf en hun aardse beslomeringen.' De muziek, biecht hij op, is de reden dat hij en zijn broers gelovig zijn gebleven, in tegenstelling tot andere kinderen van dominees en evangelisten die kerk en geloof de rug toekeerden. 'Daarin konden we onszelf volledig uiten.'

Echte muziek, zegt de Trinityfrontman, is per definitie spiritueel en transcendent. 'Dat klinkt misschien vaag, maar ik bedoel dat in onze muziek de levensvragen aan de orde komen: waarom zijn we hier, wat is de bedoeling van dit leven en waarom is er zo veel lijden en ellende?' Hij wijst op het logo van de band: drie in elkaar gevlochten ringen, in het midden een kruis. 'Tijdens een optreden willen we een verbinding leggen met het hogere én tussen mensen, zoals Jezus dat zou doen.'

Hij is opgegroeid in de Gereformeerde Bond binnen nu de Protestantse Kerk in Nederland en gaat met zijn gezin naar de Nederlands Gereformeerde Kerk in Hattem. 'Zonder de kerk kom je er ook niet in je geloof. Het instituut is soms irritant, maar biedt een tegenwicht aan onze agenda van zelfbeschikking. In de kerk kom je, naast gelijkgestemden ook de kakkers, de losers en al die anderen tegen met wie je normaal gesproken niet zo gauw zou optrekken.' Hij ontsnapt trouwens graag aan de eigen subcultuur door leentjebuur te spelen bij de katholieken en andere christelijke stromingen.

betoverend groen

Smelts ogen. Ze zijn betoverend groen en staan in een olijk en open gezicht dat als een magneet mensen weet te trekken.

'Poppenspeler Aad Peters zei eens tegen mij, toen ik een stuk jonger was: "Jij bent een gevaarlijk mannetje, jij kunt mensen bezweren"', grinnikt de muzikant. 'Hij heeft gelijk, met als verschil dat ik mijn gave ten goede gebruik.' Hij bladert in een album en laat een foto zien waarop de jonge gebroeders Smelt in ponchootjes staan met Peruaanse muziekinstrumenten. Ze vormden al jong een bandje. 'Kijk eens hoe ik als enige met mijn ogen in de lens kijk. In Peru heeft iedereen bruine ogen. Ik heb al jong ontdekt dat ik aandacht kon vangen. Dat zit in me. Ik hou ervan in de schijnwerpers te staan. Ik ben best een podiumdier en een inspirator die mensen in beweging krijgt en meeneemt in een verhaal.'

Elbert Smelt is een optimist, iemand die veel kansen ziet, en een idealist, iemand die hogere levensdoelen najaagt. De combinatie maakt hem, zoals hij het zelf zegt, soms 'depri'. 'Op het podium ben ik hoopvol en vrolijk. Ik leef op als ik met mensen spreek. Maar ik heb de binnenkamer, de natuur en de stilte nodig om niet van mijn sokken geblazen te worden. Dan trek ik me terug om mij te laten raken door een goede preek, een column of een boek. Soms moet je je door de shit heen voeden om te blijven geloven. Ik geloof niet in de Jezus-saus

van het-komt-allemaal-goed die je in sommige christelijke kringen tegenkomt. Die gaat voorbij aan het échte leven, waarvan het lijden onderdeel uitmaakt. Zo'n welvaartsgeloof gaat niet diep genoeg, want God is ook een lijdende God.' Zijn opmerking raakt een diepere laag, die bij een vrolijke ogende man als Smelt gemakkelijk verborgen blijft. Twee jaar geleden raakte hij overwerkt. Hij was druk, gejaagd, ergerde zich aan kleine dingen en vond zelfs muziek maken niet meer leuk. Een tijdlang ging hij niet naar de kerk. Bidden lukte niet langer. 'Alles liep door elkaar. Het was soep die overkookte.'

De vele optredens met Trinity – zo'n tachtig per jaar – waren hem te veel geworden. Een stressfactor was een mislukte poging om vanaf 2014 door te breken in de seculiere muziekwereld. De band wilde die verbinden met de christelijke muziekscene, een brug vormen. Trinity bracht twee cd's uit – *Mundo* en *Desert Rain* – waarop het christelijk geloof impliciet in de teksten doorklinkt. Ondanks het aantrekken van een ongelovige producer, Gordon Groothedde, verwierven ze in 'de wereld' geen grote bekendheid. 'Hij scoort hit na hit, maar met Trinity lukte dat niet. Dat lag niet aan onze songs. De media wilden onze muziek niet draaien. Als ze googelden op onze naam, zagen ze dat we hadden gespeeld op de EO-Jongerendag. Ons imago schrikte hen af.'

Smelt knapte ook af op reacties van 'christelijke broers en zussen' die zich afzetten tegen hun keuze om salonfähig te worden in de seculiere popwereld. 'Alsof wij geen christelijke band meer waren. Ik was boos over al die labeltjes en verwachtingen.'

Hij balanceerde op het randje van een burn-out. Voordat leegte en lusteloosheid toesloegen, ging hij op reis door Indo-

'Het instituut kerk is soms irritant, maar biedt tegenwicht aan onze agenda van zelfbeschikking.'

nesië, drie maanden lang. Zijn batterij raakte weer opgeladen door de lege agenda, de tijd met zijn gezin en de prachtige natuur. Het hielp dat zijn mobiele telefoon kapot ging. Bij de eerste duik in zee zat die nog in zijn zak, lacht hij. 'Ik stond mezelf ook toe te twijfelen aan God en ontdekte dat zoiets oké is.'

Heilzaam was een tournee met Elly & Rikkert, de troubadours van het Nederlandse christelijke lied. 'Op een volwassen manier leven zij uit hun geloof als kinderen.' Een sleutelmoment kwam toen hij met zijn vader en zijn broers op retraite was in een klooster, wat de familie Smelt vaker doet. 'Hij liet mij zien dat het een groot gevaar is om cynisch te blijven doen over de kerk en alle geloofsstromingen. En om dat als argument tegen God te gebruiken. Toen werd mij duidelijk dat al die diverse meningen over geloof en kerk alleen maar betekenen dat ieder mens zijn eigen vorm van mystiek heeft en zijn eigen weg in geloof gaat.' Hij zegde ook zijn baan voor een dag in de week als arts-assistent in de gevangenis op. Zo kreeg hij ruimte in zijn agenda en in zijn hoofd.

►► [vervolg op pagina 6](#)

TEKSTSCHRIJVER, ZANGER, ARTS

Met zijn broers Johan en Niek en boezemvriend Bert Bos vormt Elbert Smelt (1983) de christelijke popformatie Trinity. Hij is leadzanger en schrijft de liedteksten. Hun ouders, dominee Leo Smelt en zijn vrouw Jannet, werden in de jaren tachtig als zendingswerkers uitgezonden naar Peru. Daar groeiden de gebroeders Smelt op. Het gezin keerde terug naar Nederland toen Elbert acht jaar oud was. Trinity werd opgericht in 2003 en stond op talloze christelijke podia, onder meer de EO-Jongerendag, in cafés en theaters. De band maakte acht cd's. Elbert

Smelt verdient zijn kost als muzikant. Hij is opgeleid tot arts. In januari gaat hij, na tien jaar in de verslavingszorg en de psychiatrie te hebben gewerkt, aan de slag op de spoedeisende hulp. Smelt presenteert samen met Rachel Rosier het programma *Topdoks* op NPO Zapp. Zijn vrouw Linda Smelt-van der Velde is huisarts in Zwolle en in een asielzoekerscentrum in Hardenberg. Zij hebben twee kinderen: Roan (5) en Evita (3).

►► [meer informatie, ook over komende concerten: bandtrinity.com](#)

PORTRET

▶ vervolg van pagina 5

Geboren en getogen in Lima, de hoofdstad van Peru, maakten de broers Smelt al jong muziek, gekleed in poncho's. 'Wij speelden folkloristische muziek van de Inca's, de indianen van Peru uit het Andesgebergte. Voordat ze Trinity oprichtten, hadden de drie broers al een bandje, The Bridge.

Sinds zijn zestiende gaat Elbert Smelt geregeld werken op een boerderij in het plaatsje Kill bij Dublin. Jarenlang ging hij er regelmatig met broer Niek en met Bert Bos heen. 'Het landschap is prachtig, de muziek ook.' Ze komen er nog geregeld. 'We laden op in de natuur en voelen ons er thuis.'

Smelt schrijft de liedteksten van Trinity. De ontwikkeling van de band loopt daardoor min of meer parallel met zijn persoonlijk geloofsleven. Vroeger was Trinity bezig te laten zien dat het geloof kerkmuren overstijgt. 'Jezus is de kern van het geloof, de rest is cultuur. We speelden overal: bij traditionele hervormden maar ook in charismatische gemeenten.' Zijn geloof toen noemt hij 'nogal gestructureerd'. 'Ik geloofde in ellende, verlossing en dankbaarheid en dat de genade ook voor mij was.' Die geloofszekerheden zijn voor hem nog steeds waar, maar bijgeslepen door het leven. Hij gelooft nog steeds, maar God is geen grote Bekende meer. Op de nieuwste cd zingt hij: 'Lost in your mystery is where I am found ...'

'Nu zie ik God als een mysterie en het geloof als een zoektocht. Vragen en tasten is prima, dat is deel van geloven. God vinden is voor mij niet meer een heilige graal. Het geloof is een reis. Wij hebben God niet in onze broekzak, maar geloven wel in liefde en genade. We zijn zoekers geworden.' De titel van de cd, *The In Between*, is een belijdenis van zijn hervonden geloof: er zijn tussen de mensen, zoals Jezus en Hem daarin volgen. 'En dat Jezus opduikt op plekken of in mensen waar ik Hem niet verwacht.' In het klooster gaf zijn vader hem een opdracht mee, die als een zegen uitwerkte: 'Hij zei: "Durf te springen, in geloof, en blijf niet aan de kant staan".'

Ondanks de kritiek op hun seculiere periode heeft de Trinityleadzanger geen moeite te spelen voor een overwegend christelijk publiek. 'Met ons nieuwe elan en onze nieuwe inzichten voelen we juist veel ruimte. We spelen wat wij oké vinden. Wie zich thuisvoelt bij onze muziek is welkom bij onze optredens.' Het gekke is, zegt hij peinzend, dat ze nu

'God vinden is niet meer mijn heilige graal. Het geloof is een reis.'

voor het eerst horen dat niet-christenen hun muziek geweldig vinden. Ze kunnen zich zelfs vinden in de teksten. De Trinityleadzanger noemt dat een mysterie. 'Voor ons gevoel zijn onze teksten christelijker dan ooit. Misschien komt dat doordat we eerlijk zingen over onze zoektocht en laten doorklinken dat we de waarheid niet in pacht hebben.'

stormen

De stormen in zijn leven zijn niet gaan liggen. Vader Smelt, die de ziekte van Parkinson heeft, werd op een kwade dag in de lente getroffen door het syndroom van Guillain-Barré, een ziekte die zorgt voor plotselinge spierverzwakking en -verlamming. 'Van een volledig zelfstandige man, die nog drie keer op een zondag preekte, werd hij opeens bedlegerig en afhankelijk van ons. Dat heeft een paar weken geduurd. Ik ging 's nachts bij mijn ouders slapen zodat we hem konden verzorgen. Hij belandde op de intensive care van het ziekenhuis waarna hij maandenlang moest revalideren. Dat was heftig. Ik sliep met een babyfoon op de logeerkamer, terwijl mijn vader beneden in een ziekenhuisbed lag te kermen.'

Hoe ingrijpend ook, het was ook een intieme tijd, zegt hij terugblikkend. 'Meningsverschillen en randzaken vielen weg. We ervoeren opnieuw de familieband en spraken met elkaar over wat wezenlijk is: het geloof en onze relatie met elkaar. We merkten weer hoeveel we van elkaar houden.' Pa Smelt krabbelde weer op. Zijn lichaam herstelde. 'Maar hij wordt nooit meer de oude. Hij loopt op wolkjes, zoals hij het zegt. Hij heeft het gevoel dat zijn voeten doof zijn.'

Wat de toekomst brengt? De Trinityvoorman heeft dromen genoeg. Hij sluit niet uit dat hij en zijn vrouw nog eens naar het buitenland gaan.

'In Nederland zou ik met mijn gezin best in een groot studentenhuus in Wageningen willen wonen met allemaal internationale studenten. Dan kan ik onze kinderen laten zien dat de wereld groter is dan Nederland en ze tóch goed laten wortelen.' ♦

HIER GEBEURDE HET

WILLEM BOUWMAN BEELD ND

Van Elburg naar het front in Vlaanderen

Onder de miljoen soldaten die tijdens de Eerste Wereldoorlog sneuvelden, bevonden zich enkele Nederlanders. Sommigen dienden bij het Franse Vreemdelingenlegioen. Anderen waren naar Canada of Australië geëmigreerd, waar ze vervolgens als vrijwilliger in militaire dienst waren gegaan. Een van hen was Willem de Groot uit Nijmegen. Na vier jaar vechten voor de Canadezen werd hij op 8 augustus 1918 door een Duitse granaat getroffen. Jorge Groen heeft een mooi boek over Willem de Groot en zijn lotgenoten geschreven, *Nederlanders in de Grote Oorlog* (2004). In dat boek ontbreekt de naam van Rosa ('Roosje') Vecht, misschien omdat ze geen soldaat maar oorlogsverpleegster was. Haar levensloop is minstens zo boeiend als die van avonturiers en waaghalzen die naar de loopgraven in Vlaanderen en Noord-Frankrijk trokken en er sneuvelden.

Rosa Vecht werd in 1881 geboren in een orthodox-joods gezin aan de Beekstraat in Elburg, waar haar vader, Mozes Vecht, veehandelaar was. Volgens de overlevering kreeg ze verkering met een niet-joodse jongen, waartegen haar ouders grote bezwaren hadden. Dat zou de reden zijn waarom ze het ouderlijk huis verliet en een opleiding tot verpleegster begon. In 1907 slaagde ze voor het verpleegstersexamen in het Israëlitisch Ziekenhuis in Rotterdam. Zij

WAT
een woonhuis

WAAR
aan de Beekstraat 38 in Elburg

WAAROM
hier werd Rosa Vecht geboren, een verpleegster die sneuvelde in de Eerste Wereldoorlog

ging als particulier verpleegster werken in Groningen en later in Amsterdam, waar haar ouders naar toe waren verhuisd.

In 1914 deed ze weer iets wat haar ouders niet beviel. Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, in de zomer van dat jaar, besloot ze zich aan te melden bij het Belgische Rode

Kruis, en als oorlogsverpleegster gewonden te gaan verzorgen. Dat was niet uitzonderlijk. Jo en Henriëtte Kuyper, twee dochters van de gereformeerde leider Abraham Kuyper, reisden in 1915 naar Oostenrijk-Hongarije om er oorlogsgewonden te verzorgen. Zij reisden met een georganiseerde Rode Kruisambulance, zoals gebruikelijk was. Rosa Vecht, onafhankelijk en eigenzinnig als ze was, ging in haar eentje naar het front. Ze ging werken in een veldhospitaal in Antwerpen. In het *Nieuws- en Advertentieblad van Elburg* vroeg ze de Elburgers om boeken en tijdschriften, zodat de bedlegerige soldaten iets te lezen hadden.

In januari 1915 was ze gestationeerd aan het Vlaamse front in Veurne, dat zwaar door de Duitsers gebombardeerd werd. Op 23 januari moesten de verpleegsters zich klaarmaken voor de vlucht. Rosa Vecht liep naar haar hotel om de koffer te halen, toen ze werd getroffen door een Duitse granaatscherf. Haar rechterbeen werd afgerukt. Diezelfde dag overleed ze in het ziekenhuis aan bloedverlies. Haar kist werd bedekt met de Nederlandse vlag. Bij de begrafenis sprak een Engelse veldprediker, die haar roemde om haar moed en haar dapperheid. Rosa Vecht werd met militaire eer begraven op het kerkhof in Adinkerke en na de oorlog herbegraven op Nederlands-Israëlitische begraafplaats in Muiderberg. ♦

In het huis links bracht Rosa Vecht haar jeugd door, de enige Nederlandse vrouw die sneuvelde tijdens de Eerste Wereldoorlog.

COLUMN

RIKKO VOORBERG

Logisch, toch?

Om een motie te kunnen indienen, was ik lid geworden van de ChristenUnie. Je kunt wel roepen dat het anders moet, of daar stukjes over schrijven in de krant, maar je kunt ook gewoon lid worden van een politieke partij en een motie indienen. Wie weet komt er iets in beweging, daar komt het woord motie vandaan, toch? Bewegen?

Ik geloof helemaal niet in politiek die zich christelijk noemt. Met Abraham Kuyper heb ik een beetje weerzin tegen het gebruik van de term 'christelijk' buiten het erf van de kerk. Maar de weerzin tegen hardvochtig migratiebeleid is groter. En bij de ChristenUnie vind je altijd een open oor als het om deze thema's gaat.

Tot mijn verbazing werd de motie om duizend mensen te evacueren uit de Griekse kampen ruim en royaal aangenomen. Omdat de situatie onmenselijk was. Vond iedereen een goed idee, het regeerakkoord bood die ruimte. Klaar.

Nou, zei de staatssecretaris deze week, weet je wat het probleem is? Halen we er duizend weg, komen er duizend nieuwe voor in de plaats. Dat klinkt logisch. Maar er is iets problematisch aan logica. Een rekensom is een reductie van de werkelijkheid. De staatssecretaris doet even wiskunde: te veel migranten – 1000 + nieuwe instroom = te veel migranten. Zie je, zegt hij triomfantelijk, mensen weghalen is geen oplossing.

Maar wie iets reduceert, verliest altijd iets. In deze rekensom wordt menselijkheid niet meegewogen. En dan verlies je bijvoorbeeld die jongen op z'n slippers in een korte broek in de winter.

In de ogen van de jongen is niets te lezen, de oogleden hangen er half overheen en de hand die hij uitstrekt, trilt. Of ik misschien voor schoenen voor hem kon zorgen. Maat 42, alsjeblieft. Ik gok dat hij contactpersoon is voor de organisatie waarmee we hebben kennisgemaakt en die spullen uitdeelt hier op Lesbos. Dus dat komt vast goed. Ik besluit het na te vragen. Ik heb me vergist, blijkt, en het knaagt aan me. Waarom heb ik mijn schoenen niet met hem geruild, vraag ik me af. Ik zou me best redden op sandalen. Nu kan ik die man nooit meer vinden tussen negenduizend anderen.

Ik weet wel wat de staatssecretaris impliceert: als ik die man zou evacueren, komt er een nieuwe in zijn plaats. Zijn ellende dient een politiek doel. En die van de duizenden kinderen in het kamp ook. Het hedendaagse, geavanceerde migratiebeleid bestaat uit terugduwen van bootjes in nood naar onveilige plekken en het actief laten bestaan van humanitaire ellende aan onze grenzen als muur tegen nieuwe migranten. Prikkelraad en menselijke drama's, kinderen zonder perspectief en zonder school; het zijn politieke instrumenten anno nu. Ik voel me een klein beetje misselijk.

ACHTERGROND

Enorme bedragen inzamelen voor dure medische zorg in het buitenland. 'Mensen geven graag aan een positief, concreet doel.'

EDUARD SLOOT EN AALDERT VAN SOEST BEELD ISTOCK

De mailbox zat ineens vol bem

Het aantal crowdfundingcampagnes voor medische behandelingen is in drie jaar tijd bijna verdriedubbeld. 'Hoe sterker je netwerk, hoe meer je kunt ophalen.'

'Het gaat vaak om behandelingen zonder bewezen meerwaarde.'

Crowdfundingdeskundige Gijsbert Koren had tot vorig jaar samen met een compagnon een adviesbureau voor mensen die geld willen inzamelen. Zo'n twee keer per week werd hij gebeld door iemand die een actie voor een zieke probeerden op te zetten. 'Het eerste wat ik altijd deed was realiteitszin bijbrengen', vertelt hij. Vaak valt het tegen wat er mogelijk is. 'De mensen die bereid zijn iets te geven, zijn over het algemeen de mensen die je al kent. Als je een vraag online zet, staan de mensen echt niet in de rij met hun portemonnee in de hand. Er zijn jaarlijks slechts een paar uitzonderingen.'

Als pionier op het gebied van crowdfunding kent Koren de Nederlandse platforms goed. Het aantal crowdfundingacties voor medische behandelingen is in drie jaar verdrievoudigd, stelt hij op basis van eigen onderzoek vast. In 2015 waren het er 85, het jaar erna al 170, vorig jaar 200 en dit jaar staat de teller tot nu toe

op 240. Er zijn drie platforms die meestal worden gebruikt voor dit type crowdfunding, weet hij: Doneeractie, Dream or Donate en het internationale platform GoFundMe.

'Als een actie slaagt, gaan anderen het ook proberen', zo verklaart Koren de groei. 'Dat is het bekende mechanisme: als er één schaap over de dam is, volgen er meer.' Er zijn bijvoorbeeld heel wat acties op touw gezet voor patiënten met een chronische vorm van de ziekte van Lyme. 'Die patiënten hebben contact met elkaar en delen hun ervaringen met crowdfunding, denk ik.'

positief en concreet

Het grootste deel van de crowdfundingcampagnes slaagt er niet in het gestelde doelbedrag op te halen, zegt Koren. Om succesvol te zijn is het belangrijk een positieve draai aan het verhaal te geven. 'Een tijdje geleden was er een campagne om een exoskelet te financieren', illustreert hij. 'Dat is een skelet dat iemand die niet kan lopen om zijn of haar lichaam doet. Deze man had een weekje zo'n skelet gekregen van de fabrikant, en kon voor het eerst in tijden weer lopen. Daarna moest hij het weer teruggeven. Dat wilde hij niet. De actie om het skelet van de fabrikant te kopen slaagde, omdat het om een heel positief en concreet doel ging.'

Als iemand tonnen nodig heeft voor een buitenlandse behandeling, is vooral een sterk en kapitaalkrachtig netwerk van belang. 'Crowdfunding is aan de ene kant heel eerlijk: iedereen kan het inzetten. Maar het heeft ook iets oneerlijks: hoe sterker je netwerk, hoe meer je kunt ophalen. Juist voor medische behandelingen is het hebben van zo'n netwerk krachtig. Vaak is het een naaste die de actie opzet.' Een enkele actie wordt succesvol, doordat de initiatiefnemers erin slagen veel media-aandacht te krijgen.

geen zekerheid

Het ministerie voor Volksgezondheid laat weten dat de beste zorg voor iedereen toegankelijk is via het basispakket van de zorgverzekering. Bij crowdfunding gaat het volgens een woordvoerder vaak om 'experimentele behandelingen die nog geen bewezen therapeutische meerwaarde hebben'. Ze zijn nog in onderzoek of afgewezen door de Nederlandse wetenschap. Koren hoort af en toe dat mensen om die reden kritisch zijn op inzamelacties. 'Gevers denken met hun donatie dat ze de ander gezond maken, terwijl daarvoor soms geen enkele zekerheid is. Aan de andere kant is het ieders goed recht om te crowdfunderen als een behandeling niet wordt vergoed. Op die manier krijgen behandelingen die onvoldoende bewezen zijn, ook een kans.' ♦

oedigingen van wildvreemden

'ALLES IN DE VS WORDT APART AFGEREKEND'

ODETTE ROEPER (52) ZAMELDE CIRCA 100.000 EURO IN OM HAAR ZON IN AMERIKA TE LATEN BEHANDELEN VOOR LEUKEMIE

'Zo'n crowdfundingactie geeft een heel dubbel gevoel. Het is niet leuk om geld te moeten inzamelen omdat iemand ziek is. Maar als je naar het buitenland moet omdat behandeling in Nederland niet meer mogelijk is, zijn de kosten vaak te hoog. Dus dan heb je gewoon geen keuze.

Thom kreeg in 2015, toen hij 19 jaar oud was, acute leukemie. Hij is daarvoor behandeld, maar een jaar later kwam de ziekte terug. Hij onderging een stamceltransplantatie. Dat leek eerst heel goed te gaan, maar daarna kreeg hij afweersverschijnselen en kwam het opnieuw terug. In Nederland was hij toen uitbehandeld.

In Europa waren er op korte termijn geen behandelingen mogelijk. Dat zou maanden duren, en daar konden we niet op wachten. Uiteindelijk was de enige optie een zogenaamde T-Cell-behandeling in Amerika, in het MD Anderson Kankercentrum in Houston. We hebben bij de zorgverzekeraar gevraagd wat mogelijk was. Zij betalen alleen behandelingen die ook in Nederland worden uitgevoerd. Deze behandeling dus niet.

Odette Roeper met haar inmiddels overleden zoon Thom Strik.

Op 23 november 2016 zijn Thom en ik naar Amerika gegaan. In eerste instantie spreek je je eigen vermogen aan, omdat je de kans wilt hebben überhaupt in behandeling te kunnen. Dat kostte 50.000 euro. Dus daarvoor wisselden wij al ons spaargeld, koopsommen en lijfrentes in. Toen wij daar aankwamen, was het totale kostenplaatje veel hoger dan het ziekenhuis in eerste instantie had aangegeven. We konden uitkomen op twee tot drie ton. Ik dacht: dan ga ik mijn huis verkopen. Als Thom maar gezond terugkomt. Zorg in Amerika is extreem duur. Alles wordt apart afgerekend. Ik had geen idee dat het zo kostbaar was. De medicatie van Thom kostte in Nederland 150 euro per maand en in Amerika 1500 euro per maand.

Terwijl ik met Thom in Houston zat, heeft mijn dochter met haar vader een crowdfundingactie opgezet. Zij hebben op advies van een notaris een stichting opgezet. Mensen uit onze omgeving wilden graag iets doen en wisten dat de behandeling duur was. De donaties stroomden binnen. Uit Thom zijn vriendenkring ging een groep meiden een dansvoorstelling organiseren om geld in te zamelen. En op de oude basisschool van Thom en mijn dochter in Warmerhuizen is een veiling en een concert van de schoolband georganiseerd. Overal kwamen de giften vandaan. Door een uitzending van onder meer *Hart van Nederland* en artikelen in *De Telegraaf*, het *Noordhollands Dagblad* en *Libelle* werd de actie breder bekend. Toen het groter werd, hebben we op advies van een notaris een speciale stichting opgezet. Uiteindelijk is ruim een ton binnengekomen, ongeveer 20.000 euro uit acties en de rest door donaties. Dat is allemaal naar het MD Anderson Kankercentrum in Amerika gegaan.

Uiteindelijk konden ze ons in Amerika ook niet meer helpen. Na de chemokuren waren zijn bloedwaardes niet goed genoeg om de behandeling te kunnen starten. Op 9 januari zijn we naar huis gegaan en op zaterdag 14 januari is hij overleden.

Bij zo'n inzamelactie is het lastig om mensen steeds te informeren via sociale media. Je krijgt ineens heel veel berichten uit Nederland, Facebook ontploft. Het is logisch dat mensen willen weten hoe het gaat. Dat zou ik zelf ook willen als ik geld heb gegeven. Maar je zit er niet op te wachten om foto's te plaatsen waarop is te zien hoe slecht het gaat. Je wilt dat niet altijd vertellen. Bovendien was ik 24 uur per dag met Thom bezig. Als ik het over zou doen, zou ik van tevoren afspraken maken over de communicatie, zoals sociale media.

Toch ben ik blij dat ik het gedaan heb. Als we die kans niet hadden gepakt, hadden we nooit geweten of de behandeling had kunnen werken en dat hij misschien nu nog had geleefd. Nu hebben we alles gedaan wat we konden doen.'

'GEEN SUCCESVERHAAL, MAAR EEN WONDER'

CEES DAM HAALDE MET CROWDFUNDING 650.000 EURO OP OM ZIJN NEEF KEES IN AMERIKA TE LATEN BEHANDELEN VOOR LYMFEEKLIERKANKER

'Kees is de zoon van mijn oudste broer. Hij is vijftig jaar, getrouwd met Nelleke en heeft vijf kinderen. Twee jaar geleden werd de ziekte van Waldenström bij hem vastgesteld, een vorm van bloedkanker. Later bleek die ziekte getransformeerd te zijn tot non-hodgkin. Een beenmergtransplantatie lukte niet en in oktober kreeg Kees van zijn arts in het Erasmus MC te horen dat hij uitbehandeld was. Zonder behandeling was zijn levensverwachting niet lang meer. De arts gaf aan contact te hebben met een collega in Houston, die hem nog wel zou kunnen behandelen. Maar daarvoor moest hij wel zelf geld meenemen: zo'n 450.000 euro.

Normaal gesproken gaan je witte bloedlichaampjes het gevecht aan met een ontsteking. Maar kankercellen vermommen zich, waardoor ze niet herkend worden door de witte bloedlichaampjes. Bij de behandeling in Amerika worden cellen uit je eigen lichaam verzameld en bewerkt, zodat ze na terugplaatsing de verkeerde cellen wel herkennen. Zo kan het lichaam zelf de kanker opruimen. De kans van slagen is iets meer dan 50 procent. Naar verwachting wordt deze behandeling in 2019 in Nederland geïntroduceerd, maar voor Kees zou dat te laat zijn.

We hebben gebeden of het verantwoord was om voor deze behandeling te gaan. Daarbij kwamen we tot de conclusie dat we het middel mochten aangrijpen. Bid en werk. Zelf kende ik iemand met een crowdfundingplatform en zo kwam ik op het idee om op die manier geld in te zamelen. Uiteindelijk openden we op vrijdag een rekeningnummer en ging op zaterdag een website de lucht in. Het

lijkt onmogelijk een half miljoen bij elkaar te krijgen, maar de maandag erna hadden we 500.000 euro binnen aan toezeggingen en leningen. Daarna is een explosie aan toezeggingen en giften gevolgd, zodat leningen niet meer nodig waren.

Zelf heb ik er slapeloze nachten van gehad. Je creëert hoop, terwijl er geen garanties zijn dat de behandeling slaagt. Toch ben ik geraakt door de bijzondere dingen die zijn gebeurd. Mijn mailbox liep vol met mailtjes van wildvreemde mensen, vol gebed en bemoediging. Kees werkte bij Esso als calculator. Net in die maand kregen alle medewerkers daar een extraatje. De bedrijfsleiding deed daarbij de suggestie een deel ervan te doneren. Zulke dingen verzijn je vooraf niet. Ik zie dit niet als een succesverhaal, maar als een wonder.

Uiteindelijk kon Kees niet in Houston terecht, maar wel in Rochester. We kwamen erachter dat klinieken in Amerika heel verschillende tarieven rekenen. De kosten zijn nu geraamd op 650.000 euro. Mocht er uiteindelijk geld over zijn, dan kunnen we een percentage terugstorten naar mensen die op naam gegeven hebben. Dat staat in de statuten van de stichting die hiervoor is opgericht. Toen Kees in november in het ziekenhuis in Rochester kwam voor de afname van cellen, moest hij er heel lang wachten. De wisselkoers van de dollar bleek iets veranderd te zijn, waardoor er tweeduizend euro te weinig was overgemaakt. Dan starten ze dus de behandeling niet. Die zakelijkheid in het Amerikaanse zorgstelsel is een vreemde ervaring voor ons.

Kees is nu bij zijn gezin, en wordt over anderhalve week weer in Amerika in het ziekenhuis verwacht. Dan gaat de behandeling echt beginnen en breekt een heel spannende tijd aan.'

Kees Dam (m.) met zijn vrouw Nelleke en hun vijf kinderen.

LEVEN

COLUMN

HILBRAND ROZEMA

Pak slaag

Wat zijn mensen soms maf bezig. Neem nu de Duitse wandelaar, die schrijver Herman Vuijsje tegenkwam tijdens zijn omgekeerde pelgrimstocht. Hij liep ooit van Santiago de Compostela naar Amsterdam. Onderweg kwam hij wonderlijke vogels tegen. In zijn sappige boek *Pelgrim zonder God* beschrijft Vuijsje die ontmoetingen.

Zoals met deze Duitser, die het christendom afschudde om zich halsoverkop in het boeddhisme te storten. Hij nam zelfs een nieuwe naam aan: Doku Ho. Doku had, vertelde hij, in Japan bij zijn monnikswijding twee etmalen bewegingloos zitten staren. Dat moest. 'En als hij tekenen van indutten vertoonde, kreeg hij een geweldige klap met een knuppel.'

Ik kreeg een moment van verlichting toen ik dit las, in de vorm van de slappe lach. Het boeddhisme als ontgroening met lichamelijk geweld. 'Doku', zou je hem willen toeroepen, 'Hó!' Nee, dan de Nederlandse navelstaarders. Zij struinen de tuincentra af. Keuze genoeg, dikke en dunne boeddha's, halfbloot of decent. Je hoeft de Nederlanders niet naar de kassa te meppen, ze trekken de beurs al, voor een lelijkerd van kunststof. Trouwens, wie maakt die? Kindervingertjes, in stoffige spookfabrieken?

Als je al die boeddha's zo ziet, voldaan grijnzend want immers, het lijden is maar 'illusie', denk je aan de Dikke Ikken waar premier Mark Rutte wel eens over begint. Zou hij dit bedoelen? Intussen lijden in Myanmar (Birma) en op Sri Lanka mensen onder de knoet van de extremisten die deze 'vreedzame' religie telt.

Doku Ho koos niet de makkelijkste weg. Dat moet je hem nageven. Maar zou de oplossing voor zijn

Kies voor eenvoud.
Stop met drinken.

probleem, en van alle gestreste westerlingen, echt helemaal in Azië liggen? Licht het geluk elders? Wat is echt geluk? 'Niet alsmaar spitten in jezelf, in elke centimeter, / pas als je aan de ander denkt, / gaat alles stukken beter', zei Toon Hermans.

We leven opgejaagd, maar we verergeren dat zelf door altijd online te zijn. Miljoenen Nederlanders drinken fors te veel en compenseren dat dan met zelfkastijding: hardlopen, puffend en rood. Dat is toch het paard achter de wagen spannen? Kies voor eenvoud. Stop met drinken. Leg de smartphone één dag in de week weg. Eet fruit. Bid. Huil. Dank. Help. Lees. Lach. Loop. Werk. Bewonder. Kijk naar de vogels. Wie zichzelf overwint, zegt de Prediker, is sterker dan hij die een stad inneemt. En als u dan nog niet rustig bent, dán is het tijd voor een pak slaag. Met de zaterdagkrant.

Dokter Baruch Krauss: 'Ik zag daar veel kinderen lijden. Ik besloot er iets aan te doen.'

ELLEN DE VISSER / VK BEELD VK

'Er was geen aandacht voor angst bij ziek kind'

► Eén minuut, meer heeft kinderarts Baruch Krauss niet nodig om zijn jonge patiënten gerust te stellen.
► Zijn werk gaat de wereld over, 'maar er bestaat geen trucje'.

Hij is een meester in de omgang met angstige kinderen, kinderarts Baruch Krauss: op de spoedeisende hulp van het kinderziekenhuis in Boston weet hij in één minuut tijd het vertrouwen te winnen van kinderen bij wie hij een wond moet hechten of een vervelend onderzoek moet doen. Twee jaar geleden publiceerde hij in het *New England Journal of Medicine* een soort handleiding voor zijn collega's, met een video waarin we hem aan het werk zien – rustig en vriendelijk, steeds op zoek naar de beste manier om een kind te kalmeren.

Kortgeleden sprak hij op het eerste Europese congres over pijn en angst bij kinderen in het ziekenhuis, georganiseerd door kinderartsen Piet Leroy (MUMC) en Sükru Genco (OLVG). Het onderwerp is actueel, zegt Krauss, nu er in de zorg steeds meer samen met patiënten wordt beslist. 'Maar ik leer artsen geen trucje, er bestaat geen formule die op elk kind kan worden toegepast.'

Geen foeffe dus, hoe ziet uw aanpak eruit?

'Je moet een kind observeren: hoe

kijkt het, hoe doet het, hoe reageert het verbaal en non-verbaal op de arts, op de ouders? Pas als duidelijk is in welke emotionele staat een kind verkeert, kun je handelen, en dan is er een complete gereedschapskist aan technieken beschikbaar. Eerst wijk je de nieuwsgierigheid van een kind. Dat kan vaak met kleine dingetjes die in de ruimte aanwezig zijn, zoals een rolletje plakband in een potje waar je een deksel op schroeft. Daarna zet je een kind actief

'Het gaat erom dat angst en pijn geen traumatische ervaring worden.'

aan het werk door het een taak te laten doen of een spel te laten spelen, passend bij de leeftijd. Tot slot maak je de instrumenten die je gebruikt minder eng, bijvoorbeeld door ze te laten aanraken.'

Is het heel erg als een kind af en toe pijn heeft?

'Mijn doel is niet om alle pijn te voorkomen. Zo zit het leven niet in elkaar. Waar het om gaat is dat pijn en angst geen traumatische ervaring worden, geen herinnering die kinderen blijft achtervolgen. Want dat kan

grote, levenslange gevolgen hebben. Overal ter wereld lopen volwassenen rond die doodsbang zijn om naar de dokter of de tandarts te gaan, door een vervelende ervaring uit hun jeugd. Dat betekent nogal wat voor de kwaliteit van hun leven.'

Waarom bent u zich met dit onderwerp gaan bezighouden?

'Zo'n dertig jaar geleden werkte ik op de eerste hulp van een klein ziekenhuis. Pijnbestrijding was beperkt tot de operatiekamer, voor pijn en angst bij kinderen was geen enkele aandacht. De arts moest zijn werk doen, daar draaide het om. Ik heb daar veel kinderen zien lijden en dat raakte me zo, dat ik heb besloten er iets aan te doen.'

Kinderen kunnen ook angstig worden door het gedrag van hun ouders. Hoe gaat u daarmee om?

'Ouders voelen haarscherp de emoties van hun kind aan, ze zijn vaak bang en bezorgd. Maar zodra zij zien dat hun kind me vertrouwt, dat ik een band opbouw, ontspannen ze. Dan hoeven ze niet langer hun beschermende rol te vervullen.'

Uw methode kost tijd, zullen artsen misschien zeggen, en het is al zo druk op de spoedeisende hulp

'Als ik dat hoor, laat ik video's zien van mijn aanpak. Die duren 60 seconden. Meer tijd heb je niet nodig om van angst naar vertrouwen te gaan. Het is een werkwijze die je kunt oefenen, net als autorijden, en als je het vaak doet, krijg je routine en gaat het razendsnel. Vergeet ook niet dat een rustig kind tijdswinst oplevert want dan kan de arts sneller werken. Maar dat is het pragmatische antwoord. Het menselijke antwoord is dat je door deze aanpak echt contact krijgt met jonge patiënten en dat is het allerbelangrijkste. Ik werk nu 25 jaar op deze manier en het heeft van mij een andere dokter gemaakt. Ieder contact is nu authentiek en dat is enorm bevredigend. Het is de reden waarom ik voor dit vak heb gekozen.' ♦

WAT ZEG JE TEGEN EEN ANGSTIG KIND?

Niet: Het doet geen pijn

Wel: Je kunt iets voelen

Niet: Dit gaat een beetje pijn doen

Wel: Het voelt een beetje alsof ik je knijp

Niet: Het is maar een prikje

Wel: Vertel eens wat je voelt

Niet: Je hoeft je geen zorgen te maken

Wel: Wat heb je vandaag op school gedaan?

Niet: Het duurt maar even

Wel: Het duurt korter dan het liedje van ...

Bron: NEJM

Krauss stelt een kind gerust voordat hij aan het onderzoek begint.

De huiskamer van Elja van den Born uit Leerdam

NICOLETTE DE BOER BEELD NIEK STAM

OUDE APOTHEKERSKAST

Veel in de woonkamer van Elja, Wilbert en Jorik is zelfgemaakt.

De oude apothekerskast waarmee het allemaal begon.

Toen Elja van den Born (1992) haar verfkwest neerlegde, keek haar schoonvader aandachtig naar het grillige resultaat op de muur van de woonkamer. 'Hoe krijg je alles straks in een rechte lijn?' Een halfjaar later moet ze nog **STEEDS LACHEN** als ze eraan terugdenkt.

Met haar man Wilbert en zoontje Jorik (1) is ze verhuisd naar een rijtjeswoning in Leerdam. De twee grepen de verhuizing aan om hun interieur flink te veranderen. Zo kwamen hun zelfgemaakte meubels van steigerhout op Marktplaats te staan. Maar nu staan ze op zolder: 'Eerst was het heel modern, **NU WIL NIEMAND ZE**. Misschien maak ik er nog eens wat leuks van voor Jorik.'

Het begon allemaal met een houten **APOTHEKERSKAST** met veel laatjes. Toen ze die op Marktplaats tegenkwamen, wisten ze: die willen we. 'Hij is echt oud, waarschijnlijk van

rond 1900.' Ze besloten hun inrichting erop aan te passen. De kast kunnen ze niet meer missen: er kan van alles in. Bovenop de kast staat een oude typemachine. 'Daar heb ik lang naar gezocht.'

Iets wat ze op Funda niet gezien hadden, is het stalraampje in de woonkamer. 'Toen ik het zag, was ik meteen verkocht.' Ook de **GEVERFDE HOUTEN BALK** tussen de keuken en woonkamer was een leuke bijkomstigheid. Ze haalden de verf eraf en nu hangt er een schommel aan voor Jorik.

Veel in de woonkamer is zelfgemaakt. Zoals de grote poot van de eettafel. Of de plankjes aan de wand: deze dienden ooit voor het **DROGEN VAN SIGAREN**. Veel is tweedehands, vertelt Elja. Ze wil graag laten zien dat dit gewoon kan. 'Ik las eens een boek over wat het kopen van spullen met de wereld

doet. Andere mensen hebben er last van als ik iets nieuws koop.' Ze haalt veel van Marktplaats en de kringloop. 'Het is niet altijd haalbaar, hoor. Maar met wat geduld kun je echt leuke dingen vinden.'

De schouw in de woonkamer bleek niet over een gat te beschikken. 'Nu hebben we 'm mooi dichtgemaakt met een zelfgemaakt wandmeubel.' Nu staat er een sfeerhaardje dat brandt op bio-ethanol. Naast de schouw trekt Jorik een onopvallende la open. Er komt **ALLERLEI SPEELGOED** tevoorschijn. Lachend: 'Eerst stopte hij dat allemaal in de schouw.'

De geverfde blauwe stoelen aan de eettafel zijn nog een dingetje. Ze zien er leuk uit, daar zijn ze het allebei over eens. 'Maar als Wilbert thuiskomt na een dag werken, wil hij niet op zo'n harde, houten stoel zitten.'

REINA WISKERKE BEELD KARLA LEEFTINK-HUIZINGA

Reeën het jaar rond

Reeën zijn prachtige dieren, zegt Karla Leeftink-Huizinga uit Assen. 'Hun kleuren. Hun schichtigheid: ze komen plots tevoorschijn en zijn ook zo weer weg. Je moet er echt wat voor doen om ze in beeld te krijgen.'

Leeftink houdt van natuurfotografie. Ze geeft graag natuurpresentaties over verschillende thema's, van 'IJsland' tot 'De Waddenzee'. Van reeën heeft ze een apart project gemaakt, met een boek als resultaat. Ze ziet het als een beeldverslag van het leven van een ree in de loop van de vier seizoenen. In korte teksten geeft ze achtergrondinformatie. Zo zie je op verschillende foto's hoe een reegeit in april onrust ruikt, en de haren van haar witte achterkant overeind gaan staan om andere reeën te waarschuwen. 'De vluchthouding is compleet als er ook nog een van de poten, de lopers, wordt opgetrokken', schrijft ze. 'De oren draaien alle kanten op om geen geluidje te missen. Het enige geluid is het klikken van de camera.'

Het reeënproject komt voort uit een tijd van rouw om 'een lieve vriendin die overleden is'. 'Ik kon het binnen de vier muren van het huis niet meer goed uithouden. Ik moest eropuit, de natuur in. En steeds vaker kwam ik dan reeën tegen, wat me deed besluiten mijn camera weer mee te nemen.'

Ze ging steeds vroeger op pad. 'Als het licht

wordt, net op die overgang van nacht naar dag, komen reeën tevoorschijn. Dan moet je klaarstaan. Ik probeer drie kwartier voor de officiële zonsopkomst op de plek te zijn waar ik reeën verwacht. In de zomer vertrek ik soms al om half vier, vier uur in de ochtend. 'Rugzak op, Statief mee. Telelens om. Op de plek die je hebt gekozen, moet je heel stil staan. Reeën zien niet goed, maar nemen wel bewegingen waar. En je moet met je neus op de wind zitten, dat je de wind in het gezicht hebt, van de dieren af. Anders krijgen ze mijn geur in hun neus en zijn ze weg.'

De avondschemering biedt ook gelegenheid om reeën tegen te komen. Maar dan lopen er ook wandelaars rond. En honden. Reeën verdwijnen dan meestal snel weer de bosrand in. Het gaat Leeftink niet alleen om de foto's. Ter plekke het gedrag van de reeën zien, vindt ze nog het mooist. 'Waarom doen ze zoals ze doen? Ik heb een cursus reeënbeheer gevolgd van Vereniging Het Reewild om alles beter te kunnen plaatsen.'

Wat verandert er zoal door het jaar heen aan reeën? 'De kleur valt het meest op. In de zomer hebben ze een mooie roodbruine vacht. In de winter is die donkerder en doffer bruin en krijgen ze een witte halsvlek. Aan het eind van het jaar laten reebokken hun geweastangen vallen. Die hebben ze niet meer nodig voor de concu-

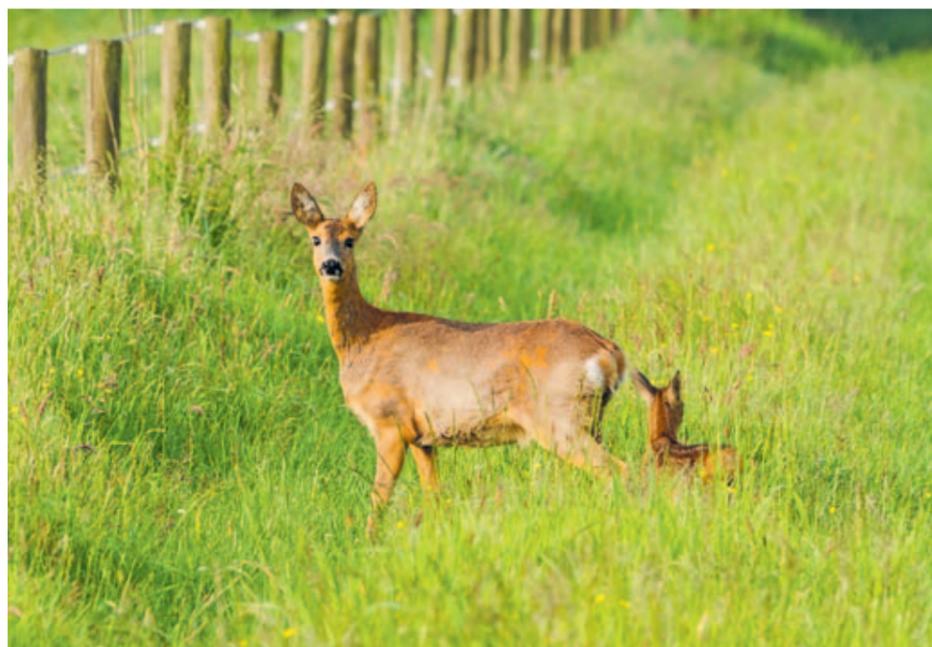
rentie, omdat de bronstperiode voorbij is en ze weer in grotere groepen leven.'

Als ze moet kiezen, vindt Karla Leeftink juni de mooiste tijd. 'Dan krijgen hun vachten die mooie roodbruine kleur. Er worden reekalfjes geboren. Die hoop ik dan toch weer te spotten, wat heel lastig is, want ze zijn zo klein dat ze vaak niet eens boven de grassen uitkomen. Het is fantastisch om te zien hoe ze voorzichtig door het gras lopen, terwijl ze dat nog amper kunnen en het toch proberen. Je ziet hoe ze met hun kleine snuitjes alles nog ontdekken.'

Ze herinnert zich verschillende overweldigende momenten. 'Dan dank ik God dat ik dit mag zien.' De coverfoto van haar boek was zo'n moment. Een kleine reebok die haar van redelijk dichtbij aankeek. 'Dan is er even een soort contact, terwijl je weet dat er vanuit het dier gezien geen contact is. Het is echt wild. Ze zien je wel, maar als gevaar.'

Met haar boek wil ze reeën dichterbij het gewone publiek brengen. 'Er komen steeds meer reeën, in heel Nederland. We moeten ermee samenleven en dan mogen we er ook wel wat meer over weten. Bovendien spreek ik veel mensen die zelf niet meer op pad kunnen, maar wel van de natuur houden. Met een boek kunnen ze toch een beetje mee de natuur in.' ♦

Reeën het jaar rond
KARLA LEEFTINK-HUIZINGA.
UITG. PROFIEL, BEDUM 2019.
152 BLZ. € 24,50
KARLALEEFTINK.COM

ACHTERGROND

DE FEITEN OVER KAUWGOM

EYMEKE VERHOEVEN BEELD ISTOCK, AFP

Snoep, niet bedoeld om op

Kauwgom werd 160 jaar geleden voor het eerst commercieel aan de man gebracht. Tegenwoordig dient het in sommige Arabische landen als alternatief voor klein wisselgeld. Maar wie op Schiphol zin krijgt in het bijzondere snoepgoed heeft pech: het wordt er niet verkocht.

kauwen op een stukje rubber

De naam zegt het al: een groot deel van kauwgom bestaat uit 'gom'. Dat sap is oorspronkelijk afkomstig uit bomen, maar wordt tegenwoordig vaak industrieel gemaakt ('synthetisch') en heeft bestanddelen die ook worden gebruikt voor de rubberproductie van bijvoorbeeld autobanden of condooms.

Gom is behoorlijk taai, dus gaan er was, oliën en andere weekmakers bij om de substantie een beetje zachter en lekker kauwbaar te maken.

Voor het creëren van textuur worden vulmiddelen, zoals talk en krijt, toegevoegd. Benzoëzuur is een conserveringsmiddel, dat ervoor zorgt dat de kauwgom lang houdbaar blijft. En dan zijn er natuurlijk nog de smaak- en zoetstoffen, waardoor de kauwgom echt naar aardbei, 'freshmint' of 'spearmint' proeft. In Japan zijn ze heel creatief op dit gebied: daar bestaat zelfs kauwgom met bloemen- en augurksmaak. Veelgebruikte kunstmatige zoetstoffen als xylitol en aspartaam roepen dikwijls argwaan op – ze zouden kanker veroorzaken – maar volgens de Consumentenbond zijn de stoffen zo goed onderzocht dat er geen reden is tot zorg.

alerte bevrijders

Archeologen vonden in zowel Zweden als Finland aanwijzingen dat onze verre voorouders boomhars en teer in hun mond deden. Op gom kauwen deden ook de Azteken al. Zij maakten een inkeping in de schors van Sapodilabomen, zodat het kleverige sap naar buiten stroomde. Het werd op smaak gebracht met kruiden. De oude Grieken waren eveneens liefhebbers van 'kauwgom'.

De eerste commerciële gommetjes worden het vaakst op naam geschreven van de Amerikaanse John Curtis. Hij bracht in 1848 Main Pure Spruce Gum uit, op basis van gom uit dennensap. Twee jaar later ging hij in plaats daarvan paraffine – uit aardolie – gebruiken; dat had geen bijmaak. In 1928 werd bubblegum ofwel klapkauwgom bedacht: het knalroze goedje waarmee grote bellen kunnen worden geblazen.

Het duurde nog even voordat het snoepgoed aansloeg in Nederland. Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog brachten de Amerikaanse en Canadese bevrijders met de vrede ook kauwgom. Ze deelden van wat er in hun rantsoen zat; kauwgom zou de soldaten helpen alert te blijven.

De eerste Nederlandse kauwgomfabriek ging in 1948 open en kreeg als eerbetoon de naam Maple Leaf, een verwijzing naar de Canadese vlag. De Amsterdamse fabriek sloot in 2003, maar het gebouw staat er nog steeds en herbergt nu creatieve ondernemingen.

te eten

kauwgomballenboom in je buik

Ouders waarschuwen hun kinderen vaak tegen het doorslikken van kauwgom en gebruiken daarbij de meest huiveringwekkende doemscenario's. 'Anders blijft het zeven jaar in je lichaam.' 'Dan groeit er een kauwgomballenboom in je buik.' Of: 'Je darmen plakken aan elkaar!'

In werkelijkheid vallen de consequenties van het doorslikken van een kauwgompje wel mee. Zoals elk hapje wat die weg aflegt, komt het in de maag terecht – en vervolgens in de darmen. Die organen breken sommige ingrediënten van de kauwgom af, zoals de zoetstoffen. Maar het grootste deel van het taaie goedje is ongevoelig voor de spijsvertering en wordt richting de uitgang gedirigeerd: zo'n twee dagen na het inslikken belandt het kauwgompje in het toilet. Die zeven jaar zijn dus wat overdreven ...

Toch is de waarschuwing van ouders niet helemaal overbodig. Doordat het spijsverteringsstelsel van kleine kinderen smaller is, kunnen zij eerder last krijgen van verstopping. Er zijn zeldzame gevallen bekend waarbij artsen een vastzittende klomp kauwgom uit de maag of darmen moesten verwijderen van peuters die dagelijks kauwgompjes doorslikten alsof het snoepjes waren. Een andere risicogroep is die van mensen met een ernstige vernauwing in het maag-darmstelsel, ten gevolge van een gezwel of bijvoorbeeld de ziekte van Crohn.

de schaar er in

Er zijn al heel wat scharen in lange lokken gezet om er een stuk kauwgom uit te verwijderen. Daarnaast verdwijnen er regelmatig kledingstukken bij het afval, omdat het kleverige goedje zich eraan gehecht heeft. Wat schijnt te helpen is de kauwgomvlek insmeren met een royale hoeveelheid pindakaas of boter. Na het intrekken van zo'n smeersel, moet het behandelde kledingstuk wel goed gewassen worden om de nieuw ontstane vetvlek te verwijderen. Dat lukt niet bij alle stoffen. Een andere behandeling die vaak wordt geprobeerd, is het bevriezen van de aangekoekte kauwgom. Door het kledingstuk 24 uur in de vriezer te leggen, verhardt het taaie snoepgoed tot een korrelige substantie en kan het in veel gevallen worden afgekrabd. Om de laatste restjes weg te krijgen, willen bijvoorbeeld azijn, aceton, ether, wasbenzine, stickerverwijderaar of terpentijn wel eens een handje helpen.

record

De Amerikaanse Chad Fell blies op 24 april 2004 de grootste kauwgombel ooit zonder zijn handen te gebruiken. De doorsnede van de roze bel was 50,8 centimeter. Volgens Fell is zijn geheim het gebruik van drie stukjes kauwgom van het merk Dubble Bubble.

spum: plakkend probleem

Op Schiphol wordt geen kauwgom verkocht. Het is niet verboden het zelf mee te nemen, maar de organisatie wil gom kauwen op de luchthaven in elk geval niet stimuleren. Zo wordt geprobeerd te voorkomen dat de kauwgom op vloeren en tafels belandt.

Zo'n kauwgomvlek verdwijnt pas na twintig tot vijftwintig jaar. Synthetische gom vergaat niet, maar valt uit elkaar in minieme deeltjes: microplastics. Kauwgom op straat wordt ook wel spum genoemd. Dat woord is samengesteld uit 'spam', 'spugen' en 'gum'.

Voor het op straat gooien van kauwgom kan een boete worden uitgedeeld van 140 euro, maar dat gebeurt zelden. Verwijderen is moeilijk. Veelgebruikte technieken als hogedrukreiniging, stoomreinigen en droogijstralen verbruiken

veel energie, zijn duur en maken lawaai. Volgens Milieu Centraal kost het eenmalig verwijderen van kauwgom uit een winkelcentrum 8500 euro. In heel 2010, bijvoorbeeld, vergde het weghalen van kauwgom uit de openbare ruimte in Nederland zo'n 250 miljoen euro.

In sommige steden is het mogelijk kauwgom in een speciaal recyclebakje te gooien of op een bord te plakken. Het uitgekauwde snoepgoed wordt vervolgens gebruikt als grondstof voor de productie van onder meer potloden en linialen.

Ondertussen proberen onderzoekers een kauwgom te ontwikkelen die minder plakt en snel uit elkaar valt, maar tot nu toe blijkt het moeilijk daarbij de smaak en het mondgevoel op het vertrouwde niveau te houden.

overbelaste kaken en diarree

Kauwgom consumeren heeft heel wat voordelen, maar ook negatieve kanten. Zo is het mogelijk dat bij veelvuldig kauwen kaakartrose ontstaat door overbelasting van het gewricht en de spieren. Diezelfde spanning op het kaakgewricht zou volgens wetenschappers kunnen zorgen voor hoofdpijn.

Dat overdaad schaadt, blijkt ook uit extreme gevallen waarbij fervente kauwgomkauwers last kregen van darmklachten. De zoetstoffen in suikervrije kauwgom hebben een laxerend effect. In grote hoeveelheden kunnen die dus leiden tot diarree.

positieve eigenschappen

Het merk Sportlife deed in 1981 iets slims: het bracht de eerste suikervrije kauwgom op de markt. Die zette al snel navolging; tegenwoordig is de meeste kauwgom gezoet met suikervervangers. Kauwen op zulk suikervrij snoepgoed helpt etensresten te verwijderen en de speekselproductie te stimuleren. Daar staat tegenover dat zure smaakstoffen en bepaalde conserveringsmiddelen in kauwgom het tandglazuur juist kunnen aantasten.

Op veel scholen is het toegestaan tijdens het maken van een Cito-toets of examen kauwgom mee te nemen. Wie weet is het een placebo-effect, maar verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat kortstondig kauwgom kauwen mogelijk helpt alertheid en concentratie te bevorderen. Kauwen veroorzaakt een verhoogde hartslag en bloeddruk en een betere doorbloeding; daar zou het mee te maken kunnen hebben.

Maar uit een onderzoek met kinderen met ADHD blijkt dat langdurig kauwgom kauwen juist ook kan afleiden van een taak.

advertenties

DE KRANT IN UW VAKANTIE

nd.nl/vakantieservice

Vakantie? Wat doen we met de krant?

► Bezorgen op een ander (vakantie)adres

► Bezorging stoppen, bonnen voor gratis krant
Op te halen bij elk verkooppunt in Nederland waar nd^o verkrijgbaar is.
Kijk voor verkoopadressen op nd.nl/losseverkoop.

► Bezorging stoppen

Deze mogelijkheden gelden alleen voor een periode van minimaal 1 week.
De digitale krant blijft altijd beschikbaar. Bij bezorging stoppen wordt de eerstvolgende betaling opgeschoven met het aantal dagen dat de krant niet bezorgd wordt. Bezorging in het buitenland is op eigen risico en kost in Europa € 3,30 en buiten Europa € 3,50 per dag.

► Vul de bon in of geef de wijziging door via nd.nl/vakantieservice

Uw gegevens:

voorletter(s)/naam:

straat: huisnr.:

postcode: plaats:

telefoon (vast): telefoon (mobiel):

e-mail:

Ik/wij gaan op vakantie van t/m:

Uw keuze:

Bezorgen op een ander (vakantie) adres

voorletter(s)/naam:

Evt. nummer/kamer/plaats:

straat: huisnr.:

postcode: plaats:

land:

Bezorging stoppen, bonnen voor gratis krant

Bezorging stoppen

► Deze bon minstens twee weken voor uw vakantie opsturen naar:
Nederlands Dagblad Vakantieservice, Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort

TIPS

tarief € 5,78 per regel; tekst wordt achterelkaar doorgezet; opgave via ndadvertenties.nl

ACTIVITEITEN

CONCERTEN

- KERSTCONCERT ALKMAAR -
15 dec. 19.30: Kapelkerk,
Laat 80 m.m.v. Con Passione
en Chr. koor Chenánja €2,50
bijdebronalkaar.nl

NAJAARSMODE VOOR DAMES ÉN HEREN

DOORDUYN MODE.NL

■ Pianist JAN MULDER (USA)
komt naar Nederland!
Allerlaatste tickets voor
kerstconcert met zijn orkest
op 24 december in De
Doelen nu verkrijgbaar.
Actiecode (max. €25,00
korting per ticket) is JM24.
www.DeDoelen.nl.

■ KAMPEN Bovenkerk Zaterdag
15 december Kerst met Chr.
Genemuiden Mannenkoor
Stereo Orgel, vleugel,
Percussie, orkest Kaarten via
www.stereogenemuiden.nl
19.30 uur Hartelijk welkom!

■ Tivoli Vredenburg-Utrecht
Zaterdag 22 december Kerst
Mannenkoren Concert Het
Urker Mannenkoor
Hallelujah-Urker Voices
e.v.a. Aanvang 19.00 uur
www.koorconcerten.nl

CONFERENTIES

Jeugdleidersconferentie 18
en 19 januari 2019. Thema is
We hebben je hart nodig.
Durf jij als jeugdwerker,
gemeentelid je hart te
openen voor jongeren? Gaat
het geestelijk welzijn van
jongeren je aan het hart?
Kom naar de conferentie en
laat je vullen en inspireren
door Gods Geest. Variërend
programma met sprekers,
samenzang, workshops en
tijd voor ontmoeting met
elkaar. Zie
jeugdleidersconferentie.nl

FAMILIE EN RELATIES

ALGEMEEN

Onze lieve papa en mama
Jan en Arike Breukelman-
Heres zijn vandaag 12,5 jaar
getrouwd. Gefeliciteerd van
Jan en Mirthe. Houtduif
16 7731KJ Ommen

■ Wij gaan D.V. 11 december
a.s. trouwen: Andien
Dijkema en Bert Penninga.
Utrechtseweg 26-28, 1213 TT
Hilversum.

■ Papa Koen en mama Lucy
gefeliciteerd met 25 jaar
huwelijk. Thom & Rick.

■ Lucy en Koen Westrik-
Kasemier al 25 jaar samen.
W.Egbertsstraat 66, 8061 ED
Hasselt. Gefeliciteerd
namens Pa & Ma, Margreet
& Richard, Wouter & Mirjam,
Jeannine & Cees.

GERECHTELIJKE
PUBLICATIES

ALGEMEEN

VERKOOP BIJ EXECUTIE. Op
maandag 10 december 2018
om 13:30 uur zal ter hoogte
van het adres Oldegaarde
928 B te ROTTERDAM in het
openbaar worden verkocht
een voertuig, merk
VOLKSWAGEN, type GOLF; TDI
77 KW, met kenteken
57NPDH. De verkoop wordt
gehouden bij opbod en
tegen directe betaling. GGN
Gerechtsdeurwaarders
(mapnr. 3278654). Kijk op:
www.gerechtsdeurwaarders
veiling.nl.

PERSONEEL

ALGEMEEN

ERFGOED groeit! Altijd al je
vleugels willen uitslaan?
Zijn uitdaging en afwisseling
belangrijk voor je? Wil je
werken in een hecht team?
Ben je een handige
aanpakker met gevoel voor
techniek? Doe je graag ook
eens een project in het
buitenland? En werk je
graag bij een bedrijf waar
de zaken goed geregeld
zijn? Pak dan je kansen bij
ErfGoed! Ons bedrijf biedt
volop mogelijkheden, voor
alle leeftijden. Net van
school? Of al een (groot)
deel van je loopbaan achter
de rug? Kom kennis maken
bij ErfGoed! Om bij ons te
solliciteren hoeft je niet in
Moerkapelle te wonen. Wij
werken in alle werelddelen,
daarom is afstand bij ons
een relatief begrip. Vanuit
elke hoek of windstreek van
Nederland kun je werken
voor ErfGoed. Enthousiast
geworden? We zien jouw
reactie tegemoet. Lees meer
op www.werkenbijerfgoed.nl.

■ Wij zijn op zoek naar een
junior secretaresse voor 5
dagen in de week. Kijk voor
meer informatie op www.vivesta-groep.nl/actueel

■ Ben je net afgestudeerd of
gestopt met je studie havo,
mbo4 of hbo? Ben jij klaar
voor je eerste echte baan?
PeoplePower zoekt in
Bodegraven en Veenendaal
starters op de arbeidsmarkt.
Er zijn meerdere functies
beschikbaar in verschillende
richtingen. Wie weet zit er
wat voor jou tussen! Meer
informatie is te verkrijgen
door te mailen naar david@werkenbijpeoplepower.nl
of te bellen naar 0318581814.

VAKANTIE BINNENLAND

OVERIJSSSEL

Ommen-Hardenberg/Rheeze
Terschelling- Ameland t.h.
chalet/stacars 0512-516096
u bent "Uit en Thuis" bij
www.vdsluisvakanties.nl

ZEELAND

Vakantieverblijf de Trommel
- Domburg. Te huur
sfeervolle
vakantiewoningen. Direct
onderaan de duinen en op
100m loopafstand van het
strand. www.detrommeldomburg.nl

VRAAG EN AANBOD

ALGEMEEN

Citerreeks: Al 15 jaar de
mooiste romans van uw
favoriete schrijvers! Kijk op
www.citerreeks.nl en meld
u aan als abonnee. U
ontvangt een prachtig
welkomstgeschenk (twv €
33)!

Vier^{nr.3} de herfst

De winnaar van
de fotowedstrijd uit
het magazine Vier de
herfst is bekend:

We willen alle fotografen
bedanken voor hun
deelname.

Van harte gefeliciteerd!

Janneke Blokland
krijgt haar prijs,
de winnende
foto op canvas,
thuisgestuurd.

1.

Janneke Blokland,
Zoetermeer

2.

Jeanne van Hoogdalem, Zutphen
(eervolle vermelding)

3.

Cornelia van D.
(eervolle vermelding)

Zelfs vijf eeuwen na Columbus' landing in Amerika weten groepen mensen het contact met de 'beschaving' die hij bracht, te vermijden.

HILBRAND ROZEMA BEELD AFP

Nog 149 verborgen stammen

De Amerikaanse zendeling John Allen Chau (27) wilde 's werelds meest geïsoleerde stam bekeren, op een eiland dat behoort tot India. Hij moest het met de dood bekopen. Op aarde leven nog vele van zulke stammen.

Op aarde leven veel stammen die geen weet hebben van andere culturen, naties, regeringen of de geldeconomie. De meeste onbereikte groepen leven in Zuid-Amerika, in het Amazonegebied. Brazilië telt officieel 67 stammen, Peru 15. Elders in Zuid-Amerika leven bij elkaar 23 van zulke stammen, waarvan één tot voor kort mogelijk in Suriname; bij elkaar dus 105. Brazilië wordt gevolgd door West-Papua (Irian Jaya) met 44 groepen. Over hen zijn amper gegevens, omdat de kolonisator van de Papoea's, Indonesië, geen pottenkijkers wil. Wel komen uit dit gebied unieke beelden: de Belg Jean-Pierre Dutilleux won het vertrouwen van

Een bewoner van een geïsoleerd levende stam op Noord-Sentinel, het eiland waar de Amerikaan John Chau in november omkwam. De gitzwarte bewoners stammen af van Afrikanen uit de prehistorie die zo'n 100.000 tot 60.000 jaar geleden naar Azië trokken.

'Bij recent onderzoek vanuit de lucht zijn vijftig groepen van jagers en verzamelaars gezien.'

Papoea's die nog in de steentijd leven. Hun ontmoeting is te zien op YouTube.

nog veel onbekend

Al deze groepen leven in stam- of familieverband. Ze leven van de natuur en variëren van tientallen tot 50, 100, 200 of 300 individuen. Dit zijn schattingen, veelal vanuit de lucht. Van veel groepen is onduidelijk welke taal ze spreken en hoe ze heten. Er wachten dus nog velen op 'ontdekking'. Beter gezegd, zij wachten daar juist niet op maar rennen weg of schieten met gifpijlen. Mogelijk zijn er ook in Afrika, met name Congo, nog verborgen stammen. De laatste grote onontdekte beschaving leefde tot juli 1938 verborgen in het Koninkrijk der Nederlanden: de 60.000 tot 100.000 zielen tellende Dani in de Baliemvallei, Irian Jaya, Nederlands-Indië.

Of zijn er nog verrassingen mogelijk? In 1984 dook in Australië een Aboriginesvolk op dat nooit eerder contact met de buitenwereld legde. Noord-Sentinel, het eiland waar de Amerikaan John Chau omkwam, is uniek, omdat de gitzwarte bewoners afstammen van Afrikanen uit de prehistorie die zo'n 100.000 tot 60.000 jaar geleden naar Azië trokken.

rubberslaven

Veel Amazonevolkjes in Zuid-Amerika mijden contact na slechte ervaringen en trauma's. Begin twintigste eeuw, toen de wereldindustrie schreeuwde om rubber, zijn hun voorouders behandeld als slaven. Twee Nederlanders hielden zich met deze groepen bezig: de bioloog Marc van Roosmalen en journalist Ineke Holtwijk. Van Roosmalen schat het aantal geïsoleerde groepen hoger in dan het Braziliaanse

overheidsbureau Funai doet. Hij reageert vanuit Brazilië: 'Bij een recent onderzoek vanuit de lucht in de deelstaten Acre en Amazonas zijn wel vijftig jager-verzamelaarsgemeenschappen (*tribos isolados*) ontdekt, die absoluut zeker nog nooit in contact waren met de zogenoemde 'blanke beschaving'. Een paar keer zijn foto's gemaakt, waarbij het vliegtuigje met pijlen beschoten werd. De indianenbureaus van Brazilië en Peru laten de 'isolados' voortaan met rust omdat bij contact met deze nomadische groepjes doden vielen: vijf Funai functionarissen en het merendeel van de inboorlingen.' Van Roosmalen, in 2000 uitgeroepen tot 'Held van de Planeet' door *Time Magazine*, schreef erover in *Waarom de burens nooit deugen* (2018).

Ineke Holtwijk schreef *Rooksignalen*. Op zoek naar de laatste verborgen indianen in Brazilië (2006). Bureau Funai moet soms kleine reservaten nazoeken van zo'n 40 vierkante kilometer, plukjes bos te midden van kale kapvlaktes en oprukkende plantages, om één laatste overlevende van een uitgestorven stam te helpen. Holtwijk deed mee aan de zoektocht naar zo'n 'laatste der Mohikanen'.

zuigelingenmoord

Donkere wolken pakken zich samen. Brazilie's nieuwe president Bolsonaro heeft een oogje op het regenwoud, dat toch al lijdt onder boskap. Er woedt bovendien discussie over de Muwaji-

wet tegen zuigelingenmoord. Kinderen met handicaps worden door geïsoleerde stammen soms achtergelaten of actief gedood. De organisatie van de Paralympische Spelen (Rio de Janeiro, 2016) steunde de wet, genoemd naar de moeder van het meisje Iganani. Iganani, op het nippertje van de dood gered, mocht de fakkel dragen tijdens de openingsceremonie in Rio. Maar antropologen en de organisatie Survival International zijn fel tegen ingrijpen bij geïsoleerde indianen. Die worden ten onrechte zwart gemaakt, vinden zij. Kindermoord (infanticide) zou niet vaak voorkomen en noodzakelijk zijn om als groep te overleven bij voedselschaarste. Het beschermen van bedreigde culturen weegt voor hen het zwaarst.

Op YouTube zijn filmpjes te zien over het meisje Hakani, geadopteerd door Márcia en Edson Suzuki, evangelische christenen die in 2006 Atini oprichtten 'ter verdediging van de rechten van inheemse kinderen'. Tachtig stammen zagen Hakani's verhaal al, stellen de makers. Zijn het taboe en de angst eenmaal doorbroken, dan staan de indianen verrassend open voor alternatieven, claimen christenen die opkomen voor deze kinderen.

Zendeling John Allen Chau, die in november met doodsverachting op de Sentinelezen af stapte, heeft illustere voorgangers. In 1942 werd New Tribes Mission (NTM) opgericht. In dat jaar ging een eerste groep zendelingen naar Bolivia. Van de tien volwassenen en zes kinderen stierven er zes, vijf van hen gedood door de Auca-stam.

NTM kreeg kritiek omdat zij geen respect zou hebben voor stammenreligies en -culturen en 'te Amerikaans' zou zijn. Tegelijk wist NTM (die nu Ethnos360 heet) kleine stamtalen voor het eerst op schrift te stellen en veel hulp te verlenen. ♦

Luchtfoto die in 2008 werd vrijgegeven van een nieuw ontdekte stam in het Amazonewoud van Brazilië. De indianen schoten op het vliegtuigje van waaruit de foto's werden gemaakt.

ANCA BOON BEELD ANP / KOEN VAN WEEL

Ook de Chinezen landen straks op

Een Chinese maanlander en -rover moeten komende week voet aan de grond krijgen aan de achterkant van de maan. Het is een technisch hoogstandje dat zelfs de Russen en de Amerikanen tijdens hun ruimtewedloop niet wisten te realiseren.

Vanaf de aarde zien we altijd dezelfde kant van de maan. In 1959, toen het Russische ruimtevaartuig Luna 3 achter de maan langs vloog en daarvan foto's naar de aarde stuurde, kregen wij mensen een eerste indruk hoe die kant eruitziet. Tot op de dag van vandaag, heeft geen enkele onbemande sonde of astronaut ooit voet gezet op de maan aan de achterkant.

China hoopt daar nu verandering in te brengen met zijn Chang'e-4 missie. Een lander (1200 kg) en maanrover (140 kg) zullen, als alles volgens plan verloopt, over een aantal weken landen in het Zuidpool-Aitkenbekken. Deze inslagkrater aan de achterkant van de maan meet 2500 kilometer in doorsnede en is 13 kilometer diep.

Waar westerlingen het vaak over het mannetje in of op de maan hebben, woont volgens de Chinese mythologie een godin op de maan: Chang'e. Al China's maanmissies zijn naar haar vernoemd.

diepe kraters

Planetaire wetenschappers zijn bijzonder geïnteresseerd in de achterkant van de maan, vooral in de bodemsamenstelling. Het Zuidpool-Aitkenbekken is interessant omdat de grote inslag diepe aardlagen blootgelegd moet hebben. Heel wat onderzoekers zouden daar maar wat graag metingen aan verrichten. Daarnaast hopen ze in de diepe kraters rond de polen ijsafzettingen aan te treffen. De aanwezigheid van water zou het leven van kolonisten op de maan een stuk makkelijker maken.

Dat de Russen en Amerikanen niet eerder de achterkant van de maan hebben verkend, heeft alles te maken met de communicatie. Alle voorgaande bemande en onbemande missies kenden het probleem dat er geen communicatie met de grondstations mogelijk was zolang het ruimtevaartuig zich, vanaf de aarde gezien, achter de maan bevond. De reden daarvoor is eenvoudig: radiosignalen kunnen niet door de maan heen.

De Chinezen lossen dit probleem op met een satelliet die zo is gepositioneerd dat hij in contact staat met de maanlander en -rover en met de aarde en daarmee communicatie tussen beide mogelijk maakt. Deze communicatiesatelliet werd 20 mei gelanceerd. De satelliet ontleent zijn naam Queqiao (eksterbrug) ook aan de Chinese mythologie. In dat verhaal vormen eksters een brug over de Melkweg.

experimenten

De Chinese lander zal met zijn fotocamera's de omgeving in hoge resolutie in beeld brengen. Bovendien zullen er twee bijzondere experimenten aan boord worden uitgevoerd. Daarvoor zijn een biosfeer met eitjes van de zijderups en een broeikasje met aardappel- en zandraketplantjes aan boord. De zandraket (*Arabidopsis*) is niet eetbaar, maar plantkundigen gebruiken hem veel als model. Mocht de mens zich ooit op de maan settelen dan is het verstandig om nu vast te peilen of planten er überhaupt willen groeien.

De Chinese rover lijkt in veel opzichten op zijn voorganger Yutu. Ook hij heeft camera's aan boord, maar het is vooral zijn taak om metingen te verrichten aan de maanbodem. Daarvoor beschikt hij onder meer over grondradar, een techniek die de bodem tot zo'n 30 meter diep scant.

Als de missie succesvol verloopt, wil de Chinese ruimtevaartorganisatie CNSA in 2019 met de Chang'e-5 missie voor het eerst maansteen verzamelen en in een capsule terugsturen naar de aarde. Het zijn technieken die essentieel zijn ter voorbereiding op een bemande reis naar de maan. De Chinese vluchtleiding heeft al laten weten het daar niet bij te willen houden. Op termijn wil ze een permanente kolonie op de maan vestigen.

Jaden konijn werd nationale knuffel

De eerste Chinese maanrover Yutu (jaden konijn), die in december 2013 arriveerde met de Chang'e-3 lander, kreeg in eigen land al snel een knuffelstatus. Hij was tweeënhalf jaar in bedrijf, maar kwam niet ver. De Chinese mythologie verhaalt ervan dat de maangodin Chang'e met haar jaden konijn, Yutu, naar de maan reisde. De naam van de nieuwe maanrover is nog niet bekend.

Tijdens de landing stond hij op de Chang'e-3. Een dag later rolde hij van de loopplank en kon zijn missie beginnen. Anderhalve maand ging alles goed. De eerste lange, koude maannacht doorstond de rover zonder problemen. Maar de tweede maannacht bracht hem in de problemen.

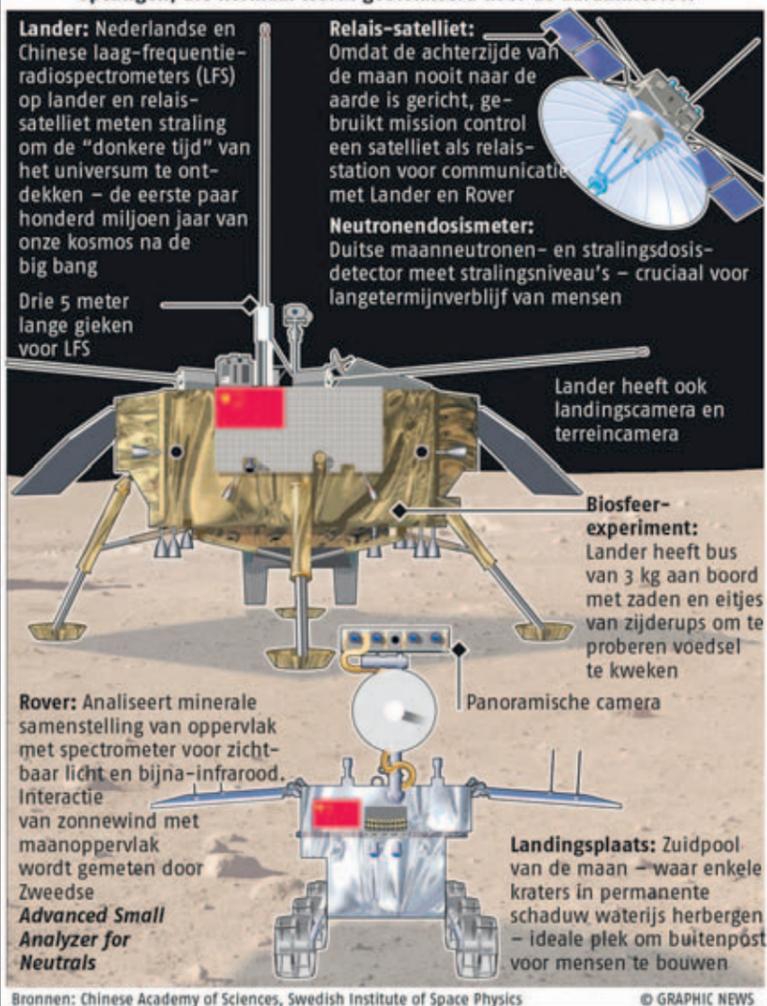
Toen het weer dag was geworden, probeerde het controlecentrum het contact te herstellen, maar het kreeg geen signaal terug. De Chinese media meldden het verlies van de maanrover op 10 februari. Een dag later berichtte het nationale persbureau Xinhua echter dat Yutu toch was ontwaakt. De rover kon alleen niet meer rijden – de teller bleef steken op 114 meter.

De instrumenten aan boord werkten nog wel. In de jaren die volgden, kon Yutu dus foto's blijven maken en bodemonderzoek doen. Niet zonder resultaat: de rover ontdekte een nieuw type maansteen.

China's missie naar achterkant van de maan

De Chinese Chang'e-4 is het eerste ruimtevaartuig ooit dat op de achterkant van de maan landt. De missie gaat plantengroei testen en radiostraling opvangen, die normaal wordt geblokkeerd door de aardatmosfeer

de maan

maan gemist

Wat een nieuwe maanrace had moeten worden, ging als een nachtkaars uit. De Google Lunar X-Prize competitie werd in 2007 uitgeschreven. Het team dat als eerste een rover op de maan zou zetten, daarmee zou rondrijden en beelden zou terugsturen naar de aarde, zou 20 miljoen dollar aan prijzengeld winnen. De maanprijs was een vervolg op het succesvolle project om met een privé gefinancierd toestel een hoogte van minstens 100 kilometer te bereiken – de grens met de ruimte. Burt Rutan won die prijs met zijn SpaceShipOne.

Voor de maanreis hadden zich 25 teams aangemeld. Een jaar geleden waren er nog vijf in de race: het Amerikaanse team Moon Express, SpaceIL uit Israël, het Indiase TeamIndus, Hakuto uit Japan en het internationale team Synergy Moon.

De deadline voor lancering van de particuliere maanrover was al een aantal keer uitgesteld, van eind 2014, naar 2015, 2016 en 2017. Toen in januari duidelijk was dat geen van de vijf teams hun maanrover tegen eind maart 2018 gelanceerd zou krijgen, besloot de X-Prize organisatie dat het tijd werd voor afstel: de prijs werd ingetrokken.

RENÉ FRANSEN BEELD ESHANI HETTIARACHCHI

Oude uraniummijn kan ongezond zijn

In New Mexico (VS) bevinden zich veel oude uraniummijnen. Stof met uraniumhoudende mineralen kan zeer ongezond zijn voor de bewoners in de regio.

Die conclusie trekken Amerikaanse onderzoekers na een analyse van het stof op vijf locaties in de buurt van gesloten uraniummijnen. Hoewel ze niet meer in gebruik zijn, zien artsen toch opvallend veel ziekte bij de Navajo's die in deze streek wonen. Dat leidde tot de vraag of het uranium er iets mee te maken heeft. Uranium kan niet alleen schade veroorzaken omdat het radioactief is, het element is zelf ook giftig. De vraag voor het nieuwe onderzoek was of uit mineralen met uranium dat in de lucht-wegen terecht komt ook daadwerkelijk uranium kan lekken, dat vervolgens de longen kan aantasten. Daarvoor namen de onderzoekers stofmonsters rond vijf oude mijnen. Die bevatten inderdaad verschillende mineralen met uranium. Om te zien of het uranium ook vrijkomt in het lichaam zijn de mineralen in twee oplossingen gelegd: de eerste lijkt op vloeistof uit de longen, de tweede op vloeistof binnen in cellen van het afweersysteem. Hieruit bleek dat verschillende mineralen op verschillende wijze reageren met de vloeistoffen. Er kan volgens de onderzoekers zeker uranium

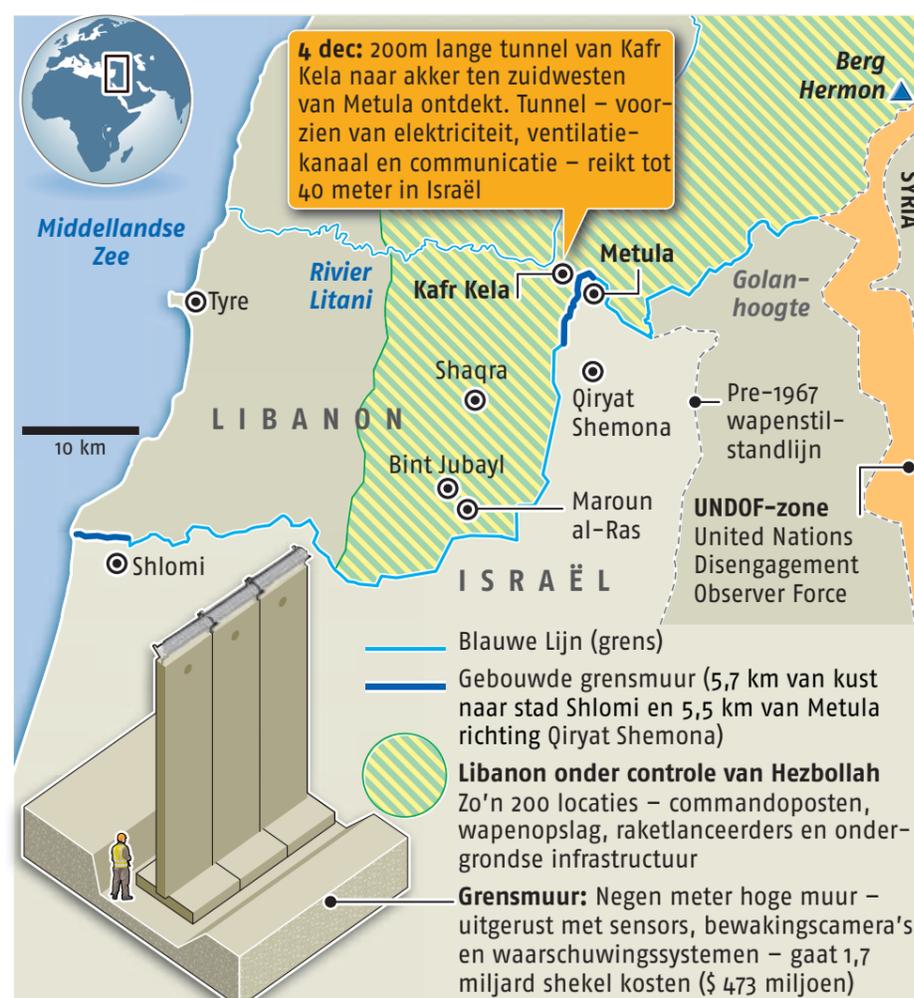
In New Mexico bevinden zich veel oude uraniummijnen, die ongezond zijn voor bewoners in de regio.

uit de mineralen in het lichaam terechtkomen, maar of een bepaalde mijn gevaar oplevert, hangt af van het soort uraniumhoudende mineralen die er aanwezig zijn. Het is dus niet mogelijk een uitspraak te doen over de veiligheid van het hele woongebied van de Navajo's – het risico moet voor iedere mijn apart worden vastgesteld.

Het onderzoek is gepubliceerd in het tijdschrift *Environmental Science & Technology Letters*. ♦

Israël vernietigt tunnels Hezbollah

Het Israëlische leger vernietigt grenstunnels, gebouwd door Hezbollah, die vanuit Libanon in Israël uitkomen. Israël bouwt ook een 130 km lange grensmuur van de Middellandse Zee tot de berg Hermon in het oosten.

NATUUR

Een wespennest kun je nu van dichtbij bewonderen, want in deze tijd van het jaar zijn de bewoners gevlogen.

KEES DE HEER KIJKT NAAR PAPIER-MACHÉ VAN WESPEN BEELD KEES DE HEER

Wespennest

Ik heb mijn neus in een wespennest gestoken. In deze tijd van het jaar durf ik een insectenkunstwerk van papier-maché wel van dichtbij te bewonderen.

Eigenlijk was ik meidoorns aan het fotograferen. Ik had al een heleboel rode besjes op de foto gezet en ik zocht een paar forse doorns die ik samen met glinsterende bessen wilde verveeuwigen. Pas toen zag ik de gerafelde velletjes papier. Tussen de takken hing een leeg wespennest, met een doorsnede van pakweg vijftien centimeter en een hoogte van circa dertig centimeter. Ik had weleens eerder een oud wespennest gezien, maar nog nooit buitenshuis in een boom. Natuurlijk heb ik weleens op een paar meter afstand staan kijken naar de opening van een ondergronds wespennest, terwijl de dieren af en aan vlogen. Maar ik had nog nooit mijn hand in een wespennest gestoken en het flinterdunne papier gevoeld. Alle kolonievormende wespen beheersen de lichtgewicht bouwkunst. Zij hebben geen baksteen of beton nodig, zij fabriceren papier uit houtpulp. Met hun kaken schrapen ze splinters van rottende bomen of verweerde paaltjes. Ze kauwen het schraapsel fijn, vermengen het met speeksel en spreiden de papierbrij uit in de gewenste vorm.

Ieder wespennest bestaat uit raten met zeskantige celltjes, waarin de larven opgroeien. Normaal krijg je die raten nooit te zien, want ze zijn beschermd door een omhulsel, dat eveneens van papier is gemaakt. Ieder wespennest heeft slechts één opening, een vlieggat dat doorgaans onderaan zit en waardoor de lucht in het nest wordt ververst. Het omhulsel bestaat uit verschillende laagjes en dat werkt isolerend, evenals onze dubbele ramen. De dieren kunnen de temperatuur in hun nest continu op dertig graden Celsius houden en dat is ideaal voor de groei van hun larven.

Als de buitentemperatuur veel lager is, zetten alle wespen hun 'kacheltjes' aan. Ze stellen hun vliegspieren in werking zonder hun vleugels te bewegen en dat levert warmte op. Als de buitentemperatuur veel hoger is dan nodig, halen de wespen water in plaats van voedsel. Ze strijken het vocht uit over de raten en waaiëren met de vleugels om het te laten verdampen. Op deze manier kunnen ze het nest koelen en sterfte van de larven voorkomen.

Wespenbouwsels gaan slechts één seizoen mee. Langer hoeft ook niet, want iedere kolonie valt in de nazomer uit elkaar. Als het te koud wordt, gaan alle werksters dood. Alleen de wespenkoninginnen slagen erin om de winter te overleven. ♦

Tussen de takken vond ik een leeg wespennest, met een doorsnede van pakweg vijftien centimeter.

RATEN MET ZESKANTIGE CELLEN

Zowel honingbijen als wespen maken raten van zeskantige cellen, waarin ze eitjes kunnen leggen en waarin larven kunnen opgroeien. Bij honingbijen zijn deze raten van was, bij wespen van papier. Het tweede grote verschil is dat een bijenraat altijd verticaal hangt en die van wespen horizontaal. Een wespennest wordt aan het begin van het jaar een soort parapluutje, met zeskantige celltjes aan de onderkant. In iedere cel legt ze één ei. In het begin moet ze de larven zelf voeden, maar zodra de eerste werksters zich ontpoppen, nemen zij die taak over en dan gaan zij hun iets jongere zussen voeden. De koningin houdt zich dan alleen nog maar bezig met eieren leggen. Een deel van de werksters gaat op zoek naar

voedsel. Zij vangen insecten die ze fijnkauwen. Het vloeibare goedje wordt overgedragen aan andere werksters, die zorgen voor het voeden van larven en de uitbouw van het nest. Naarmate er meer werksters gaan meehelpen, kan de kolonie steeds sneller groeien. Aan het eind van de zomer kan een fors wespennest twintigduizend bewoners tellen. Het bouwwerk moet natuurlijk wel meegroeien. Uiteindelijk wordt het een flat met vier tot acht raten boven elkaar. Wij plegen met de onderste verdieping te beginnen en naar boven te werken, maar wespen bouwen van boven naar beneden. De insecten hangen iedere verdieping op aan de vorige. De etages zijn gewoon door papieren pijlers aan elkaar gekoppeld.

Wespen maken horizontale raten van papier, met zeskantige cellen.

NATUURTIP: MEIDOORNBESSEN TUSSEN TAKDOORNS

Meidoornbessen zijn erg melig. Ze smaken zuurzoet, maar vanwege de enorme meligheid zijn ze bij ons minder in trek dan veel andere bessen. Vogels denken daar net zo over, daarom zijn de struiken van de lijsterbes eerder leeggegeten dan die van de meidoorn. De meidoorn is gemakkelijk te herkennen aan de combinatie van rode bessen met forse takdoorns.

De meidoorn is te herkennen aan de combinatie van melige bessen met forse takdoorns.

VELDWESPEN MET KLEINE KOLONIES

Overigens kent het insectenrijk niet alleen kolonievormende wespen. De meeste wespsoorten leven helemaal niet in groepen, maar solitair. Zij moeten het zonder de hulp van werksters doen. Zij graven holletjes in het zand of ze gebruiken gangetjes in hout. Deze solitair levende wespen komen

nooit op onze zoetigheden af en daardoor krijgen wij ze zelden te zien. Datzelfde geldt voor alle veldwespen die kleine kolonies vormen. Deze dieren fabriceren nestjes van amper een paar centimeter doorsnee, met enkele tientallen celletjes, eveneens van papier-maché.

Veldwespen vormen kleine nestjes, met tientallen cellen.

PAPIER-MACHÉ MET STREPEN

Natuurlijk heb ik een stukje van het nest meegenomen om het thuis nog eens goed te bekijken. Je ziet inderdaad overal houtvezeltjes zitten. Verder vertoont mijn papier-maché allerlei gele, bruine en grijze strepen. Iedere streep is een portie houtpulp die in één keer door een wesp is gebracht. Als de wespen totaal verschillende houtbronnen gebruiken, zowel vers hout als verrot hout, krijg je strepen met verschillende tinten. De kenners kunnen aan de kleur afleiden welke wesp het nest heeft gemaakt. De Duitse wesp gebruikt vrijwel altijd hard hout dat slechts aan de oppervlakte is verteerd: het resultaat is een overwegend grijs wespennest. De gewone wesp gebruikt doorgaans verschillende houtbronnen, zodat je gelige of roodbruine wespennesten krijgt, met lichte en donkere strepen. We hebben in onze contreien zes verschillende wespsoorten die grote kolonies vormen. Drie soorten maken gewoonlijk ondergrondse nesten: gewone wesp,

We hebben in Nederland zes soorten koloniewespen, die in het najaar op onze limonade afkomen.

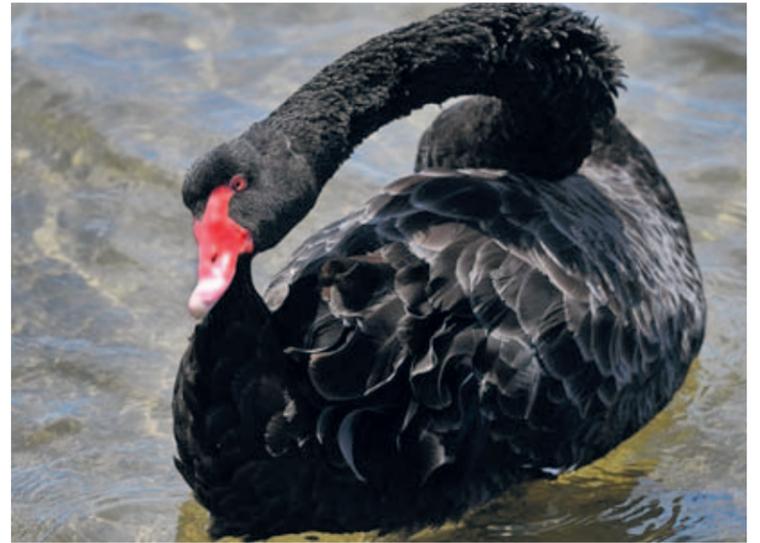
Duitse wesp en rode wesp. Drie andere soorten plegen hun bouwsels aan takken van bomen of struiken te hangen: boswesp, middelste wesp en Noorse wesp. Soms kruipen de geelzwarte insecten in spouwmuren of in nestkasten die voor vogels zijn bedoeld. Incidenteel maken ze hun nest onder een afdak of aan een daklijst. Bij alle kolonievormende wespen overwinteren alleen de jonge koninginnen. Aan het eind van de zomer telt ieder nest duizenden werksters die de oude koningin helpen bij het voeden en verzorgen van alle wespennarven. De laatste larven ontwikkelen zich tot geslachtsrijpe mannetjes en vrouwtjes, die uitvliegen en met elkaar paren. De bevruchte vrouwtjes zijn de koninginnen die volgend voorjaar een nieuwe kolonie kunnen stichten. Zij zoeken in het najaar een vorstvrije plek waar ze kunnen overwinteren. De oude koningin, alle werksters en alle mannetjes sterven van de kou.

Mijn papier-maché toont allerlei gele, bruine en grijze strepen.

REDACTIE ND BEELD AFP / WILLIAM WEST

Zwarte zwaan, lange hals

Een zwarte zwaan strijkt zijn veren in de Port Phillip Baai bij de Australische stad Melbourne. De zwarte zwaan heeft van alle zwanen de langste hals: meer dan half zo lang als de totale lichaamslengte. Hierdoor kan hij makkelijk voedsel van de bodem halen. De zwarte zwaan komt vooral voor in Australië en Tasmanië en is geïntroduceerd in Nieuw-Zeeland, Europa en Noord-Amerika. ♦

RENÉ FRANSEN BEELD CASELLI ET AL

Schilderdoeken vol microbiologisch leven

Schilderijen kunnen allerlei soorten bacteriën en schimmels bevatten, die zich onder meer voeden met organische componenten uit de verf. Maar de micro-organismen zijn mogelijk te bestrijden met bacteriën.

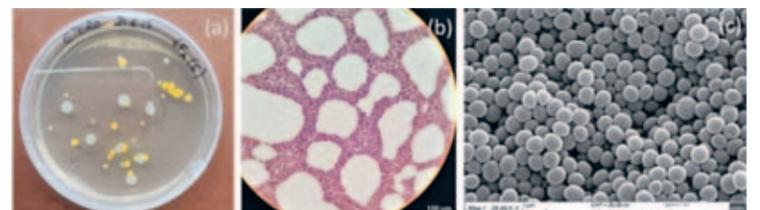
Dat blijkt uit een analyse die Italiaanse onderzoekers maakten van het schilderij *Incoronazione della Vergine* dat de schilder Carlo Bononi in 1620 maakte. Aan de rand van enkele beschadigde delen van het kunstwerk namen ze kleine monsters, van ongeveer twee bij vier millimeter, die ze onder de microscoop bekeken en waarmee ze kweekjes maakten.

Met deze twee technieken wisten ze verschillende schimmels en bacteriesoorten te identificeren. Een analyse van pigmenten die in de zeventiende eeuw werden gebruikt door schilders

leerde hen dat vooral bepaalde rode en gele kleuren veel organische bestanddelen bevatten waar schimmels en bacteriën zich mee kunnen voeden. Behalve het pigment kunnen ook het linnen, de vernis en de olie van de olieverf voedingsstoffen leveren. De groei van micro-organismen op een schilderij kan de verf aantasten. Maar verschillende proeven lieten zien dat een behandeling met de sporen van bacteriën uit het geslacht *Bacillus* de groei van andere micro-organismen afremmen. Het onderzoek is gepubliceerd in het wetenschappelijke tijdschrift *Plos ONE*. ♦

Zichtbare monsters op het doek

Verschiedende schimmels en bacteriën.

DENKSPORT

zoek de zeven verschillen

BEELD EPA / ALBERTO VALDES, BEWERKING HENDRIK JAN VERMEER

Oplossing: Punt weg, vlaggen Chile en Peru omgewisseld, 27 november wordt 22 november, plant (links) mist bladeren, duim verwerpen, streepje van Peru naar de e en butons op de revens zijn weg.

A₁ E₁ E₁ K₃ M₃ N₁ T₂

VIJFTIENDE ND-SCRABBLESPEL RONDE 7

DOOR HEERCO WALINGA

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	3W			2L				3W				2L			3W
B		2W				3L				3L					2W
C			2W				2L		2L		M ₃		2W		
D	2L			2W				2L			O ₁	2W			2L
E				2W				F ₄				U ₄			
F		3L				3L		R ₂		3L	D ₂				3L
G			2L		W ₅		B ₃	O ₁	E ₁	G ₃	J ₄	E ₁	S ₂		
H	3W			H ₄	A ₁	V ₄	E ₁	N ₁	S ₂		E ₁	2L			3W
I			2L		N ₁		2L	T ₂	2L				2L		
J		3L			H ₄	3L		E ₁		3L					3L
K					O ₁			N ₁				2W			
L	2L			2W	P ₃			D ₂	E ₁	R ₂	B ₃	Y ₈			2L
M			2W		I ₁		2L	S ₂	2L				2W		
N		2W			G ₃	3L					3L				2W
O	3W			2L								2L			3W

Iedere oprechte scrabbelaar zal het kennen: je hebt net nieuwe letters getrokken en na enig schuiven vind je het woord 'WANHOPIG', goed voor maar liefst 86 punten, maar ... het kan slechts op één plek uitgelegd worden. Spanning! Zal een van de spelgenoten die cruciale A op H5 gebruiken of onbereikbaar maken? Die kans is groot. En dus zoek je al naar andere mogelijkheden, die allemaal als teleurstellingen gekenmerkt moeten worden. Zo is het Scrabble een gezelschapsspel met wisselende emoties, psychologische veerkracht, omgaan met teleurstelling, wauw-gevoel en spanning. Zo niet het ND-scrabble. Geen van de vele deelnemers kan een lastige plek bezetten waardoor jouw briljante vondst niet kan doorgaan. Het ND-scrabble kent een andere spanning: heb ik iets over het hoofd gezien? Weet ik zeker dat dit het beste woord is als ik op 'verzend' druk of als ik mijn briefkaart – jazeker, die wordt nog steeds gebruikt – door die klapperende lamel-

letjes van de Post.nl-brievenbus duw? En voor iets meer dan 66 procent van de deelnemers van deze ronde geldt: Nee, dat was het niet. Slechts ongeveer 33 procent vond 'WANHOPIG'. En die andere 66 procent stuurde een keur aan alternatieven in: 24 verschillende mogelijkheden die ik hier nu niet allemaal kan noemen. De beste oplossing na 'wanhopig' was INWEEG (VC12, 54) en de minst waardevolle HOPT (HD10, 16). De decembermaand ('vol verwachting klopt ons hart' maar ook 'het Licht der wereld') is altijd druk, maar ook wat onregelmatig voor het ND. Ronde 8 zou op 22 december gepubliceerd worden, maar in de speciale Kerst-editie van die dag is geen plaats voor Scrabble. Aldus verschijnt die ronde pas op 5 januari. Alvast een gezegend Nieuwjaar gewenst! U hebt in deze donkere dagen dus vier weken de tijd om iets prachtigs te vinden met AEEKMNT.

ND SCRABBLE SPELREGELS Scrabble® is a registered trademark Scrabble® tiles by permission of J.W. Spears & Sons Ltd.

- Per ronde kan een deelnemer één woord insturen. Inzendingen met alternatieve oplossingen waarbij geen keus wordt aangegeven, krijgen geen punten.
- Bij de inzendingen dienen, naast uw naam, adres, postcode, woonplaats, vermeld te worden: uiteraard het gevonden woord, het rondenummer en de plaats waarop de eerste letter van het woord gelegd moet worden. Bijvoorbeeld: BOEKWERK, RONDE 7, HM5, waarbij H staat voor Horizontaal en M5 voor het vakje waarop u de eerste letter van het woord wilt leggen.
- Goedgekeurd worden alleen die woorden die voorkomen in de Officiële Scrabble WoordenLijst (OSWL) met als ISBN 9789460773211 (verkrijgbaar door een e-mail met uw adresgegevens te sturen naar hw@walinga.org € 24,99, verzendkosten: € 1,99), in samenhang met de gepubliceerde correctielijst van de Nederlandse en Belgische Scrabblebonden (zie daarvoor de website www.vandale.nl).
- Bij woorden van meer dan 9 letters (en de daarvan afgeleide vervoegingen, verbuigingen, meervouden en verkleiningen) geldt Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse taal als criterium.
- Bij grammaticale zaken zal Wolters' Algemene Nederlandse Spraakkunst de doorslag geven.
- Afgekeurd worden: schuttingwoorden en vloeken.
- In twijfelgevallen beslist de samensteller. Correspondentie daarover vraagt zo veel tijd, dat beantwoording ervan over het algemeen niet tot de mogelijkheden behoort.
- We gaan ervan uit dat de deelnemers geen computerprogramma gebruiken om hun woord te vinden en/of te controleren.
- Inzendingen dienen uiterlijk de vrijdag na de plaatsing van elke ronde binnen te zijn. Als u per e-mail instuurt, graag het woord zonder spaties noteren, dat vergemakkelijkt de administratie.
- Voor het overige gelden dezelfde regels als bij het bordspel Scrabble®
- Insturen kan op drie manieren:
 - Via www.walinga.org. Dat wijst zich vanzelf.
 - U kunt zelf een e-mail opstellen en versturen aan scrabble@walinga.org
 - U kunt een ouderwetse (brief)kaart zonder envelop versturen aan: C. Wiegel, Raadhuisshof 36, 2651 JJ Berkel en Rodenrijs.
- Nadat alle letters uitgelegd zijn, zal aan de tien deelnemers die de hoogste score in de ladderstand hebben behaald een prijs worden toegezonden. Bij het daaropvolgende spel beginnen zij opnieuw met een score waarvan de hoogte wordt bepaald door het gemiddelde van alle deelnemers. De overige deelnemers behouden in de ladderstand hun tot dan toe behaalde aantal punten.

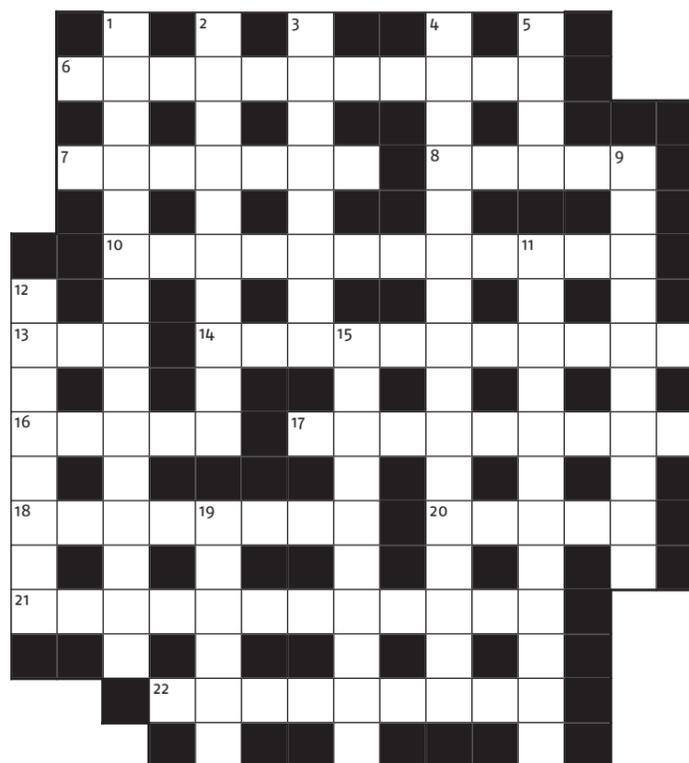
cryptogram

horizontaal:

- 6 Schrijvoorbeeld. (11)
- 7 Flink aan het werk in de bakkerij. (7)
- 8 Het casco van een Nederlands marineschip. (5)
- 10 Hierdoor worden beroemdheden aanschouwd. (12)
- 13 Zit in de auto en is voluit niet voor volleybal geschikt. (3)
- 14 Voorhoede die op zijn hoede is. (11)
- 16 Doorgaans niet meer. (5)
- 17 Zo weet men het droog te houden op het vasteland. (9)
- 18 Golfclinic waarbij gesjoemeld wordt. (8)
- 20 Vorm van kringloop die in Frankrijk maar 1x per jaar plaatsvindt. (5)
- 21 Vorm van verschrijven. (12)
- 22 Onverwachts sneller gaan. (9)

verticaal:

- 1 Muziektekens in composities van Britten. (7,8)
- 2 Geestelijke bagage. (10)
- 3 Verbinding waar jongeren zich verveeld ophouden. (8)
- 4 Hierbij is een wegenplattegrond in het geding. (16)
- 5 Term uit een jaarboek. (4)
- 9 Talent van een student bosbouw. (10)
- 11 Plaats waar knaagdieren tentoongesteld worden. (12)
- 12 Berekenende filosoof die op de tocht staat. (8)
- 15 Hij spreekt een taal niet vloeiend. (10)
- 19 Rijden op Schiphol. (6)

oplossingen

Oplossing cryptogram van 1-12-18

horizontaal:

- 4 kunstleren, 7 evangelist,
- 9 kroonlid, 10 Gieten, 12 berg,
- 13 spoeling, 15 francoprijs, 17 gen,
- 19 kiesvergadering, 21 stut, 22 tonic, 23 meel, 24 een stijve nek

verticaal:

- 1 ouderorganisatie, 2 Israëls,
- 3 ontstekingsremmer, 5 lege dop,
- 6 religieus, 8 groeiruimte, 11 eigen,
- 14 lokettist, 16 regenpijp, 18 egel, 20 dictee

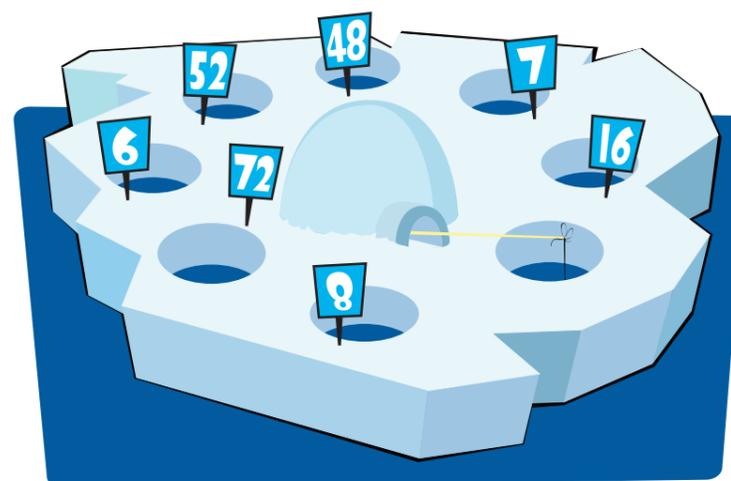
Oplossing vorige breinbreker

Plank 5. Bij alle andere planken zitten de nagels in dezelfde zone tussen de nerven.

De oplossing van deze puzzel komt in het ND van zaterdag 15-12-18

breinbreker

Hoeveel vissen zal de eskimo nu vangen?

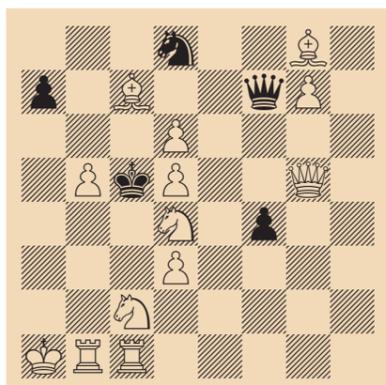

BrainSnack © 2001 PeterFrank All Rights Reserved; distr. JFS

© Sanders Puzzelboeken 180811

schaken

B.H. WILDERS • Koning Nobelpad 24 3813 KK Amersfoort. E-mail: wilders.ijlst@wxs.nl

Nu het sinterklaasfeest voorbij is, kan de aandacht gericht worden op eindejaarszaken en op de al bekende goede voornemens voor 2019. Die kan men in gaan vullen in de *Schach Kalender* van Edition Marco/Verlag Arno Nickel, ook wel *Schachladen Lasker* in Berlijn. Op internet is alles te vinden (ISBN 978-3-924833-78-7, € 16). Het is al de 36e keer dat dit boekje verschijnt, een mooie traditie die voortkomt uit nog oudere tradities in Duitsland, waar men zelfs aparte *Schachkalenders* had voor bijvoorbeeld *Arbeiter*, die men zo nu en dan nog weleens op veilingen tegenkomt. Natuurlijk niet de arbeiders, maar de boekjes. Zoals gebruikelijk vind je in de boekjes niet alleen een agenda, maar is er bij iedere week ook aandacht voor de jarigen, aangevuld met problemen en opgaven. Maar er is meer

te zien: interessante artikelen zoals boekbesprekingen, herinneringen aan Kortschnoi, Hübner met zijn leuke gebruikelijke bijdrage, een artikel over Buenos Aires 1939, de beroemde Olympiade, Samuel Beckett en het schaken, een prachtig artikel en meer. De liefhebber is zo het hele jaar voorzien van schaak-informatie naast de zaken die men zoal in een agenda optekent. En natuurlijk: de traditionele paringstabellen. Leuk is altijd de puzzel *Wer Bin Ich?* (die is trouwens niet zo moeilijk dit keer. Dé agenda voor schakers! Volgende week wordt Jan Timman alweer 67 en door de match Carlsen-Carua vermenigvuldigden onze gedachten zich over de derde keer dat een Nederlander om de wereldtitel mocht spelen – na 2 keer Euwe de match Timman-Karpov, gedeeltelijk ook in Nederland. He-

laas verloor Jan, maar ter ere van zijn verjaardag hier een mooie overwinning op de wereldkampioen: Timman-Karpov, Bugojno 1978. 1.c4 e6 2.Pc3 d5 3.d4 Le7 4. cxd exd 5.Lf4 Pf6 6.e3 0-0 7.Dc2 c6 8.Ld3 Te8 9.Pf3 Pbd7 tegengestelde rokades betekent meestal geen snelle remise 10.0-0-0 Pf8 extra bescherming van h7 11.h3 Le6 12.Kb1 Tc8 13.Pg5 b5 tegenaanval op de damevleugel. 14.Le5 h6 15.Pxe6 Pxe6 16.g4 Pd7 17.h4 b4 het logische beeld maar wit lijkt dreigender 18.Pe2 Lxh4 Het is de vraag of deze pion winst goed is want nu komt de h-lijn open voor wit 19.f4 c5 20.La6 Le7 (20..Ta8 21.Lb7) 21.Lxc8 Dxc8 22.Pg3 nu gaat de tactiek heersen immers 22..f6 23. Txh6!! in dit soort stellingen is Timman op zijn best 23.. Pef8 (23..gxh6 24.Dg6† Pg7 25.Pf5 Lf8 26.Pxh6† Kh8 27.Pf7† Kg8 28.

Th1 met mat) 24.Th3 (de computer geeft de voorkeur aan Dh2) c4 25.Pf5 fxe 26.fxe Dc6 27.Tdh1 Pg6 28.Pd6 (28.Pxg7 Kxg7 29.Th7† Kg8 30.Df5 Tf8 31.Th8† Pxh8 32.Dh7 mat zou ook leuk zijn geweest.) 28..Pfd8 29.Pxe8 Dxe8 Qua hout lijkt het nog redelijk voor zwart, maar wit heeft verder gekeken 30. Th5 Dc6 31.Df5 a5 32.e6 Dxe6 33. Dxd5 a4 34.Tc1 c3 35.bxc bxc 36. Txc3 Dxd5 37.Txd5 Pe6 het witte overwicht aan pionnen gaat beslissen maar zwart kan nog vechten 38.Kc2 Kf7 39.Ta5 Pg5 40.Tc6 Pe4 41.Txa4 Pf6 42.Ta7 Pd5 slaan op g4 kan niet 43.Txg6 de eenvoudigste oplossing Kxg6 44.e4 Pb4† 45.Kb3 Lf8 46. Tb7 en zwart staakte de strijd. Probleem 2710 is een tweezet van Salazar: Wit: Ka1, Dg5, Tb1, Tc1, Lc7, Lg8, Pc2, Pd4, pi b5, d3, d5, d6, g7. Zwart: Kc5, Df7, Pd8, pi a7, f4. Probleem 2708: 1.Ta4!

VAN 12 TOT 20

MACHTELD MEERKERK BEELD JOOST HOVING

De jeugd van tegenwoordig, wie is dat? Vandaag: Jolieke de Jong (19) uit Montfoort. Ze zet zich graag in voor vluchtelingen, zit in het tweede jaar van de pabo (Driestar Educatief in Gouda) en heeft ruim een jaar verkering met studiegenoot Gertjan.

JOLIEKE

19 JAAR

'Mensen iets leren vind ik leuk, ik houd van kennisoverdracht. Ik leer zelf ook graag nieuwe dingen. Dat is een kwaliteit van mij, zo noemen we dat op mijn opleiding. Daarin lijk ik op mijn vader. Een andere kwaliteit is dat ik snel enthousiast ben, net zoals mijn moeder. Een valkuil voor mij is dat ik te snel primair reageer, te direct ben en te snel dingen zeg. In klassenverband moet ik anderen ook de kans geven om als eerste iets te zeggen. Ik doe de pabo en zit nu in jaar twee. Het is wel het derde jaar dat ik aan het studeren ben, ik heb twee jaar over het eerste leerjaar gedaan. De klas waarin ik nu zit, stimuleert me meer, daardoor gaat het beter. Ik ben blij met deze school, met studiegenoten die dicht bij me staan qua leefwereld. Ze houden allemaal van praten, soms even gek doen, maar kennen ook hun verantwoordelijkheid.'

'Ik heb ruim een jaar verkering, met Gertjan. Hij doet dezelfde opleiding en zit ook in het tweede jaar, maar wel in een andere klas. Vorig jaar ontmoetten we elkaar op werkweek. Tien dagen later hadden we een relatie. Hij zag geen reden om nog langer te wachten om me te vragen, en ik had geen reden om nee te zeggen. We wisten al best wat van elkaar, bijvoorbeeld dat het geloof voor ons allebei het belangrijkste is. Ik was dolverliefd en heb nog nooit spijt gehad. Ik was niet op zoek naar een vriend, maar ben wel heel blij dat hij er is. Eerst dacht ik: als-jeblijft, een pabojongen, dat is niets voor mij. Maar ik ben er heel gelukkig van geworden. We wilden niet Kleffie en Beffie worden op school. Hij trekt op met zijn klas, ik met de mijne. Het is leuk om elkaar te kunnen helpen. Als ik iets niet snap, kan ik hem altijd een appje sturen.' 'Sinds een jaar of twee heb ik op zaterdag een bijbaantje, bij een tuinmeubelenwinkel in Gouda. Ik verkoop tuinmeubels, zorg dat de winkel er netjes uitziet, houd de administratie bij. Ik probeer eerlijk te zijn, maak de klant graag blij, maar ben niet van de gladde verkooppraatjes. Het werk staat totaal los van mijn opleiding en stages, waardoor het ontspannend is. Ik gebruik het geld dat ik verdien vooral voor uitjes, eten en drinken, cadeautjes en probeer voor mijn rijbewijs te sparen. Gelukkig hoef ik niets te lenen. Het scheelt ook dat ik nog thuis woon. Mijn ouders betalen mijn collegegeld, waar ik heel dankbaar voor ben. Volgend jaar wil ik de route werken en leren gaan doen, dan heb ik een vastere inkomstenbron en wordt het makkelijker om te sparen. Met het openbaar vervoer kan ik doordeweeks gratis reizen. Ik vind het altijd leuk om spontaan te gaan reizen, naar een leuke stad bijvoorbeeld, als we eens een tussenuur hebben. Meestal doe ik dat met mijn vriendin Jiska.'

'Het is belangrijk om het thuis goed te hebben'

'Ik kom uit een gezin van zeven kinderen. Ik heb drie oudere broers, een broertje en twee zusjes. Twee broers zijn getrouwd. Ik ben drie keer tante, dat is erg leuk. Mijn ouders staan altijd voor me klaar, hebben tijd om naar mij te luisteren. Het is heerlijk dat mijn kleren worden gewassen en mijn potje voor me wordt gekookt. Ik ben ook blij met de plaats die het geloof heeft in ons gezin. Allebei mijn ouders zijn gelovige christenen, mijn broers en schoonzussen ook. Bij het eten leest mijn vader altijd een stukje uit de Bijbel, hij stelt ons er vragen over,

we zingen en bidden met elkaar. Ik vond dat altijd normaal, maar nu ik vaker in andere gezinnen kom, zie ik dat het niet standaard is en dat het een voorrecht is. We gaan naar de Hervormde Kerk in Montfoort. Vorig jaar met Pinksteren heb ik er belijdenis gedaan. Zonder Christus is er geen leven voor mij, dat staat vast. God leidt mijn leven. Ik ben gelukkig. Op school gaat het goed, thuis ook, ik heb een lieve vriend en er is een God die voor me zorgt, ook als ik faal. Wat heb ik nog meer nodig? Soms denk ik: ik moet hier echt van genieten,

het kan bijna niet dat het altijd zo goed blijft gaan. Eerder was het ook niet altijd zo, natuurlijk. Toen ik wat jonger was, had ik ook wel aanvaringen met mijn ouders en toen het met mijn studie niet zo lekker liep in het eerste jaar, zag ik de dingen niet zo positief in. Het is belangrijk om het thuis goed te hebben, dat is toch de plek waar je steeds weer terugkomt.' 'Mijn buurvrouw werkt bij Stichting Gave en heeft me een keer meegenomen naar vluchtelingen bij ons in de buurt. Ik vond dat heel mooi, het betekent zoveel voor mensen als iemand hen opzoekt, theedrinkt, taalless geeft. Het is prachtig om lichtjes in de ogen van kinderen te zien komen. Andere culturen spreken me ook aan. Ik vind het nu leuk om voor de klas te staan, geniet van mijn opleiding en vul mijn rugzakje met kennis en vaardigheden. In de toekomst wil ik het graag combineren, iets voor vluchtelingen betekenen of iets in het buitenland gaan doen, en het evangelie doorgeven. Het lijkt me heel mooi om mee te werken aan een project van Mercy Ships, of mee te helpen in een evangelisatiekamp. Gertjan deelt mijn toekomstplannen, dat is heel belangrijk.' ♦